

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

**TÜRKİYE’DE ÇOCUK MÜZELERİNDE BULUNAN
OYUNCAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ (DENİZLİ BALCI EVİ
ZEYNEP KARAASLAN BEZ BEBEK MÜZESİ ÖRNEĞİ)**

Beyhan KILIÇ
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ

Burdur, 2021

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

**TÜRKİYE’DE ÇOCUK MÜZELERİNDE BULUNAN
OYUNCAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ (DENİZLİ BALCI EVİ
ZEYNEP KARAASLAN BEZ BEBEK MÜZESİ ÖRNEĞİ)**

Beyhan KILIÇ
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ

Burdur, 2021

MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS/DOKTORA JÜRİ
ONAY FORMU**

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 02.07.2021 tarih ve 28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 29.07.2021 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Beyhan KILIÇ'ın "Türkiye'de Çocuk Müzelerinde Bulunan Oyuncakların Tarihsel Gelişimi (Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi Örneği)" konulu tez çalışması Sosyal Bilimler ve Türkçe Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE (TEZ DANIŞMANI) : Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ

ÜYE : Prof. Dr. Mithat AYDIN

ÜYE : Prof. Dr. Nihat KARAER

ONAY

M.A.K.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Ayrıca tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

[] Tezin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[] Tezimin sadece Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

[] Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Beyhan KILIÇ

Tarih

İmza

TEŞEKKÜR

Bu çalışma beş ana bölüm, alt başlıklar ve sonuç bölümüne ayrılmak suretiyle yapılandırılmıştır. Birinci bölümde, problemin durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı ve araştırmanın önemi alt başlıkları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Müze Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’deki Oyuncak Müzeleri ana başlığı altında, Müze kavramının ne olduğu, Dünya Müzeciliği ve tarihsel gelişimi, Türk Müzeciliği ve tarihsel gelişimi, Osmanlı Dönemi Türk Müzeciliği, Osman Hamdi Bey ve Müzecilik çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi’nde müzeler, Türkiye’de çağdaş müzeler alt başlıkları işlenmiştir. Üçüncü bölümde, Dünya’da ve Türkiye’de Oyuncak Müzeleri ana başlığı altında, Dünya’da oyuncak müzelerinden bazı örnekler, Türkiye’de oyuncak müzeleri alt başlıklarına yer verilmiştir. Dördüncü Bölümde, Oyuncak Bebek ana başlığı altında, Türk Kültüründe oyuncak bebek alt başlığı üzerinde durulmuştur. Beşinci Bölümde ise, Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde bulunan Bez Bebek ana başlığı altında, Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nin tarihçesi ve konumu, Bez Bebekler ve kültürel yansımaları alt başlıkları işlenmiştir.

Çalışmanın her aşamasında destek ve yardımlarını gördüğüm değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Müzesi yöneticisi Zeynep KARAASLAN ve çalışanlarına, kaynak temin etmemde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Mithat AYDIN ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ŞİMŞEK’e minnettarım.

Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme, eşime ve çocuklarım Ayşe Kübra ile Hüseyin Alperen’e sonsuz sevgilerimi sunarım.

**Türkiye’de Çocuk Müzelerinde Bulunan Oyuncakların Tarihsel Gelişimi
(Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi Örneği)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Beyhan KILIÇ

ÖZ

Bu araştırmanın birinci amacı, Türkiye’de kurulan çocuk müzeleri ve bu müzelerde sergilenen çocuk oyuncaklarının tarihsel gelişimini bilimsel ölçütler çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu vesile ile çocuk oyuncaklarının ortaya çıkış tarihinin eskiçağ toplumlarına kadar uzandığı ve oyuncakların çocuğun eğitiminde önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Nitekim çocukların zihinsel yaratıcılıklarının ve bedensel yetilerinin gelişiminde oyun ve oyuncak aktivitelerinin önemli bir yerinin olduğu modern bilim tarafından da ortaya konulmuştur. Bu araştırmanın ikinci amacı ise, Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde bulunan oyuncakların Türk kültürü ve Denizli yöresinin kültürel değerlerini ne ölçüde yansıttığı meselesinin çözüme kavuşturulmasıdır. Bu bağlamda söz konusu müzede bulunan 500 civarındaki bez bebek oyuncak içerisinden Denizli yöresinin gündelik hayatına ve kültürel değerlerine örnek teşkil edilenler seçilerek bilimsel ölçütler ışığında değerlendirmeleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Müzeleri, Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi, Oyuncak.

Sayfa Adedi: 110

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ

**Historical Development Of Toys Found In Children's Museums In Turkey
(Denizli Balci House Zeynep Karaaslan Rag Doll Museum Example)**

(Master Thesis)

Beyhan KILIÇ

ABSTRACT

The first aim of this research is to demonstrate the historical development of children's museums established in Turkey and children's toys exhibited in these museums within the framework of scientific criteria. It has been found that the history of the emergence of children's toys dates back to ancient societies and that toys are an important factor in the education of the child. As a matter of fact, it has been revealed by modern science that play and toy activities play an important role in the development of children's mental creativity and physical abilities. The second aim of this research is to solve the question of the extent to which the toys found in Denizli Balci House Zeynep Karaaslan cloth doll museum reflect Turkish culture and the cultural values of Denizli region. . In this context, about 500 rag doll toys in the museum in question were selected from the daily life and cultural values of Denizli region and evaluated in the light of scientific criteria.

Keywords: Children's Museums, Denizli Balci House Zeynep Karaaslan Rag Doll Museum, Toy.

Page Number: 110

Supervisor: Assistant Professor Mehmet Sait KORKMAZ

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	2
1.2.1. Alt Problemler.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
BÖLÜM II.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Müze Nedir?	5
2.1.2. Dünya Müzeciliği ve Tarihsel Gelişimi	10
2.1.3. Türk Müzeciliği ve Tarihsel Gelişimi	16
2.1.3.1. Osmanlı Dönemi Türk Müzeciliği	16
2.1.3.2. Osman Hamdi Bey ve Müze-i Hümayun.	19
2.1.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Müzeler.	25
2.1.4.1. Türkiye'de Çağdaş Müzeler.	28
2.1.5. Dünya'da Oyuncak Müzelerinden Bazı Örnekler	29
2.1.6. Türkiye'de Oyuncak Müzeleri.....	36

2.1.6.1. Musa Baran Oyun ve Oyuncak Müzesi.....	36
2.1.6.2. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Müzesi.....	37
2.1.6.3. İstanbul Oyuncak Müzesi.	38
2.1.6.4. İzmir Oyuncak Müzesi (Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi).....	38
2.1.6.5. Antalya Oyuncak Müzesi.	38
2.1.6.6. Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi.	39
2.1.7. Oyuncak Bebek.....	39
2.1.7.1. Türk Kültüründe Oyuncak Bebek.	42
2.2. İlgili Araştırmalar.....	44
BÖLÜM III.....	46
YÖNTEM.....	46
3.1. Araştırmanın Modeli.....	46
3.2. Çalışma Grubu.....	46
3.3. Veri Toplama Araçları.....	46
3.4. Verilerin Analizi.....	55
BÖLÜM IV.....	57
BULGULAR VE YORUM.....	57
4.1. Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nin Tarihçesi ve Konumu	57
4.2. Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde Bulunan Bez Bebek Örnekleri ve Kültürel Yansımaları.....	59
4.2.1. Şişe Gelin Bebekler.....	59
4.2.2. Telden Gelin Bebekler.	60
4.2.3. Efe Kıyafetli Kadın ve Erkek Bez Bebek.....	61
4.2.4. Kurutulmuş Biber Satan Kadınlar.....	63

4.2.5. Bebek Mevlidi (Tuz Mevlidi, Kırk Mevlidi Dinleyen Kadınlar).	64
4.2.6. Sarayköy'ün Geleneksel Deve Güreşi.....	65
4.2.7. Mehteran Takımı.....	66
4.2.8. El İşi Dokuma Yapan Kadınlar.....	67
4.2.9. Keloğlan ve Annesi.	68
4.2.10. Sünnet Merasimi.	69
4.2.11. Modern Türk Kadını'nı Betimleyen Bez Bebekler.....	71
4.2.12. Ceviz satan kadınlar.	72
4.2.13. Geline Kına Yakan Kaynana ve Kına Gecesi.....	73
4.2.14. Saksı Bebekler.	74
4.2.15. Ahi Töreni ve Eski Meslekler (Bakırcılık, Ayakkabıcılık, Semercilik).	75
4.2.16. Su Kabağı Lamba Bebekler.....	76
4.2.17. Evleri Gezerek Kumaş Satan Bohçacı Kadınlar.	77
4.2.18. Nişan Kıyafeti Şişe Bebekler.....	78
4.2.19. Uyu Oyna Yastık Bebek.....	78
4.2.20. Down Sendromlu Bebek.....	79
4.2.21. Denizli ve Yöresi Efeleri.	80
4.2.22. Tarhana Yapan Kadınlar.....	83
4.2.23. Yöresel Süpürge Otundan Yapılan ve Düğünlerde Oynatılan Bebekler.	84
4.2.24. Kurutulmuş Sebze Satan Kadınlar.	84
4.2.25. Yufka Ekmek ve Sac Böreği Yapan Kadınlar.	85
4.2.26. Körebe Oyununu Oynayan Çocuklar.....	86
4.2.27. İlkel Oyuncak Örnekleri.	87
4.2.28. Kukla Bebekler.	89

4.2.29. Kurşun Döken Kadınlar.....	90
4.2.30. Aşuk ile Maşuk.	90
4.2.31. Denizli Yöresi Cemilem Bebekleri.	92
BÖLÜM V.....	94
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	94
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	94
5.2. Öneriler.....	96
KAYNAKLAR.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	106

KISALTMALAR

ACM: Çocuk Müzeleri Derneği

DRHS : Devlet Resim ve Heykel Sergisi

ÇOKAUM: Çocuk Kùltürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

ICOM : International Council of Museums, Uluslararası Müzeler Konseyi

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

V&A: Victoria Albert Müzeleri

vb.: ve benzer

yy: yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1	Şişe Gelin Bebekler48
Şekil 2	Telden Gelin Bebekler.....50
Şekil 3	Efe Kıyafetli Kadın ve Erkek Bez Bebek.....51
Şekil 4	Kurutulmuş Biber Satan Kadınlar.....52
Şekil 5	Bebek Mevlidi (Tuz Mevlidi Kırk Mevlidi Dinleyen Kadınlar.....53
Şekil 6	Sarayköy'ün Geleneksel Deve Güreşi.....54
Şekil 7	Mehteran Takımı.....55
Şekil 8	El İşi Dokuma Yapan Kadınlar.....56
Şekil 9	Keloğlan ve Annesi.....57
Şekil 10	Sünnet Merasimi.....59
Şekil 11	Modern Türk Kadın'ını Betimleyen Bez Bebekler.....61
Şekil 12	Ceviz Satan Kadınlar.....62
Şekil 13	Geline Kına Yakan Kaynana ve Kına Gecesi.....62
Şekil 14	Saksı Bebekler.....64
Şekil 15	Ahi Töreni ve Eski Meslekler (Bakırcılık, Ayakkabıcılık, Semercilik).....65
Şekil 16	Su Kabağı Lamba Bebekler.....66
Şekil 17	Evleri Gezerek Kumaş Satan Bohçacı Kadınlar.....67
Şekil 18	Nişan Kıyafeti Şişe Bebekler.....68
Şekil 19	Uyu Oyna Yastık Bebek.....68
Şekil 20	Down Sendromlu Bebek.....69

Şekil 21	Denizli ve Yöresi Efeleri.....	70
Şekil 22	Tarhana Yapan Kadınlar.....	73
Şekil 23	Yöresel Süpürge Otundan Yapılan ve Düğünlerde Oynatılan Bebekler.....	74
Şekil 24	Kurutulmuş Sebze Satan Kadınlar.....	75
Şekil 25	Yufka Ekmek ve Sac Böreği Yapan Kadınlar.....	75
Şekil 26	Körebe Oyununu Oynayan Çocuklar.....	76
Şekil 27	İlkel Oyuncak Örnekleri.....	78
Şekil 28	Kukla Bebekler.....	79
Şekil 29	Kurşun Döken Kadınlar.....	80
Şekil 30	Aşuk ile Maşuk.....	81
Şekil 31	Denizli Yöresi Cemilem Bebekleri.....	82

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde; problemin ne olduğu, problemin temel analizi, kurgulanan alt problemler, araştırmanın hedefi, niteliği, değeri, sınırlılıkları ve bilimsel varsayımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Araştırmanın konusunu, “Türkiye’de Çocuk Müzelerinde Bulunan Oyuncakların Tarihsel Gelişimi, Kültürel ve Folklorik Değeri (Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi Örneği)” oluşturmaktadır. Burada Anadolu kültüründe en eski dönemlerden itibaren var olan oyuncak ve özellikle de bez bebek yapım geleneği, bunun zaman içerisindeki gelişim aşamaları ve günümüzde mevcut olan önemli örnekleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca Türkiye’de ilk defa 1990 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde temelleri atılmış olan oyuncak müzesinin örnek teşkil ettiği ve bugün sayıları yirmiye ulaşan oyun ve oyuncak müzelerinden bir tanesinin ise Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi olduğunun altı çizilecektir. Ayrıca Denizli’deki “Denizli Büyükşehir Belediyesi Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi”nin, Türkiye’nin ilk Bez Bebek Müzelerinden birisi olduğu da bilimsel verilere dayalı olarak ifade edilecektir. Bununla birlikte Denizli’deki “Denizli Büyükşehir Belediyesi Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi”ndeki bez bebek oyuncaklarının Türk toplumu ve insanlık kültüründeki anlam ve yansımaları bilimsel ölçütler çerçevesinde belirlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda bez bebek oyuncakları belirlenen bilimsel kriterler ışığında analiz edilerek, betimlenmeleri ve eleştirel durum tespitleri ile yaşayan kültürel miras perspektifi açısından oyun ve oyuncak müzelerinde yaşayan kültürel miras aktarımının oluşturulması da sağlanacaktır. Tüm bunların akademik bir bakış açısıyla ve sağlıklı bir şekilde yapılması amacıyla Dünya’da ve Türkiye’de koleksiyonerlik ve bunun devamında gelişen müzecilik kavramı ve genel yapısı ile müzeciliğin tarihi oluşumu

ve gelişim aşamalarına da öncelik verilecektir. Bu noktada müzecilik tarihinin medeniyetin oluşum zamanı ile son derece paralellik gösterdiğinin ifade edilmesi gerektiğinin de altı çizilecektir. Nitekim insanların topluluk halinde hayat sürmeye başlamaları yani bir liderin etrafında toplanarak belirli bir mekânda toplu halde ve belirli kurallara göre siyasi bir teşkilat yönetiminde yaşamaya başlamaları ile birlikte, kendilerine ve atalarına ait olan yani bizzat kültür, totem ve dini inançlarının ritüel uygulamalarının önemli birer parçasını oluşturan bazı nesneleri kutsal kabul ederek belli alanlarda saklamaya başlamış oldukları vurgulanacaktır. Ayrıca toplumların çoğu zaman söz konusu nesneleri yeni nesillerin eğlence, eğitim-öğretim, bilinç ve inanç dünyalarının sağlıklı oluşması için kullandıkları gerçeği de ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesini çocuk oyuncaklarının oluşumu, tarihsel gelişimi ve Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'ndeki bez bebeklerin kültürel yansımaları sorusu oluşturmaktadır.

1.2.1. Alt Problemler. Bu çalışmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Arkeolojik kazılar esnasında ortaya çıkarılan kültürel ve tarihi bulgular üzerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmaların çocuk oyuncaklarının ortaya çıkarılmasındaki etkisi ne düzeydedir?
2. Arkeolojik, antropolojik, sosyolojik, etnografik ve tarihi çalışmalar esnasında çocuk oyuncak yapım geleneğinin izlerini sürmek mümkün olmuş mudur?
3. Arkeolojik çalışmaların yapıldığı pek çok antik yerleşim alanında rastlanan çocuk oyuncaklarında ne tür malzemeler kullanılmıştır?
4. Oyuncakların çocukların eğlenmesinin yanı sıra eğitim-öğretim süreçlerinde, zihinsel gelişimlerinde ve bilinçlenmelerinde kullanıldıkları düşünüldüğünde çocuğun sonraki yaşama hazırlık süreçlerine anlamlı bir katkısı olmuş mudur?

5. Modern çocuk müzelerinde bulunan oyuncakların ve diğer folklorik nesnelerin tarihsel gelişimleri ve zaman içerisinde geçmiş olduğu aşamalar sonrası modern toplumlar nazarında bir farklılık göstermekte midir?

6. Verilerin analizi çocuk oyuncaklarının ve diğer folklorik nesnelerin tarihsel gelişimlerinin, halk kültürü ve kültürel mirasa yansımaları olmuş mudur?

1.3. Araştırmanın Amacı

Burada açıklığa kavuşturulması gereken esas mesele ise “Denizli Balcı Evi Denizli Büyükşehir Belediyesi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi”ndeki bez bebek oyuncakların ve diğer folklorik malzemenin halk kültürü ve kültürel miras kapsamında düşünülüp, tarihi, kültürel ve sosyal hayat perspektifi ile analiz edilmesidir. Bu sebeple araştırmada bez bebek düşüncesinin ortaya çıkışının ve yapımının tarihi geçmişi, bez bebekle oyun oynama, oyuncak bez bebekler, yaşayan somut kültürel miras açısından bez bebek figürleri/figürinleri, söz konusu kültürel mirasın korunması, müzecilik uygulamaları ve bez bebek müzesi kavramlarının açıklığa kavuşturulması gereği duyulmuştur. Bu noktada dünyanın farklı memleketlerinde bulunan ve farklı zamanlarda kurulan müzelerden ve özellikle Türkiye’deki çeşitli oyun ve oyuncak müzelerinden elde edilen ve şimdiye dek üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmış olan bez bebek oyuncak örnekleri incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan oyun ve oyuncak müzelerinin bazılarında yapılan alan ve internet ortamındaki araştırmalarda elde edilen bez bebek oyun ve oyuncakları ile ilgili verilerin oluşturduğu bilimsel çalışmalar kültürel miras ve çocuk-oyuncak ve oyun bilinci açısından detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Söz konusu bu analizler neticesinde elde edilen tecrübe ile karşılıklı etkileşim ve folklorik kültürel miras aktarımının teknolojik vasıtalarla amaçlandığı ve yaşayan müzeler ile koruma, eğitim-öğretim bilinçlendirme ve sergilemenin ana hedef olduğu saptanmıştır. Ayrıca ifade edilen hedeflerin her ikisini birleştiren bir yapıda müze oluşturulmasının daha faydalı olacağı kanaati ortaya çıkmıştır. Böylece ortaya çıkan yeni düşünce perspektifi ile “Folklorik Bez Bebek Müzesi veya Oyuncak Bez Bebek Müzesi”nin kavramının tarihi ve folklorik kültürel aktarım mekânı durumuna getirileceği düşüncesi doğmuştur. Bu mekânın yeni yapısıyla aynı zamanda eğitim-öğretim aktivitelerinin sağlanacağı, oyun ve oyuncakların sergileneceği, eğitsel ve kültürel oyunların oynatılacağı ve insanların

özellikle de çocukların hoşça vakit geçirecekleri ve bilinç kazanacakları bir sahanın oluşturulacağı kanaati hâsıl olmuştur.

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi “Denizli Balcı Evi Denizli Büyükşehir Belediyesi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde bulunan bez bebek figürünleri üzerinden Denizli yöresinin somut kültürel özelliklerini ortaya koymaktır. Burada konunun esasını oluşturan “Denizli Büyükşehir Belediyesi Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi” 13.01. 2013 tarihinde hizmete açılmıştır. Türkiye’deki ilk Bez Bebek Müzelerinden birisidir. Bu müzede çok çeşitli bez bebekler dışında farklı amaçlara yönelik yapılmış folklorik bebekler de yer almaktadır. Burada sergilenen folklorik bebekler Denizli halkının kültürel değerlerinin ve gündelik yaşantısının farklı yönlerini yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Nitekim Denizli’ye özgü Yöresel Kıyafetli Kadınlar, Eski Çocuk Oyunları Sahnesi ve Malzemeleri Eski Düğün ve Kına Gecesi Motifleri, Temsili Ahilik Geleneği Sahnesi, Bebek Mevlidi Uygulaması Sahnesi, Eski Yer Sofrası Âdeti, Kına Yakan Kadınlar, Tarhana Yapan Kadınlar, Pazarcı Kadınlar, Beşik Başında Anne, Bohçacı Kadınlar, Kurşun Döken Kadınlar, Büyüklerle Bayramlaşma, Eski Meslekler, Eski El Sanatları, Yöresel Kıyafetli Kadınlar, Köy Düğünü, Kupa Çeken Kadınlar, Namaz Kılan Dede, Yufka Pişiren Kadınlar, Nasreddin Hoca, Keloğlan, Katı Atıktan Malzemeden Yapılan Bebekler, Kaşık Çömçe Bebekler, Şişe Bebekler, Elma Bebekler, Su Kapağından Bebekler, Yastık Dolgu Bebekler, Yöresel Folklorik Bebekler, Saksı Bebekler, Düğme Bebekler, Kukla Bebekler, Tel Bebekler, Yün Bebekler, Süpürge Otundan Yapılan Bebekler, Çam Dalından Bebekler, Çorap’tan Bebekler gibi Denizli yöresinin örf ve adetlerini, tarihsel kültürel gelişimini yansıtan temsili çok sayıda oyuncak müzede yer sergilenmektedir. Çalışmada konunun çerçevesinin dışına çıkmamak adına sadece seçilmiş bez bebek örnekleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca yörenin kültürel ve folklorik değerlerinin birer yansıması olan bez bebeklerden aynı konuda olanlardan birer örnek vermekle yetinilmiştir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırmanın konusu ile ilgili literatür bilgisi taranarak araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

2.1.1. Müze nedir? Günümüzde müzeler genellikle “soyut/somut olmayan” ve “somut”¹ insanlık kültürel mirasını ve insanlık çevresine ait bulguları muhafaza eden mekânlar olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca müzeler kazanç amacı taşımadan, eğitim ve öğrenme, çalışma ve eğlenme hedefi için oluşturulan, muhafaza eden, araştıran, ileten, bilinç sağlayan ve kültürel öğeleri sergileyen, kalıcı, tüm yönleriyle bireylerin ve toplumun gelişimine katkı yapan, umuma açık kuruluşlar olarak da tanımlanmaktadır (Kandemir-Uçar, 2015, s.19). Müze sözcüğünün ise Antik Yunanca’daki “mouaion” tabirinden geldiği genel kabul görmektedir. Ayrıca bu ismin Antik Yunan toplumunda baş tanrı Zeus ile Titan Tanrıçası Mnemosyne’nin dokuz kızına verilen musa’lar olarak ifade edilmektedir. Bu tabirin “*ilham perilerinin yaşadığı yer (ev)*” ya da “Bilimler Tapınağı” adından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Aynı kavram ufak tefek fonolojik değişikliklerle yani “museum” şeklinde Latince ve diğer Batı Dillerinde de ifade edilmektedir (Kartal, 2015, s.159). Tüm bunlarla birlikte modern düşünce ve genel işlevine göre ise müzeler, kültürel ve tarihi değeri olan buluntuların muhafaza edildiği ve söz konusu buluntuların inceleme, analiz etme, değerlendirme ve en önemlisi toplumun estetik zevki çerçevesinde şekillendirilerek teşhir edildiği kamu yararı için idare edilen kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Bu kuruluşların bünyesinde insanlığın ortak tarihi ve kültürel mirası

¹ Bir topluluğa veya bir gruba ait uygulamaları, bilgi becerileri- kullanılan araç gereçleri ve kültürel mekânları kapsamaktadır. Bu bağlamda, dil; sözlü gelenekler ve anlatımlar, toplumsal uygulamalar, ritüeller, şöenler somut olmayan kültürel mirası oluşturmaktadır. Buna karşın insana ait olan veya insan tarafından şekillendirilmiş her türlü maddi kültür ögesi ise somut kültürel mirasın bir parçasıdır.

olan bulgu ve belgeler muhafaza edildiğinden, bunları “Dünya Kültürel Mirasının Korunduğu Yerler” olarak da adlandırmak mümkündür.

İnsanoğlunun evrendeki varlık anından itibaren hayatını sürdürebilir çabasına bakıldığında ilk önce beslenme, barınma ve korunma gibi temel ihtiyaçlarının geldiği görülür. Bu içgüdü sonucuna bağlı olarak bireylerin, toplama/biriktirme isteğinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonrasında ise insanoğlu daha çok siyasal güç ve başarısını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu durum ise sınıf üstünlüğü ve gösterişin bir simgesi haline gelmiştir. Ayrıca inancının ritüel uygulamasının ve tapınmanın bir parçası olarak farklı ve güzel olanı da talep etmeye başlamıştır. Böylece geçen binyıllar içinde, her türlü kültürel değeri olan meta ve sanat eserini kapsayan büyük bir nesnel zenginlik oluşmuştur. Ayrıca zamanla bu zenginliğin temelinde yer alan biriktirme etkinliği, belli bir hedefe yönelik olarak düzenli ve sistemli bir eyleme dönüşmüştür. Böylece önce koleksiyonların sonra da günümüz müzelerinin ilk örneğini oluşturmuştur. Bu noktada müzelerin temel gayesi; kültürel mirası muhafaza etmektir. Yani toplumun doğal, sanatsal, bilimsel ve kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak üzere biriktirmektir. Burada müzelerin diğer bir görevi ise toplanmış olan kültürel miras unsurlarını bilimsel tekniklerle yorumlayarak; bilginin gelişmesi ve yaygınlaşmasını sağlamaktır. Böylece müzeler toplumun mimarı olduğu uygarlık serüvenine katkı yapacaktır. Nitekim ICOM (International Council of Museums, Uluslararası Müzeler Konseyi) müze kurumunu: “insan ve yaşadığı çevrenin somut ve soyut kültürel mirasını inceleme, eğitim-öğretim ve zevk alma amacıyla toplayan, muhafaza eden, araştıran, ileten ve sergileyen, toplumun gelişmesinin hizmetinde, halka açık, kazanç amacı gütmeyen, süreklilik arz eden bir kurumdur” şeklinde tanımlamaktadır.

Diğer taraftan müzeler, muhafaza ettikleri bulgular, belgeler ve uyguladıkları bilimsel programlarla bireye veya topluma hoş vakit geçiren mekân olma özelliğini taşıdıkları gibi, bireye insanoğlunun var oluş ve yaşama serüveni, kültürel miras, tarih bilgisi ve bilinci kazandırma merkezleri olarak da görev yapmaktadırlar. Bu yönüyle müzelerin, insanları eğlendirmek, eğitmek, öğretmek, tarihi ve kültürel mirasa duyarlılık sağlamak ve insanların geçmişe yönelik merak duygusunu artırmak gibi görevleri olduğunu da söylemek mümkündür. Nitekim müzeler yüklendikleri söz konusu fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmek için, imkânları çerçevesinde araştırma, inceleme ve analiz yapmaya çalışmaktadırlar. Böylece müzeler

bünyelerinde muhafaza ettikleri eserlerin tarihi ve kültürel kıymet ve özelliklerini belirli bir bilimsel metotla açıklığa kavuşturarak gelecek nesillere aktarmayı amaç edinmişlerdir. Ayrıca araştırmacıların uzmanlaşmış ve sistemleşmiş araştırma prensibiyle üzerinde inceleme yapılan birçok eseri topluma tanıtmak maksadıyla sergiler açmaktadırlar. Buradaki esas amaç ise insanları ve özellikle de yeni nesilleri tarihsel ve kültürel miras zenginliğine motive ederek bilimsel ve kültürel süreklilik sağlamaktır. Bu bağlamda sürekli sergileme alanı olan kütüphane salonları, açık hava müzesi durumunda olan tarihi anıtları, arşivleri, tarihi binaları (harabeleri), arkeolojik yerleşim alanları (sit alanları/ören yerleri) de müze kategorisi içerisinde. Ayrıca mozaik alanlarını, savaş alanlarını, mezarlıkları, parkları, botanik ve hayvanat bahçelerini, fitolojik malzeme sergileme salonlarını, akvaryumları vb. yapı ve kuruluşları da müze kavramı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Tüm bunlarla birlikte geçmiş yüzyıllar öncesine dayanan müzeciliğin değişik araştırmacılar tarafından birçok farklı tanımı daha yapılmıştır. Bu noktada araştırmacılardan bazıları müzeyi “kültürel ve tarihi değeri olan buluntulardan oluşmuş bir bütünü çeşitli vasıtalarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle de halkın estetik zevkinin yükselmesi ve eğitim-öğretimi için teşhir etmek amacıyla, tamamen kamu çıkarları için idare edilen ve herhangi bir maddi menfaat beklenmeden işletilen kuruluşlar” olarak tanımlamışlardır. Diğer bir kısmı ise müzeyi, “dünya kültür mirasının korunduğu mekânlar” veya “belirlediği kapsam ve program dâhilinde barındırdığı ve barındıracağı eserleri bireye zevk vermek, kültürel ve tarihi bilgi ve bilinç kazandırmak, eğitmek, öğretmek, duyarlılık, merak ve heves aşlamak amacıyla inceleyen kuruluşlar” olarak betimlemişlerdir. Ayrıca bazıları da müzeleri, “tarih ve kültür konularını araştıran, sonuçlarını sistemli bir şekilde analiz ederek yeni nesillere aktaran ve kültürel buluntuları sergileyip, tanıtan, hiçbir şekilde maddi kazanç beklentisi olmayan, insanların geçmişle ilgili merakını uyandıran, bilimsel ve kültürel devamlılığı sağlamaya çabalayan kurumlar” olarak tanımlamaktadırlar (Keleş, 2009, s.2).

Diğer taraftan sadece insanlığın eskiye duyduğu merakı gidermek için, her türlü canlıya ait veya insan tarafından şekil verilmiş olan her türlü eseri toplama ve sergileme merkezi olma amacıyla kurulan müzeler, zamanla farklı toplumlarda yapı ve işleyiş bakımından büyük gelişim göstermişlerdir. Böylece günümüzde artık

üniversitelerin bünyesinde tarihi, kültürel, folklorik, sosyolojik, pedagojik, psikolojik, antropolojik ve nümizmatik içerikler de bulundurarak “Müzeoloji” (Museumology) ismiyle farklı bir eğitim sahası veya bağımsız bir araştırma bilim dalı haline gelmişlerdir. Bu yönüyle müzeleri sosyal ve beşerî alanda bilimsel çalışmaların yapıldığı birer araştırma merkezi olarak da tanımlamak mümkündür. Zira müzeye teslimatı yapılan ve envanter numarası ile kaydedilen bir arkeolojik veya kültürel buluntunun seçimi, bakım ve restorasyonu, muhafaza edilmesi yöntemi ve sergileme şartları, genel yöntemleri ile eserin tanıtımı konusunda her gün biraz daha gelişen metotlarla önemli araştırmalar yapılmaktadır. Böylece ilk başlarda sadece insanların merak duygularını gidermek için, geçmiş dönemlere ait kültürel mirasa dair eşyalarını toplayarak onlara sahip çıkmak amacıyla oluşturulan koleksiyonlar, zaman içerisinde yapısal ve işlevsel gelişimleri ile birlikte kurumsallaşarak müze konumuna gelmişlerdir. Nitekim müzeler, doğal oluşumu içerisinde önceleri tarihi yapılarda koleksiyonlarını koruyup sergilemiştir. Zaman içerisinde, giderek bilimsel ölçütler rehberliğinde çağdaş müzecilik anlayışı ile yeniden yapılanmışlardır. Müzeler bunun da ötesinde muhafaza edecekleri eserlerin türü, malzemesi ve boyutuna göre planlanan modern yapılarda ve genel olarak kamusallaşmış yaygın eğitim kurumları halini almışlardır (Okan, 2015, s.189).

Tüm bunlarla birlikte koleksiyonculuğun bazı özel şahıslar tarafından esasen servet biriktirme amaçlı yapıldığı da bilinen diğer bir gerçektir. Bu noktada birkaç yüzyıl öncesinden itibaren zenginlik hayalleri kuran bazı insanlar bunu gerçekleştirmek için çeşitli yazıtlar, kil tabletleri, çömlek parçaları ve heykeller, takılar, halı-kilim parçaları, farklı giysiler, silahlar ve özellikle de geçmişe dair tarihi değeri olduğunu düşündükleri her nesneyi toplamaya başlamışlardır. Bu tür nesneleri zaman süreci içerisinde birçok kral, imparator, soylu, tüccar, zengin veya meraklının koleksiyonlarında görmek mümkündür. Nitekim Eskiçağ Tarihi kapsamı içerisinde Eski Babil, Asur, Mısır, Hitit, Pers ve Roma yöneticilerinin sefer yaptıkları memleketlerden dönüşlerinde daha eski dönemlere ait eserleri saraylarına veya malikânelerine getirip sergiledikleri bilinmektedir. Bunun daha sonraki dönemlerde yaşayan toplumların yöneticileri tarafından da devam ettirildiği gözlemlenmektedir. Bu tür eserleri getirmelerinde koleksiyon oluşturma veya düşmana karşı elde edilen zaferin nişanesini teşhir etme gibi amaçlarının olduğu düşünülmektedir.

Gerçekten Roma İmparatoru I. Konstantin (324-337) İstanbul'u yönetim merkezi yapmak için çalışmalara başlayınca bu çerçevede tasavvur ettiği şehri oluşturmak için Mısır'dan ve Yunanistan'dan çok sayıda yapıtı İstanbul'a getirtmiş ve şehrin dört bir tarafını bunlarla süsletmiştir. İmparatoru I. Konstantin'in işbu hareketi konuya güzel bir örnek olarak kabul edilmektedir. Daha sonra ise imparator I. Theodosius (379-395) Mısır'dan Firavun III. Tutmosis'in Karnak Tapınağında bulunan meşhur Dikilitaşını İstanbul'a getirmiş ve teşhir etmiştir. I. Theodosius ayrıca Yunanlıların ünlü dini merkezi Delfoi Apollon Tapınağı'ndan Yunanlı 31 şehrin savaşçılarından Pers ordularına karşı verdikleri Platea Savaşı'nı (İÖ. 479) kazanmaları onuruna yapılmış olan Yılanlı (Burmali) Sütunu da getirerek İstanbul'u bunlarla süslemiştir (Yıldırım, 2013, s.110).

Ortaçağ Tarihi Dönemine gelindiğinde ise Avrupalı kral, prens ve soyluların arkeolojik eserden ziyade, doğrudan hazine aramaya başladıkları anlaşılmaktadır. Hatta bu tür bir faaliyete zaman zaman din adamları da katılmıştır. Buna en güzel örneği İspanyol bir rahip olan Benjamin De Tudela'nın 1160 yılından itibaren birkaç kez Büyük Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet alanında bulunan ve Yeni Asur Devleti kralı meşhur Asurbanipal tarafından kurulmuş olan Ninive Kütüphanesi'ne gelerek buradaki çivi yazılı tabletleri alıp memleketine götürmesidir (Kılıç, 2014, s.728). Ayrıca bu tür çivi yazılı tabletlerin yanı sıra eskiçağlarda yaşamış olan ilkel kabilelerin totemleri, inançları ve kullandıkları büyü malzemeleri de sürekli bir şekilde koleksiyonerlerin dikkatini cezbetmiştir. Rönesans Dönemi'nden itibaren ise krallar, prensler ve bazı soylular eskiçağ toplumlarına ait türlü tarih ve kültür eserlerinin yanı sıra ünlü ressamlar başta olmak üzere tüm sanatçıların meşhur eserlerini toplama, muhafaza etme ve sergileme çabası içerisinde olmuşlardır. Öyle ki daha sonraları, yani 19. yüzyıldan itibaren söz konusu eser ve resim sergilerinin büyük bir rekabet çerçevesinde hemen hemen bütün Avrupa ülkelerine yayıldığı görülmektedir.

Yeniçağ'da ise Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim 1517 yılındaki Ridaniye Seferi sonucu Mısır'ı fethetmiş ve İslam âlemi için kutsal kabul edilen emanetleri İstanbul'a getirmiştir (Afyoncu-Demir, 2019, s.143-186). Tüm bunlarla birlikte günümüzde gelişmiş birçok ülke müzelerin sağladığı maddi avantajlardan dolayı onları önemli bir ekonomik kaynak olarak kullanmaktadır. Ancak müzelerden bir ekonomik kaynak olarak yararlanılabilmek için özellikle müze eğitimi çok önemli rol oynamaktadır. Bu

noktada müze eğitiminin genel bir eğitim kavramı olarak düşünülmesinin son derece yanlış olacağı ortaya çıkmaktadır. Zira bu genel kavram içerisinde örgün eğitimin verildiği bireyler kadar, yaygın eğitim içerisindeki tüm yaş guruplarının eğitimi de dikkate alınmalıdır. Ayrıca eğitim programları, bireye, toplumun veya ülkelerin gelişmişlik düzeyine, zamana, elde bulunan imkânlara vb. unsurlara bağlı olarak değişebilmektedir (Mercin, 2017, s.215).

2.1.2. Dünya müzeciliği ve tarihsel gelişimi. Neolitik Dönemden itibaren, Mezopotamya, Anadolu, İran, Suriye ve Mısır ülkelerinin sakinlerinin yaptıkları askeri seferler esnasında düşman memleketlerinden getirdikleri ganimetleri (kutsal eşyaları, hazineleri, değerli kapları, silahları ve aletleri vb. eserleri) mezar yapılarında, saray ve konutlarında toplamaları; sergileme ve koleksiyonculuğun kökeninin en azından bu döneme kadar uzandığını göstermektedir. Nitekim meseleye bu açıdan bakıldığında koleksiyonculuk ve sergileme işinin çok köklü bir geçmişi olduğu söylenebilir. Ayrıca süreç içerisinde ganimet olarak gelen eserlere toplumların kendi kültürüne ait olan bazı eserleri de katmaları ile koleksiyonlardaki eserler sayı ve tür bakımından büyük artış göstermiştir. Bunun devamında ise yavaş yavaş yapı-mekân ve işlevsel özellikleri bakımından daha fazla gelişmişlik arz eden kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

İşte bu noktada Eski Yakındoğu'nun birçok toplumunda arşiv ve kütüphane yapılarına rastlanmaktadır. Ayrıca modern müze yapısının ilk tipi olarak kabul edebileceğimiz mekânların, Antik Yunan toplumunda görüldüğü ileri sürülmektedir. Nitekim Antik Yunan toplumunda silah ve çeşitli aletlerin, değerli ev eşyalarının, sanatsal malzemelerin ve objelerin, çeşitli ganimetlerin, tapınaklarda tanrılara sunulan adakların, sunu kaplarının (libasyon kapları) (Artun, 2012, s.18) ve kutsal eşyaların toplanıp sergilendiği theauros adı verilen hazine binaları inşa edilmiştir. Yine Antik Yunan toplumunda, özellikle MS 110-180 yılları arasında yaşamış ve Manisa doğumlu olan coğrafyacı yazar Pausanias, *Periegesis tes Hellados* (Yunanistan'ın Tasviri) isimli yapıtında Atina Akropolü'nden elde edilen ganimet ve o çağın meşhur sanatçılarının yapıtlarının sergilendiğini ve halka açık bir resim galerisinin var olduğunu ifade etmiştir (Demiralp, 2014, 93).

Yine bilindiği üzere yazının ve yazı gereçlerinin gelişmesi, bilginin kaydedildiği yazıtların muhafaza amaçlı depolanması ile de kütüphaneler oluşmaya başlamıştır.

Bunlardan en eski ve meşhur olanı MÖ 7. yüzyılda Asur kralı Asurbanipal tarafından kurulan Ninive'deki kütüphanesidir (Kılıç-Ateş, 2019, 101-102). Bunun yanında Makedonyalı İskender'in vefatının ardından Mısır'da Ptolemaios Hanedanlığının kurucusu olan I. Ptolemaios Soter Philadelphos' (MÖ 305-285) da İskenderiye sarayının bir kısmında müze ve kütüphane karışımı çok amaçlı bir merkez kurmuştur (Keseroğlu-Demir, 2016, s. 365-397). Bu bina zamanla çeşitli bilimsel ve kutsal obje ve buluntuların, sanatsal yapıtların muhafaza edilip sergilendiği, münazara, toplantı ve seminer salonlarının bulunduğu bir kurum haline getirilmiştir. Ayrıca burası gözlemevi ve farklı çalışma alanları içeren bilim merkezi görevini de yapmıştır. Burası karmaşık yapısıyla modern müzelerden bazı farklılıklar arz etse de kurumsal müze yapısının en eski örneklerden biri olarak kabul edilmektedir.

Kütüphane yapısı için Anadolu'daki ilk örnek ise İzmir Bergama antik kentinde bulunmaktadır. Nitekim Bergamalı Attaloslar Hanedanlığı tarafından kurulan Pergamon Kütüphanesi de işlevsel ve geniş bir koleksiyon oluşturmuştur. Coğrafyacı Strabon Geographike isimli ünlü eserinde, kütüphane yapısının Attaloslar Hanedanlığından kral II. Euamenes tarafından (İÖ 3. yy'da) tamamlandığını belirtmektedir. Ancak bu kütüphanede ilginç olan şey, kitapların yanı sıra birçok heykelin de tanıtım amaçlı sergilenmiş olmasıdır. Öyle ki kütüphanede Yunanlı şair Homeros, tarihçi Herodot vb. çok sayıda bilginin heykel ve kabartmaları bulunmaktadır (Güngör, 2005, 83).

Orta Çağ'a gelindiğinde ise, bol miktarda olan savaş ganimetlerinden, kilise veya manastırlardaki dini inanç muhtevalı değerli (kutsal) eşyalardan, saray (kral, prens), soylu ve zenginlerin koleksiyonlardan söz etmek mümkündür. Ayrıca Hristiyan Avrupa toplumlarında özellikle okur-yazar olmayan bireyler için hazırlanmış olan, Hz. İsa ve havarilerinin hayatları ile İncil'de geçen ifadelerin sahnelendiği kabartmalar, resim, heykel, glif, el yazması, rölyef ve kutsal emanetlerle, azizlere ait olan değerli eşyalar, manastır ve kilise yapılarında zengin koleksiyonlar oluşturulmuştur (okuryazarım.com).

Diğer taraftan Tarih Öncesi Dönemlerden Rönesans Hareketine kadar geçen uzun zaman sürecinde hazine niteliğinde değerli ve büyük bir eski eser birikimden söz edilmesine rağmen, modern anlamda koleksiyon kavramının gelişmiş Rönesans düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu noktada Rönesans

hümanizminin esasen müze koleksiyonları adına önemli bir zemin yaratmış olduğunu savunmak mümkündür. Bu düşüncenin temelinde ise; söz konusu dönemin önemli ve merak uyandıran nesnelerinin bir yerde toplanması gayesi ile oluşmuş hazinelerden daha ileri aşamaya geçiş yapılmış olması yatmaktadır. Böylece oluşturulmuş olan bir entelektüel ortam içerisinde bir araya getirilip korunmakta olan nesneler müze koleksiyonculuğuna geçişe önemli ölçüde imkân sağlanmıştır. Ayrıca koleksiyonlar da eser tür ve sayı bakımından zenginleşerek yalnızca bir moda, hemcins bir sosyal statü sembolü olmaktan ayrılmışlardır. Nitekim onlar kişilerin ilgi ve merakları doğrultusunda özelleşerek, antik eser, doğa, bilim ve sanat gibi türlerle de zenginleşmişlerdir. Böylece bunlar sistematik koleksiyonculuk mantığı içinde gelişimlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu son aşamada koleksiyonculuk bir anlamda dünyayı tanımlamaya yönelik araştırmaların odak noktası olmuştur (Konukçu, 2007, s.245). Öyle ki, modern müzeye doğru ilerleyen bu süreçte birer basamak olan söz konusu mekânlar, önce “stüdyo” sonrasında ise “merak kabineleri” diye isimlendirilmişlerdir.

Bununla birlikte stüdyo yapılarının ilk örnekleri Fransa’da ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında ise Alman toprakları ve İtalya’da gittikçe yaygınlaşmıştır. Bu noktada stüdyolar ise genel yapılarıyla, koleksiyonun tümünün veya bir kısmının muhafaza edildiği mekânlar durumundadır. Ayrıca bunlar mücevher kutusu niteliğinde olan ve mimari değeri bulunan, daha çok sahibinin eğitim durumu, kültür anlayışı, ilgi, merak ve zevkine göre düzenlenmişlerdir. Öyle ki bunlar herkesten uzak, genel anlamda toplumdan arındırılmış ancak düşünmeye ve çalışmalara adanmış özel mekân olma özelliğini taşımaktadırlar. Stüdyoların yapılarının oluşturulmasının ardından, bu kez de modern sergileme ve tanıtım gereksinimlerinin dikkate alınmasıyla yeni bir eser tanıtım ve sergileme modellemesi olarak galeriler kurulmuştur. Böylece modern müzeyi kurmaya doğru önemli bir adım daha atılmıştır. Söz konusu galeri modeli ise ilk defa 16. yy’da Floransa’da uygulanmıştır. Öte yandan 16. yy’dan itibaren Avrupa ülkelerinde gittikçe yaygınlaşan galerilerde, evvela ziyaretçilere rahat dolaşım imkânı sağlamak ve aynı zamanda denetimi kolaylaştırmak hedeflenmiştir. Ayrıca bu mekânlarda koleksiyonun iyi bir şekilde algılanmasını sağlamak için ışık sistemi dikkate alındığı gibi, nesne ve eserlerin düzenlenmesi de özel bir yerleştirme planı çerçevesinde tasarlanmıştır. Bununla birlikte aynı dönemde Avrupa’nın birçok ülkesinde fosil, bitki türü, farklı taş ve mineral parçalarından oluşan koleksiyonlar

ortaya çıkmıştır. Ayrıca çeşitli hayvanlar üzerinde, tıp ve farmakoloji (eczacılık) alanlarında özel inceleme yapan; laboratuvar, dersane ve kütüphane işlevlerini de gören; çok sayıda doğa tarihi kabineleri oluşturulmuştur (Öztekin, 2014, 9).

Böylece bilimsel araştırmaların bir parçası olan anatomi ortaya çıkmış ve eczacılık, tıp, mineraloji, botanik ve zooloji ile bağlantılı koleksiyonlar da eğitim alanında oluşmaya başlamışlardır. Bununla birlikte toplanma kabineleri de bireysel ilgi ve merakla göre farklı araştırma koleksiyonları şeklinde yayılmışlardır. Öyle ki modern manada bir koleksiyon oluşumunun ilk kez bu zamanda gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle anatomi, botanik, zooloji ve mineraloji gibi dallarda araştırma yapmak için özel koleksiyonlarını oluşturmak isteyen bazı eğitim kurumları hayvan, bitki, toprak, mineral ve taş türlerini toplamaya başlamışlardır. Söz konusu kurumlar elde ettikleri malzemeleri kendi içerisinde sınıflayarak deney, inceleme ve gözlemlerde kullanmışlardır. Daha önce de ifade edildiği üzere, ilk kez 16. yy'dan itibaren Fransa'da rastlanılan kabineler, sonraları Avrupa'nın birçok ülkesinde de görülmüşlerdir. Öyle ki İtalyan Ulysse Aldrovandi (1522-1605), kısa zaman içerisinde kuş yumurtaları, bitki, boynuz ve hayvan iskeletlerinden oluşan meşhur koleksiyonundan doğa kitapları derlemiştir (Öztekin, 2014, 14). Böylece bir taraftan koleksiyon çeşitleri artarken, diğer taraftan da bu koleksiyonları koruyan mekânlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca söz konusu mekânların yapı ve işlevleri ihtiyaç doğrultusunda gelişim göstererek modern müzecilik anlayışının ortaya çıkmasının fikri temelini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda stüdyo, merak ve doğa tarihi kabineleri ile galeri mekânları müzenin gelişim aşamalarını oluşturan basamaklar olmuşlardır.

Tüm bunlarla birlikte 17. yy ise esasen müzecilik anlayışının ortaya çıkması açısından çok önemli bir başlangıcı oluşturmaktadır. Gerçekten farklı koleksiyonların ortaya çıkması ile birlikte, topluma açık olmayan yani özel bireylerin yönetiminde olan bu birikimin basit bir şekilde zevk objeleri olmaktan çıkmıştır. Ayrıca bu birikimin toplumsal paylaşıma ve bilgi aktarımına yönelik değerlendirilmeye başlamasına büyük ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlayışın ilk örneği ise, Elias Ashmole'nin, dönemin özel koleksiyonunu Oxford Üniversitesine bağışlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu suretle ilk kez özel bir koleksiyon üniversite bünyesine alınarak, halkın ilgi, merak, görüş, bilgi aktarımı ve eğitim-öğretim amaçlı kullanımına açılmıştır. İngiltere'deki Ashmolean

Müzesi'nin temelini oluşturan bu koleksiyon, bazı kaynaklarda ilk müze olarak da ifade edilmektedir (Akmehmet-Odakan, 2006, 49).

18. yy ise, sosyo-kültürel yapısı ve siyasi gelişmeleri ile müze yapısını kurumsallaştırmaya götüren ve müzecilik alanında yeni bir başlangıç oluşturan bir dönemi kapsamaktadır. Ancak bu yüzyılda kurumsal müzecilik anlayışının ortaya çıkmasının yanında hazine avcılığı, antikacılık ve koleksiyonculuk da gittikçe yaygınlaşmaya devam etmiştir. Bunun sonucunda ise özellikle Londra'da birçok müzayede evi veya salonu hizmet vermeye başlamıştır. Ayrıca tarihsel olarak bağlı bulunduğu topluma, kültüre ve coğrafyaya göre düzenlenen, malzemenin sınıfsal durumu çerçevesinde ayrıştırılan koleksiyonlar ve arşivler ise ancak 1789'daki Fransız Devrimi sonrasında halka açılmaya başlamışlardır. Bu vesile ile gerçek anlamda kurumsal müzelerin ortaya çıkmış olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Aydınlanma Çağı ile birlikte bilginin örgütlenmesi ve sınıflanmasının ortaya çıkmasıyla birlikte, lügat, ansiklopedi, sözlük, atlas ve bibliyografya gibi başvuru kaynaklarının oluştuğu görülmektedir. Bununla beraber dönemin Avrupa'sının önemli kültür ve bilgi merkezleri olan Londra, Paris gibi şehirlerde koleksiyon ve müzeler kurulmuştur. Nitekim 18. yy'da müzeler, halka açık ve eğitici birer mekân durumuna getirilmiştir (Akmehmet-Odakan, 2006, s.49).

Diğer taraftan bu dönemin diğer önemli girişimi de İngiltere'de meşhur British Müzesi'nin kurulmasıdır. British Museum / British Müzesi'nin kuruluş hikâyesi ise şöyledir: asıl mesleği hekimlik olan ve aynı zamanda koleksiyonculuk yapan Hans Sloane (1660-1753), İngiliz krallık makamı ve parlamentosuna yaptığı başvuruyla, çok fazla parçadan oluşan meşhur koleksiyonunu İngiliz ulusuna bıraktığını ifade etmiştir. Böylece birçok obje ve kitaplardan oluşan bu koleksiyon, Londra'da bulunan meşhur Montagu şatosuna taşınmıştır. Sonrasında ise bu koleksiyon 1759 yılının Ocak ayında British Museum ismi ile halkın hizmetine girmiştir (Walker, 2009, s.2). British Müzesi'nin açılışından kısa zaman sonra ise müze kurma fikrinin yaygınlaşması üzerine birçok Avrupa ülkesinin merkezinde başka başka müzeler açılmıştır. Bu noktada ilk özel sanat müzesi Rus Çariçesi II. Katerina tarafından 1764 yılında St. Petersburg'da kurulan Hermitage Müzesi (Ermitaj Müzesi) olmuştur. Ayrıca Hermitage Müzesi'nde Türk kültürüne ait çok sayıda eski eserin muhafaza edildiği bilinmektedir (Sazak, 2016, s.246). Sonrasında da Kûratör Christian von Mechel

(1737-1817) önderliğinde 1784 yılında açılan Viyana Belvedere Sarayı da önemli müzelerden birisi haline getirilmiştir (Swoboda, 2013, s.391). Saray koleksiyonlarından oluşan ve Fransız Devrimi sonrası kurulan Louvre Müzesi ise, daha sonra açılacak olan birçok müzenin yapılandırılmasında örnek alınmıştır. Nitekim 1793 tarihinde, Paris'te imparatorluğa ait Louvre Sarayı, yeni rejimin yani Cumhuriyet'in müzesi olarak düzenlenip, Louvre Müzesi (Le Musee du Louvre) adıyla halka açılmıştır. Bu sebeple Avrupa müzeleri arasında en ayrıcalıklısı “müzelerin müzesi” Louvre' kabul edilmektedir. Bu müze otoritesini koleksiyonlarının zenginliğinden daha çok, başkent Paris'te olmasına borçludur (Karabıyık,2007, s.37).

Bunun devamı olan 19. yy'da ise yalnızca Avrupa'da değil, dünyanın pek çok ülkesinde müzelerin açıldığı görülmektedir. Özellikle Fransız Devrimi ile birlikte yayılan milliyetçilik akımlarının sonucunda, her millet kendi tarih ve kültürünü araştırma ve bunu antik dönemin ünlü toplum ve medeniyetlerinden birine dayandırma yönünde bir tarih yazımı sürecine girmiştir. Böylece tarihi ve kültürel mirası muhafaza eden tarih ve etnografya müzeleri de buna paralel bir şekilde açılmış ve aynı amaca hizmet etmek için kısa zamanda yaygınlaşmaya başlamışlardır. Nitekim ilk olarak 1823 ile 1830 yılları arasındaki yedi yıllık zaman içerisinde, Prusya kraliyeti sanat koleksiyonunu sergilemek amacıyla Berlin'deki Altes Müzesini kurmuştur. Neo Klasik tarzda yapılan Altes Müzesi ilk başlarda Kraliyet Müzesi olarak bilinmiş ve hizmet vermiştir. Ayrıca 1872 yılında New York şehrinde açılan Metropolitan Sanat Müzesi (MET) ise bu 19. yy'da açılmış en önemli müzelerden birisi kabul edilmektedir. Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarında da Avrupa ve Amerika'da çok sayıda modern sanat müzesinin açıldığı görülmektedir. Ayrıca aynı yüzyılın ikinci yarısında ise, endüstriyel gelişmelerin tesiriyle bilim ve teknoloji müzelerinin sayısı artmıştır. Bununla birlikte bu dönemde müzecilikle ilgili olan gelişim ve değişimler, büyük ölçüde müze mimarisine de yansımıştır. Öyle ki mimarlar için müze tasarlamak ve ihtiyaca göre müze projesini yapmak çok prestijli bir görev haline gelmiştir (Öztekin, 2014, s. 20).

Günümüzde ise müzeler fonksiyonel olarak geliştirilerek kendi içerisinde folklorik, etnografik, pedagojik, sosyolojik, antropolojik ve psikolojik içeriklere sahip birer kurumsal birim haline getirilmişlerdir. Hatta “Müzeoloji” ismiyle üniversitelerin

bünyesinde bir bilim dalı kimliğine bürünmüşlerdir². Ayrıca doğal oluşumu içerisinde, önceleri tarihi mekânlarda sadece koleksiyonlarını muhafaza edip sergileyen müzeler, giderek modern müzecilik anlayışı ile tekrar yapılanmışlardır. Müzeler bunun ötesinde muhafaza edecekleri eserlere göre tasarlanmış ve genişletilmiş yeni mekânlarda yaygın bilimsel aktivite ve eğitim yapan kurumlar durumuna gelmişlerdir.

2.1.3. Türk müzeciliği ve tarihsel gelişimi.

2.1.3.1. Osmanlı dönemi Türk müzeciliği. Türkiye’de kurumsal yapı niteliğindeki ilk müzenin açılması 19. yüzyılın ortalarında, yani ancak 1846 yılında olmuştur. Ne yazık ki bu tarih Avrupa’da ilk müzelerin açılmasından yaklaşık 1,5 asır kadar sonraya denk gelmektedir. Aslında çok daha öncesinde yani Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin hüküm sürdükleri zamanlarda değerli madeni veya halı-kilim gibi dokuma eşyalarının, savaş ganimetlerinin ya da dost devletlerden gelen çeşitli hediyelik eşyaların teşhir edildiği salonların varlığı bilinmektedir. Bu bağlamda gerçekten de İstanbul’un fethinden sonra askeri cephane deposu olarak işlem gören Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesi’nde türlü eski eser ve silahların, ganimetlerin, kutsal eşyaların ve hediyelik eşyaların toplandığına şahit olunmaktadır. İşte bu noktada çoğunlukla Osmanlı müzeciliğinin temelini de Aya İrini Kilisesi’nde söz konusu eserlerin depolanıp muhafaza edilmesiyle atıldığı kabul edilmektedir (Meriç, 2011, s. 309). Sonrasında 1730 yılında bu kilisede gerçekleştirilen restorasyonun ardından depodaki eserler Darü’l-Esliha (şimdiki Askeri Müze’de) ismiyle ilk kez sergilenmiştir. Ancak sadece yabancı seyyahların belirli bir izin çerçevesinde görebildikleri bu sergi halka açık değildir. Bu yüzden bunun dönemde tam bir müze haline gelememiş olduğu varsayılmaktadır.

Türk müzeciliğinin kurumsallaşmış bir yapıya dönüştürülmesinin ilk adımı ise, Tophane-i Amire müşiri Ahmet Fethi Paşa tarafından atılmıştır. Ahmet Fethi Paşa’nın batıya dönük fikirlere sahip olması ve Avrupa ülkelerinde müzenin varlığı üzerinden Osmanlı’da da müzenin gerekliliğine dair oluşan genel kanaat müzenin kurulmasının temel düşüncesi olmuştur (Serbestoğlu-Açık, 2013, s. 158). Bunun üzerine Ahmet

² Dünyanın pek çok üniversitesinde yer alan bu bilim dalı Türkiye’de ise Dokuz Eylül Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi bünyesinde faaliyet göstermektedir.

Fethi Paşa Darü'l-Esliha isimli koleksiyonunu memleketin dört bir yanından gelen arkeolojik eserlerle zenginleştirdiği gibi, eserler arasında sınıflama da yaparak iki ana bölüm oluşturmuştur. Bunlardan biri silahlar koleksiyonu (Mecmua-i Esliha-i Âtika) ve ötekisi ise eski eserler koleksiyonu (Mecmua-i Âsar-ı Âtika) olmak üzere iki temel koleksiyon ortaya çıkmıştır. Böylece bu iki koleksiyonun tarihi ve kültürel kimliğini öne çıkararak kurumsallaşmasını sağlamıştır. Artık müze diyebileceğimiz, bu yapıya önce Müze-i Askerî, daha sonra da Âsâr-ı Atîka-i Müze-i Hümâyûn ismi verilmiştir (İslam Ansiklopedisi, Askeri Müze). Müzede bulunan eserlerin kataloğunu ise 1868 yılında Fransız Arkeolog Albert Dumont yapmıştır. Ayrıca söz konusu katalog Albert Dumont tarafından Paris'te 1868 yılında "Revue Archéologique" dergisinde bir makale olarak yayınlanmıştır. Albert Dumont makalesinde müzedeki eserlerin tasnifinden olan memnuniyetsizliğini ifade ederek, bunların gelişi güzel ve dağınık sergilendiklerini söyleyerek bunun tam düzene konulması için özellikle batı ülkelerinden herhangi bir uzmanın müzede görevlendirilmesi teklifinde bulunmuştur (Şahin, 2019, s. 55).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, 1869 yılına gelindiğinde ise Sadrazam Ali Paşa bu yapılanan kurumu tekrar düzenlemiş ve ismini de Müze-i Hümâyûn (İmparatorluk Müzesi) olarak değiştirmiştir. Böylece zengin tarihî ve kültürel mirasımızı korumayı hedefleyen bu kurumun yapı ve işlevinde gelişmeler sağlanmıştır. Bu arada Galatasaray Lisesi muallimlerinden İngiliz vatandaşı Dr. Edward Goold müze müdürlüğüne atanmıştır. Ayrıca bu yıllarda Maarif Nazırı Esad Safvet Paşa, Edward Goold'un önemli destekçisi olarak müze işlerini de bakanlığının uhdesine almıştır. Ayrıca imparatorluk topraklarından tarihi ve arkeolojik eserlerin İstanbul'a getirilmesini sağlamış böylece müze koleksiyonunu bir hayli genişletmiştir (Serbestoğlu-Açık, 2013, s. 161). Bununla birlikte bu dönemde, ilgilileri tarafından Avrupa başkentlerinde oluşturulmuş bir kurum olan müzenin eksikliği dile getirilmiş ve "medenî devletlerin" müze açtıklarına vurgu yapılmıştır. Ayrıca Anadolu topraklarından gün yüzüne çıkartılan ancak eskiden yurtdışına götürülen eserlerden şikâyet edilerek acilen bir çare bulunması istenmiştir. Gerçekten de bu dönemde Avrupa'da müzelerin açılması ve buna bağlı olarak eski esere duyulan merak, Osmanlı'yı eser kaçakçılığından en fazla zarar gören ülke hâline getirmiştir. Ayrıca dönemin gazetelerinde de eski eserlerin bir kısmının yurt dışına kaçırıldığı ve yabancı müzelerde sergilendiği belirtilmiştir. Bunun engellenmesi ve meydana çıkacak eski

eserlerin alınarak İstanbul'da toplanması ile ilgili Padişah emir fermanının oluşması temennisinde bulunulmuştur. Bu bağlamda İstanbul'da büyük bir müzenin kurulması durumunda, kısa zamanda eserlerle dolacağı belirtilmiştir. Böylece bu müzenin çağdaşlarıyla boy ölçüşeceği, hatta onlardan daha zengin koleksiyonlara sahip olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca eski eserlerin ülke dışına çıkarılmaması yönteminin benimsenmesi istenmiştir (Karaduman, 2004, s. 73). Bunun üzerine Maarif Nazırı Safvet Paşa, yayınladığı bir genelge ile ülkenin pek çok yerinden eski eserlerin toplanmasını ve İstanbul'a gönderilmesini talep etmiştir (Serbestoğlu-Açık, 2013, s. 161). Böylece müze her vilayetten gönderilen eserler ile büyümeye devam etmiş ve kültürel değeri olan nesnelerin önem kazandığı bir döneme girilmiştir. Ayrıca birçok vilayetten eserlerin İstanbul'a gönderilmesi, başkent ile taşra arasında eski eserler üzerinden bir bağlantı kurulmasını sağlamıştır (Türkseven, 2010, s. 37). Daha sonra ise müzenin sorumluluğu Maarif Nazırı Ahmed Vefik Paşa tarafından 1872 yılında Alman tarihçi ve arkeolog olan Dr. Philip Anton Dethier'e verilmiştir. Dethier, Almanya'da arkeoloji eğitimi almıştır. Dethier, 1847 yılında ise İstanbul'da yapılan arkeolojik araştırmalara katılmıştı. Ayrıca o, Osmanlı topraklarındaki eski eserler konusunda önemli bilgiye sahiptir. Bununla birlikte Osmanlı'da müzecilik faaliyetleri ve bu hususta Osmanlı İdaresi'nin yaklaşımlarını gözlemleme imkânı da bulmuştur. Yani Osmanlı'da eski eserler meselesi ve müzecilik konusunda eksikliklerin neler olduğunu iyi bilenlerden birisi idi. Nitekim müze müdürlüğüne getirilmesinden hemen sonra, 1873'te Viyana'da düzenlenen uluslararası sergide Osmanlı Devleti'ni temsil eden heyette bulunmuştur³. Ayrıca Dr. Dethier 1874 yılında Maarif Nazırı Abdülatif Suphi Paşa tarafından eski eserleri korumaya yönelik hükümler içeren Asâr-ı Atika Nizamnamesi'nin çıkarılmasına da yardımcı olmuştur. Bu arada ilki 1869, ikincisi 1874 ve üçüncüsü ise 1884 yılında ise 3 farklı Asâr-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Bunlardan ilk ve 1869 tarihli olan Asâr-ı Atika Nizamnamesi yedi maddeden ibarettir. Bu yedi maddeden en önemlisinin muhtevası ise, kazıda ele geçirilen eserlerin sikkeler hariç yurt dışına çıkarılamayacağı, ancak yurt içinde satılabileceği yönündedir. Ayrıca bu maddeye göre devlet eseri satın almada öncelik

³Fuarda ilk kez Osmanlı'nın değerli mücevherleri ve kıyafetlerinin fotoğrafları sergilenmiştir. Geniş bilgi için bakınız: Haluk Kanca, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı:1863-Sergi-i umumi-İ Osmani", III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı, 2013, s. 167-180.

hakkına sahiptir. İkinci önemli madde ise, kazı işinin yalnızca toprak altındakiler için geçerli olduğu yönündedir. Bu bağlamda toprağın üstündeki eserlere dokunulamayacağı da hükme bağlanmıştır (Çal, 1997, s. 392).

Öte yandan arkeolojik kazılar veya başka yollarla İstanbul'a getirilen eserlerin sayısında büyük artış olmuş ve bunlar Aya İrini'deki Müze-i Humayun'a sığmamışlardır. Bunun üzerine Maarif Nazırı Abdülatif Suphi Paşa müzede eserlerin bulunduğu Mecmua-i Asâr-ı Atika denilen bölümünün Çinili Köşk'e taşınmasını ve buranın müze olarak açılmasını önermiştir. Bu öneri kabul edilmiştir. Bunun üzerine Çinili Köşk 1875 yılında esaslı bir tadilatı geçirilerek müze olarak düzenlenmiş ve İslam eserlerinin tümü buraya taşınarak özellikle 1880 yılından itibaren her kesimden ziyaretçiler için açık hale getirilmiştir. Bu bağlamda burada ilk defa Roma, Yunan ve Bizans heykelleri de teşhir edilmiştir. Bununla birlikte 1908 yılında Topkapı Sarayı'nın müze haline dönüşünden bir süre sonra ise Çinili Köşk'teki eserler çeşitli müzelere dağıtılmıştır. Böylece Çinili Köşk 1939 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'nin himayesine verilmiştir. Müzenin içerisindeki eserler ise başta Topkapı Sarayı olmak üzere İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Ankara Etnografya Müzeleri'ne nakledilmiştir (Tengiz, 2012, s8). Gerçekten 1880 tarihinde bu mekânın açılmasıyla Aya İrini'de oluşturulan koleksiyonun gerçek anlamda müzeye dönüştürülmesi sağlanmıştır. Ayrıca 1881 yılında Dr. Dethier'in ölümünün ardından Osman Hamdi Beyin Çinili Köşk'teki müzeye müdür olarak atanmıştır. Bu atama ile Osmanlı müzeciliğinde önemli gelişmelerin olduğu yeni bir dönem başlamıştır.

2.1.3.2. Osman Hamdi Bey ve Müze-i Hümayun. Çinili Köşk'teki müze, Osman Hamdi Bey'in müdür olarak göreve geldiği 1881 yılından itibaren, sürekli genişlemiştir. Bunun üzerine müzenin idaresi için 1889 yılında Müze-i Hümayun Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu yeni nizamnamenin tamamı beş bölümden ve kırk üç maddeden oluşmaktadır. Nizamnamede müzenin hangi kurallara göre idare edileceği hususunda bilgi verilmesinin yanı sıra müzede görev alacak uzmanlarda bulunacak nitelikler, diğer görevlilere kadar tüm çalışanların sorumluluk alanları ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra nizamnamede eski eserlerin bakımı, restorasyonu ve muhafaza edilmesi konularında da hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca nizamnamenin dördüncü maddesi ile diğer vilayetlerde de müze kurulması gerektiği

açık bir şekilde vurgulanmıştır (Mumcu, 1970, s. 74). Tüm bu gelişmelerin yanında ülkenin farklı bölgelerinden eski eserlerin payitaht İstanbul'da toplanması Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü temsil etmesi bakımından önemli adım olarak görülmektedir. Diğer taraftan bölgesel müzelerin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde müzecilik anlayışının ulusal bir kimlik kazanmış olması arıca dikkate değer husustur (Türkseven, 2010, s. 37).

Yukarıda ifade edildiği üzere nizamnamenin dördüncü maddesi ile diğer vilayetlerde de müze kurulması gerektiği açık bir şekilde vurgulanmıştır. Hatta buna bağlı olarak ilk bölgesel müzeler, arkeolojik buluntu hareketliliği açısından merkez konumda bulunan Konya, Bursa ve Kudüs'te kurulmuştur. 1908'den itibaren ise Selanik, Sivas ve İzmir'de bölgesel müzelerin kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Ancak söz konusu tarihten sonraki süreçte kurulma çalışmaları devam eden müzeler daha tamamlanmadan Osmanlı Devleti parçalanmış ve yıkılmıştır. Bu yüzden bunlar Osmanlı Dönemi'nde hayata geçmemişlerdir. Diğer taraftan ilk bölgesel müze vali Avlonyalı Ferit Paşa'nın tarafından Konya'da kurulmuştur. Bu müze Kadri Efendi Bedesteninin yerine inşa edilen Konya Sanayi Mektebi'nde açılmıştır (Karaduman, 2005, s. 138). Okul binasının bahçesine yapılan müze binasına Kadri Efendi Bedesteni'nin içinde korunan eski eserler de hemen taşınmıştır. Böylece bu 1899'da "Müze-i Hümayun'un Konya Şubesi" adıyla hizmete girmiştir (Türkseven, 2010, s. 37-38). Bu gelişmelerin yanı sıra yukarıda da ifade edildiği üzere, Dr. Dethier'in ölmesiyle boş kalan Müze-i Hümayun'un müdürlüğü görevi için yeni isimler aranmaya başlanmıştır. Bu sırada Paris'te Asâr-ı Atika dersleri almış olan Osman Hamdi Bey dikkatleri üzerine çekmiştir. Neticede müze müdürü olarak atanmıştır. Gerçekten onun müze müdürü olarak atanması Türk müzecilik tarihinde en önemli dönemlerden bir tanesidir. Böylece Fethi Paşa tarafından başlatılan Türk Müzeciliği 1881 yılına dek önemli ölçüde gelişim göstermiştir. Dahası Türk müzeciliği Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olması ile de daha hızlı gelişim sürecine girmiştir.

Bu noktada Osman Hamdi Bey'in kişiliği ve eğitiminden biraz söz etmek gerekirse, Sadrazam Ethem Paşa'nın oğlu olan Osman Hamdi Bey, 1842 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası onu, Hukuk Eğitimi için 1857 yılında Paris'e göndermiştir. Ancak Osman Hamdi Bey, Paris'te bulunduğu sürede resim yapmaya ilgi duyması dolayısıyla sanat okuluna gitmiş ve 1869 yılında ressam olarak İstanbul'a dönmüştür (Hürriyet,

1990, s. 4). Ayrıca Osman Hamdi Bey Paris’te bulunduğu 12 yıllık sürede batı düşüncesini benimsemiş ve Asâr-ı Atika üzerine de dersler almıştır. Nitekim 22 Şubat 1884 tarihinde çıkarılan üçüncü Âsâr-ı Atika Nizamnamesi, Müze-i Hümayûn’un ilk Türk müdürü olan Osman Hamdi Bey’in çabalarıyla çıkarılmıştır (Önge, 2018, s. 12).

Osman Hamdi Bey Paris’teki 12 yıllık süreden sonra Türkiye’ye gelince, ilk önce Bağdat valisi Mithat Paşa’nın teklifi ile Bağdat vilâyeti (yabancıların işlerini yöneten müdürlük) Umuru Ecnebiye Müdürlüğüne atanmıştır. Fransa’da öğrenim gören Osman Hamdi Bey, Bağdat’taki bu göreve sevk edilmiştir. Çünkü orada bulunan Mithat Paşa gibi bir değerin yanında bulunmuştur. Ayrıca iki aydın kafanın gayet iyi ilişkiler kurdukları anlaşılmaktadır. Zira Mithat Paşa ile sorumluluğundaki kurumun müdürü arasında samimi çalışma ortamı oluşmuştur. Osman Hamdi Bey 1871 yılında ise payitahta dönmüş, bu kez de sarayda dışişleri protokol müdür yardımcılığına görevlendirilmiştir. Bu arada 1871-1872 yıllarında “İki Karpuz Bir Koltuğa Sığmaz” ve “Cerf Volant” adlı tiyatro oyunlarını yazmıştır. Ayrıca Osman Hamdi Bey müdür yardımcılığı görevini ifa ederken, 1873 yılında Viyana’da açılan uluslararası sergiye hükümet komiseri sıfatıyla gönderilmiştir (Cezar, 1987, s. 2). Burada tekrar bir Fransız asıllı kız ile evlenmiştir. 1875 yılında ise Hariciye Umûr-ı Ecnebiyye kâtibi görevine getirilmiştir. Ancak 1876 yılında Abdülaziz tahttan indirilmiş, aynı şekilde Osman Hamdi Bey de bulunduğu görevden azledilerek Matbûât-ı Ecnebiyye müdürlüğünde görevlendirilmiştir. Ayrıca 1877 yılında Beyoğlu Belediyesi Altıncı Dâire müdürlüğüne tayin edilmiştir. O, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bitene kadar bu görevi ifa etmiştir. Bununla birlikte 1877 yılında ise Maarif Nezâreti’nin uhdesinde kurulan müze komisyonunun üyesi seçilmiştir (Gündüz, 2007, s.468).

Öte yandan Osman Hamdi Beyin müze müdürü olarak görevlendirilmesi ile birlikte kültür ve sanat alanındaki çalışmalar yoğunlaşmıştır. Nitekim Osman Hamdi Bey, Osmanlı topraklarındaki tarihî eserleri müzecilik anlayışı içinde bir araya getirmeyi amaçlayan çabalarıyla otuz yıllık olan Müze-i Hümayunu, İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ne dönüştürmüştür. Bu noktada Osman Hamdi Bey ilk önce Çinili Köşk’ün restorasyonu ile ilgilenmiştir. Bu aşamada yapının daha önceki onarımlarında üzerleri sıvanmış çinileri açığa çıkartmıştır. 1882 yılında ise yeni bir müze binası yapma çabası içerisine girmiştir. Nitekim yeni müze yapısının ilk bölümü 1891’de, ikinci bölümü 1903’te, üçüncü bölümü 1907 yılında hizmete açılmıştır. Bununla birlikte

Osman Hamdi Bey Avrupa’da eğitim görmüş ve figür geleneğini iyi bilen yabancı asıllı öğretmenlerden bir öğretim kadrosu oluşturmuştur. Bu suretle figürü bilinçli bir şekilde resim ve heykelticiliğin kapsamına almıştır. Bununla birlikte Sanâyi-i Nefîse Mektebi’nde açtığı oymacılık bölümüyle heykel sanatının eğitimini de başlatmıştır. Gerçekten 1883’te öğretime başlayan Sanâyi-i Nefîse Mektebi’nde 1882-1910 tarihleri arasında müdürlük yapan Osman Hamdi Bey böylece hemen hemen tüm kültürel değerlerin korunmasından sorumlu olmuştur (Madran, 1996, s. 61). Ayrıca 1884 yılında çıkarılan ve 1973 yılına kadar önemini koruyan Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi ile eski eserlerin devlet malı olması ve yurt dışına götürülmemesi kararı alınmıştır (Gündüz, 2007, s.469).

Osman Hamdi Bey Müze-i Hümayun müdürü olduğu dönemde birçok kazı yaptırmıştır. Hatta bazı kazıları kendisi yönettiği için ilk Türk arkeoloğu unvanını almıştır. Gerçekten onun müze müdürlüğü döneminde Nemrud Dağı (Adıyaman), Sayda (Lübnan), Lagina (Muğla), Tralles (Aydın), Alabanda (Aydın-Çine), Rakka (Suriye), Boğazköy (Çorum), Alacahöyük (Çorum), Akalan, Langaza (Selanik), Sakçagözü (Gaziantep), Sidamara (Konya), Bozüyük Bilecik), Rodos, Taşoz (Bozcaada), Yortan (Karabük), Notion (İzmir), Kade (İstanbul), Gorikos (Mersin), Tedmür/Palmira (Suriye), Mahmudiye/Spara (Ankara) kazıları yapılmıştır. Ayrıca Alman H. Schliemann’ın Truva (Hisarlık Tepe)’de 1871 yılında yaptığı kazılara katılmıştır. Bilindiği üzere bu kazılarda 31 Mayıs 1873 yılında meşhur Truva (Priamos) Hazineleleri bulunmuştur (Aslan, 2019, s. 2). Osman Hamdi Bey, 1887 yılında ise Dimosten Baltacı Bey’le birlikte Sayda kazısını yapmıştır. Buradan “İskender” ve “Ağlayan Kızlar” lahitleri çıkarılmıştır (Şimşek-Dinç, 2009, s. 117). Ayrıca “İskender” ve “Ağlayan Kızlar” Lahiti’nin de içinde bulunduğu eserleri İstanbul’a taşımıştır. C. Humann ile birlikte Bergama kazısında bulunmuş ve Nemrud Dağı’nda da araştırmalar yapmıştır. Osman Hamdi Bey Aydın çevresinde de arkeolojik çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca Muğla Milas’taki Lagina kazılarını yönetmiştir. Hatta Muğla Yatağan’da Osman Hamdi Beyin Kazı Evi bulunmaktadır. Bununla beraber 1883’te Yervant Oskan Efendi ile birlikte Nemrud Dağı Tümülsüsü (Üre, 2014, s. 113), Fransızca “Le tumulus de Nemroud-Dagh”, 1889’da Malatya Arslantaş, “Les Ruines d’Arslan-Tasch” ve 1892’de M. Th. Reinach ile birlikte Sidon Kraliyet Nekropolu, “Une nécropole royale de Sidon” isimli meşhur kitapları hazırlamıştır.

Görüldüğü üzere, Osman Hamdi Bey çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Onun vurgulanması gereken özelliklerinden biri de müthiş bir ressam olmasıdır. Bu yüzden daha çok ressam Osman Hamdi olarak tanınmaktadır. Osman Hamdi Bey figürlü kompozisyon ve portrelerin yanı sıra peyzaj, natürmort, karakalem portre ve desen çizme konularında uzmandır. Ayrıca Türk resim sanatına figürlü kompozisyonu getirme konusunda öncü olmuştur. Türk resminde kadın konusunu da ilk defa Osman Hamdi Bey ele almıştır (Döngel, 2014, s. 28). Bununla birlikte Osman Hamdi Bey burada kadını sadece bir portre değil, onu sosyal bir varlık olarak sosyal hayatın içinde ve erkeğe eşit bir konumda resmetmiştir. Öte yandan tarihi belgeler, Osman Hamdi Beyin ressam, arkeolog, müzeci ve yazar olmasının yanında yanı sıra iyi bir bürokrat, diplomat, yönetici ve bilim adamı olduğunu da göstermektedir (Eldem, 2019, s. 53-75). Tekrar konuya dönecek olursak, gerçekten Osman Hamdi Bey zamanında Osmanlı'da müzecilik kavram olarak gerçek manada öz kimliğine kavuşmuştur. Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğü esnasında yönetim, hukuk, tarih, sanat ve arkeoloji alanında gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar kurumun sonraki gelişimi için temel oluşturmuştur. Nitekim onun bu çalışmaları yerli, yabancı aydın insanlar, üniversiteler ve akademik kurumlar tarafından takdirle karşılanmıştır. Ayrıca Avrupa ve Amerika basınında onunla ilgili pek çok olumlu makale çıkmıştır. Osman Hamdi Bey arkeolojiye ve sanata olan katkısından dolayı Batılı Ülkelerden çok sayıda nişan ve ödül de almıştır. Öte yandan meşrutiyetin 1908 yılında ilan edilmesinden sonra ona Maarif Nazırlığı görevi teklif edilmiştir. Fakat o, bu teklifi kabul etmeyerek, müze idareciliği görevine devam etme kararı almıştır.

Yine tarihi kayıtlara göre, Osman Hamdi Bey için pek çok yerde törenler düzenlenmiş, ödül ve nişanlar verilmiştir. Hatta Oxford Üniversitesi tarafından fahri doktor unvanı ile ödüllendirilmiştir. Osman Hamdi Bey 24 Şubat 1910 yılında altmış sekiz yaşında sessiz sedasız hayata gözlerini yummuştur. Onun ölümünden sonra, Serveti Fünun Gazetesi ile Alman, İngiliz ve Fransız gazeteleri geniş haberler yapmışlardır. Ayrıca onun için yerli ve yabancı dostlarının katıldığı büyük bir cenaze töreni tertip edilmiştir. Nihayetinde o, kendi vasiyeti gereğince Eskihisar'daki köşkünün arka bahçesinde bulunan tepeye defnedilmiştir (Türkseven, 2010, s. 55). Gerçekten Osman Hamdi Bey ömrünün sonuna kadar büyük bir çabayla çalışmış ancak çok kısa süren bir hastalığın ardından vefat etmiştir (Kazancı, 1998, s. 135). O'nun 1910 yılındaki ölümünün ardından Müze-i Hümayun'un ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin müdürlüğüne kardeşi

Halil Edhem Bey atanmıştır. Halil Edhem Bey'in Dönemi'nde Süleymaniye Külliyesi'nin imaretinde Evkaf-ı İslamiye Müzesinin (İslam Vakıfları Müzesi) kurulması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca müzenin kuruluşunda büyük emeği ve katkıları olan Halil Edhem Bey'in Osman Hamdi Bey'in aksine millî unsurların egemen olduğu yerellik üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu müzenin, diğer müzelerin de bağlı bulunduğu Maarif Nezareti yerine, Evkaf Nezareti tarafından kurulmuş olması da dikkat çekicidir (İşbilen, 2017, s. 311).

Öte yandan Cumhuriyetin ilânıyla birlikte Türkiye müzeciliği de yeni bir yöne yönelmiş ve bilimsel çalışmalar birbirini izlemeye başlamıştır. Bu dönemde İstanbul'da bulunan İslam Vakıfları Müzesi'nin adı da Türk ve İslam Eserleri Müzesi şeklinde değiştirilmiştir. Söz konusu müze 1983 yılında tekrar düzenlenmiş ve Sultanahmet Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı binasına taşınmıştır. Günümüzde Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde yazma eserler, halı, kilim ve benzeri el dokumaları, maden, keramik, deri işlemleri, ağaç işleri, taş oyma kitabeler ve etnografik malzeme yer almaktadır. Bunların arasında Türk yazı ve hat sanatının en güzel örneklerinden oluşan el yazmaları ile zengin halı, kilim koleksiyonu öne çıkmaktadır. Ayrıca burada 11. yüzyıldan kalma seramik ve çini parçaları ile Türk Çağı Anadolu'sunun özel ağaç işlemlerini bir arada bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra madeni eserler ile Anadolu'nun farklı alanlarından getirilmiş olan taş eserler ve kitabeler de müze için ayrı bir zenginlik kaynağıdır (Yücel, 1980, s. 26).

Tüm bu gelişmelerin yanında Osmanlı'da 19. yüzyılda başlayan müzecilik faaliyetlerine paralel bir şekilde padişahların, şehzadelerin ve üst düzey bürokratların büyük çabalarıyla ilk sergilerin düzenlenmesi de ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim kendisi de iyi bir ressam olan Sultan Abdülaziz tarafından 27 Şubat 1863 yılında sanatseverlerin katıldığı ilk sergi açılışı yapılmıştır. İstanbul At Meydanı'ndaki fuarda (Sergi-i Umumi-i Osmani) yapılan sergide türlü resimler, suluboya eserler, fotoğraf ve baskılı malzeme, çeşitli mimari çizimler, tablolar ve el yazma kitaplar sergilenmiştir (Demir, 2018, s. 158-159). Yine Sultan Abdülaziz Dönemi'nde halka açık ilk resim sergisi ise 27 Nisan 1873 yılında esasen bir tıbbiyeli olan Şeker Ahmed Paşa'nın öncülüğünde düzenlenmiştir. Devletin en üst kademeleri tarafından ilgiyle karşılanan bu sergiye çok sayıda yerli ve yabancı sanatçı eserleriyle katılmıştır. Ayrıca bu

serginin basında büyük yer bulmasının ilk piyasa hareketinin başlamasına yol açtığı düşünülmektedir (Çolak, 2011, s. 2).

Osmanlı müzeciliğinin gelişimi açısından önem arz eden diğer bir konu ise eğitim kurumlarında bilim koleksiyonu köşelerinin açılmaya başlamasıdır. Nitekim 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren bu alanda ilk modern müzelerin kurulduğu görülmektedir. Örneğin 1868 yılında kurulmuş olan Galatasaray Lisesine Fransız İmparatoru III. Napolyon içi doldurulmuş bir mamutu bağışlamıştır. Daha sonraları ise burası Tarih-i Tabiiye Müzesi adıyla bir doğa tarihi müzesi haline getirilmiştir. Yine 1870 yılında kurulmuş olan Saint Joseph Lisesi'nin bir bölümünde de 1910 yılında bir Zooloji Müzesi (Tabiat Bilgisi Müzesi) oluşturulmuştur. Ayrıca padişahın izin alınmak suretiyle müzede sergilenmek üzere Anadolu'da yaşayan hayvan türlerinden ikişer tane avlanılmış ve müzeye getirilmiştir. Bununla birlikte müze için diğer pek çok ülkeden de çeşitli taş parçaları ile hayvan ve bitki fosillerinin toplanmış olduğu bilinmektedir. Yaklaşık 111 yıl önce kurulmuş olan bu müze artık zengin hayvan, bitki ve fosil koleksiyonlarına sahiptir. Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devleti'nde ilk müzeler 19. yüzyılın ortalarından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca Osmanlılık kimliğinin ön plana çıkarıldığı bu müzelerde daha çok askerî, etnografik ve arkeolojik malzemelerin korunup sergilendiği görülmektedir. Buna ilave olarak bazı eğitim kurumlarında doğa tarihî müzeleri veya koleksiyonlarının da oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır (Öztekin, 2014, s. 55).

2.1.4. Cumhuriyet döneminde müzeler. Atatürk'ün öncülüğünde Cumhuriyetin ilan edilmesinin akabinde müzecilik konusunda birçok önemli girişimler gerçekleşmiştir. Bu itibarla öncelikle Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devletlerine başkentlik yapmış olan il merkezlerinde bulunan değerli mimari yapılar koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Konya'da Mevlâna Dergâhı, İstanbul'da Ayasofya, Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Kariye Camii, Fethiye Camii ve Bursa'da Yeşil Türbe, Muradiye Külliyesi gibi önemli yapılar koruma altına alınarak müzeye çevrilmişlerdir. Ayrıca yeni kurulan üniversitelerde müzecilik farklı bir alan olarak önemsenmiş ve somut kültürel miras çalışmaları çerçevesinde tarihi ve antropoloji araştırmaları ile arkeolojik kazılar başlatılmıştır. Buna ilave olarak tarihi eserlerin koruma altına alınması için ise yeni hukuki çalışmalar başlatılmıştır. Bununla

birlikte Alacahöyük, Bergama, Efes, Aspendos, Karatepe ve Göreme gibi pek çok kent ve çevresi ilgililerin hizmetine açılmıştır.

Ankara'nın başkent oluşunun ardından Atatürk'ün 27 Eylül 1925 yılındaki talimatıyla Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Ankara Etnografya Müzesi açılmıştır. Bu müzenin temeli Ankara'nın Namazgâh adı verilen seçkin bir tepesinde atılmıştır. Ayrıca bu Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen ilk müze binasıdır. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından planlanan müze binası 1930 yılında açılmıştır. Burası Cumhuriyet Döneminin müze olarak tasarlanan ilk yapısı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu müzenin hemen yanı başında Türk Ocağı'nın da temelini atılması gayet anlamlıdır (Oral, 2002, s. 119). Zira Türk Devrimi'nin ulusa doğru bir şekilde anlatılması ve halka hızlıca İnkılâp terbiyesi verilmesi, 1927 yılında âdeta bir ihtiyaç olarak hissedilmiştir. Bunun için bir millî bilinç ve heyecan yaratmak ve buna başlıca araç olarak da halk için müzeler kurulması düşünülmüştür (Oral, 2002, s. 121).

Görüldüğü üzere, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk müze binası 1930 yılında halkın ziyaretine açılan Ankara Etnografya Müzesi'dir. Buna karşın 1925 yılında çıkarılan bir kanunla da tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması üzerine buralardaki eşya ve eserlerin çoğu da buraya taşınmıştır. Tüm bu çalışmalar yapılırken, Atatürk'ün özel direktifi ile Konya Mevlâna Türbesi, bu uygulamanın dışında tutularak eşyası ile birlikte müze haline dönüştürülmüştür. Bu tarihlerde Anadolu'nun pek çok şehrinde müzeler açılmaya başlanmıştır. Nitekim 1923 yılında Ankara Arkeoloji, Antalya, Bursa ve Edirne müzeleri; 1924 yılında Adana ve Bergama müzesi; 1927 yılında İzmir ve Sivas müzesi; 1934 yılında Efes ve Diyarbakır müzesi; 1936 yılında Niğde, Kütahya ve Kırşehir müzesi; 1937 yılında ise İstanbul Resim ve Heykel Müzesi kurulmuştur (Karabıyık, 2007, s. 18). Öte yandan İstanbul'daki "Eski Şark Eserleri Müzesi", modern sergileme yönteminin uygulandığı ilk müze unvanını taşımaktadır. Bunun yanında Türkiye'deki ilk özel müze, 1978-1980 yılları arasında yapımı tamamlanan İstanbul Sarıyer'deki Sadberk Hanım Müzesi'dir. Bu müze, 1981 yılında ziyarete açılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Türkiye'de uygarlaşma çabası içerisinde oluşmaya başlayan müzecilik hareketi, bu dönemde özel sermaye kıtlığından dolayı doğal olarak devletin maddi imkânlarıyla oluşmuştur. Nitekim çoğunlukla devletin maddi imkânları ile kurulan bu müzelerin Cumhuriyet Dönemi'nde geniş kitlelere ve özellikle de yeni nesle ulus bilincinin aşılması için önemli katkı yaptığını söylemek

mümkündür. Daha sonraki dönemlerde ise toplumun eğitim seviyesinin yükselmesine paralel bir şekilde; modern sanat ekollerinin etkisiyle müzeler kurumsallaşmış ve yeni müze tasarımları uygulanmıştır.

Diğer taraftan 1930’lardan itibaren sergileme faaliyetlerine de büyük önem verildiği gözlenmektedir. Nitekim 1933 yılında İstanbul ve Ankara’da bir dizi sergi düzenlenmiştir. Bunların içinden en çok bilinenlerden birisi de Ankara Halkevi’nde düzenlenen “1. İnkılap Sergisi”dir (Korur, 2008, s. 67). 1939 yılındaki ilk Devlet Resim ve Heykel Sergisi (DRHS), bu serginin devamı niteliğindedir. Bu sergide Cumhuriyet Dönemi Türk resim sanatının kurucularından birisi olan Zeki Kocamemi, “Atatürk’ün Cenaze Merasimi” isimli tablosuyla birincilik ödülü almıştır (Korur, 2008, s. 86).

Atatürk’ün emriyle 1937’de ilk Türk Modern Sanat Müzesi açılmıştır. Bu müze daha sonra, geliştirilerek İstanbul Resim ve Heykel Müzesi olarak açılacaktır. Ancak burası, uzun süre müzecilik faaliyetlerinden uzak kalmış bu nedenle halkla bütünleşme imkânı bulamamıştır. Ne yazık ki, bu olumsuz gelişmelerden ötürü atıl kalmış olan bu kurum yine de Çağdaş Türk Sanatının önemli eserlerinin sergilendiği bir yerdir (Üstünipek, 2013, s. 21).

Öte yandan Türkiye’de modern müzeciliğin yapılanması bakımından diğer bazı ilerlemeler; Türkiye’nin 1950-1970 yılları arasındaki dönemde yaşanan birçok gelişmeden sonra UNESCO ve ICOM’a üye olunmasıyla gerçekleşmiştir. Nitekim ICOM müze eğitimine büyük önem vermiş, böylece müzeciliğin eğitimle birlikte ele alınarak yeniden yorumlanması sağlanmış ve bu gelişmelerle müzecilikte önemli bir dönem başlatmıştır (Özmen, 2018, s. 312). Bunun sonrasında ise Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren farklı yerlerde yeni isimlerle müzeler açılmaya devam etmiştir. Ayrıca yapılan müzelerin tamamının tek tip plan ve projeye sahip oldukları görülmektedir. Nitekim 1980’li yıllara kadar geçen 20 yıllık süreçte hemen hemen her şehirde eser koruma ve depolamanın yapıldığı ayrıca ışıklandırma ve aydınlatmanın önemsenmeye başlandığı müzeler kurulmuştur (Keleş, 2009, s. 5).

Öyle ki, bugün artık Türkiye’de Kültür, Sanayi, Enerji, Savunma, Ulaştırma ve Sağlık Bakanlıklarına bağlı müzeler bulunmaktadır. Ayrıca Makine Kimya Enstitüsü Sanayi ve Teknoloji Müzesi, Büyük Millet Meclisi’ne bağlı Saraylar, Vakıflar Genel

Müdürlüğüne bağlı müzeler açılmıştır. Bununla birlikte belediye müzeleri, Ormancılık Müzesi ve özel müzeler başta olmak üzere pek çok müze bulunmaktadır. Bu müzeler:

- Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzeleri
- Sanat ve Modern Sanat Müzeleri
- Güzel Sanatlar Müzesi
- Saray Müzeleri
- Uzmanlık Müzeleri
- Doğa Müzeleri
- Fen Bilimleri Müzesi
- Devrim Müzeleri
- Askeri Müzeler
- Üniversite Müzeleri
- Oyuncak Müzeleri
- Bez Bebek Müzeleri
- Özel Müzeler
- Açık Hava Müzeleri
- Tarih Müzeleri
- Teknoloji Müzeleri

Bölge Müzeleri şeklinde gruplandırılabilir (Atasoy, 1999, s. 13). Ayrıca dünyadaki tek bir örnek olarak Trabzon Taşkın Müzesi yapılmaktadır. Ancak Türkiye'nin müze sayısını ve içerisindeki eser kapasitesini Avrupa ülkeleri ile karşılaştırdığımızda oldukça zayıf olduğu görülmektedir.

2.1.4.1. Türkiye’de çağdaş müzeler. Mevcut bilgilerden, 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de özel müzelerin kurulduğu görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu konudaki ilk örnek İstanbul Sarıyer’deki Sadberk Hanım Müzesi'dir. Bu ve bunu takip eden gelişmeler çağdaş müzeciliğin tarihsel gelişimine önemli

derecede katkı yapmıştır. Nitekim 1994 yılında İstanbul'un Hasköy semtinde açılan Rahmi M. Koç Müzesi de bunu takip etmiştir. Rahmi Koç Müzesi bir nevi endüstriyel mirasın aynası durumunda olup; Türkiye'de sanayi, ulaşım, endüstri ve iletişim tarihinin yansıtıldığı çağdaş bir müzedir. Nitekim bu müze, zengin koleksiyonuyla hem çocuklar hem de büyükler için benzersiz eğlenme ve öğrenme imkânı sunmaktadır. Öyle ki Osmanlı Dönemi'ndeki Lengerhane yapısının restore edilmesiyle hayata geçirilen müzenin (Küçükerman, 1995, s.48-54) 23 bin metrekaarelik açık ve kapalı alanlarında nostaljik tren turu, denizaltı gezisi, atlıkarınca ve oyun parkı, uçaklar, klasik otomobiller ve daha birçok araç-gereç ile hoşça vakit geçirmek mümkündür. Böylece bu müze sayesinde uluslararası sergilerin müzelere dönüştürülmesi yönünde önemli bir aşama kat edilmiştir. Bu vesile ile Batı'dakine benzer, bir örnek de Türkiye'de gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte 21. yüzyılın ilk çeyreğinin bu son yıllarında Türkiye'de çağdaş eğilimlere sahip müzelerin açılması yönündeki gayretler devam etmektedir. Nitekim Gaziantep'te 2011 yılında Zeugma Mozaik Müzesi açılmıştır. Burası mimarisi, sergileme teknikleri ve teknoloji kullanımı gibi nitelikleriyle Türkiye ve dünyadaki önemli bir müze durumundadır (Doğruer, 2019, s. 30-58).

2.1.5. Dünya'da Oyuncak Müzelerinden Bazı Örnekler. Müzenin genel tanımı, kültürel bağlamda bir milleti, bölgeyi ya da memleketi temsil eden ve somut ya da somut olmayan kültürel miras üzerine odaklanmış olan, belirli bir mekânda ve bir tarihte kurulmuş, ayrıca insanların okul dışı öğrenimlerini önemli ölçüde destekleyen bir içeriği olan kent fuarı veya festival mekânı şeklindeki kurum olarak yapılmaktadır. Söz konusu kurumun en önemli özelliği ise dünya insanlığının teknolojiyi icat etme ve doğaya hükmetme serüveninin gözler önüne serilmeye çalışıldığı yer olmasıdır. İnsanlığın medeniyeti inşa etme çabasını anlayabilmek, farklı nesneleri (araç-gereçleri) yoruma açık olarak dikkat çekici şekilde planlanmış sergilerle ve insanoğlunun düşünme-sorgulama kabiliyetini geliştirecek etkinliklerle desteklemek icap etmektedir. İşte bu noktada müzenin çağdaş işlevi; bir mekânda toplama, muhafaza etme, sergileme, araştırma ve eğitim faaliyetlerini yürütmektir. Bunun yanında müze, koleksiyonunu yönetici, tasarımcı ve eğitimcilerin tecrübe ve kabiliyetleriyle yorumlayıp halka açık diyalog içinde bulunmak durumundadır

(Karadeniz-Atar, 2017, s. 478). Böylece toplum için bir eğlenme, öğrenme ve sosyalleşme mekânı oluşturulacaktır. Bununla birlikte ilk kuruldukları günden bu zamana kadar büyük gelişim göstermiş ve böylece işlev çeşitliliği artmış olan müzeleri kendi içerisinde farklı şekilde sınıflandırmak mümkündür. Bu noktada müzeler: amaçlarına, hedef kitlelerine, bağlı oldukları kurum/kuruluşun durumuna, hizmet alanlarına ve sahip oldukları koleksiyonlarına göre beş kategoride sınıflandırılmaktadır. Uzmanlar, koleksiyonlarına göre müzeleri: genel müzeler, arkeoloji ve tarih müzeleri, etnografya ve folklor müzeleri, sanat müzeleri, bilim ve teknoloji müzeleri, doğa tarihi ve doğa bilimleri müzeleri olarak sınıflandırmaktadırlar. ICOM'un sınıflandırması, bundan farklıdır. Nitekim burada daha fazla müze türünden söz edilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre; genel müzeler, sanat ve tarih müzeleri, etnografya ve folklor müzeleri, bölge müzeleri, bilim ve teknoloji müzeleri, savaş (askeri) müzeleri, eğitim müzeleri, üniversite müzeleri ve uzmanlıklarına göre herhangi bir devlet kurumu bünyesindeki müzeler veya özel müzeler en başta gelmektedir (Kavanagh, 1994, s. 103).

ICOM sınıflandırmasına göre, uzmanlık alan müzelerinin içerisinde yer alan çocuk oyuncak müzeleri, genel olarak uzmanlar tarafından tarihsel, toplumsal ve kültürel bir ürün olan ve insanoğlunun çocuk yaştan itibaren zihinsel, bedensel ve psikomotor gelişiminin sağlanmasına büyük katkı yapan oyuncak koruma ve sergilemekle yükümlü önemli kuruluşlardır (Karadeniz-Atar, 2017, s. 478). Zira bilindiği üzere oyuncak, uzun tarihi süreç içerisinde gelişen, toplumsal ve kültürel yönü olan somut bir üründür. Bu bağlamda çocuk oyuncak müzesi ise bir nevi bir eğitim kurumu olarak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesine katkı yapan en önemli ürünlerin muhafaza edildiği mekânlardan biri olarak bilinmektedir. Burada muhafaza edilen ürünün çağlar boyunca gelişme aşamalarını izleyen, anlam ve işlevini araştıran, üretildiği nesneleri ve üretim amacının ne olduğunu yorumlayan yer ise yine müzedir. Ayrıca çocuk oyuncak müzesi, çocuk oyuncaklarının örneklerini toplayarak, insanların geçmişin tecrübesini öğrenmeleri için sergileyen, böylece birey ve toplum eğitimine yarar sağlamayı kendine görev edinmiş bir mekândır. İnsanlar müzelerde bulunan çocuk oyuncaklarının sayesinde bu oyuncakların üretildikleri çağın toplumsal ve tarihi hayat koşullarını öğrenme imkânı da elde etmektedirler. Bütün bu olumlu özelliklerinden dolayı dünyadaki çocuk oyuncak müze kurumlarının hızla arttığı görülmektedir. Buralarda çocuk oyuncak müzelerinin yanında çocuk kültürünün ve gelişim

süreçlerinin farklı unsurları da göz önünde bulundurulmaktadır. Nitekim aynı maksatla kurulmuş olan bu müzeler; bebek müzesi, model oyuncak müzesi, oyuncak ayı müzesi, bez bebek müzesi, oyun müzesi, kukla müzesi, eğitim müzesi, dijital oyun müzesi, okul müzesi, çocuk müzesi, çocuk sanatları müzesi, çocuk edebiyatı müzesi çocukların bilim ve keşif merkezleri ve gözlemevleri gibi son derece önemli örneklerden oluşturulmuştur (Karadeniz-Atar,2017, s. 479).

Diğer taraftan modern dünyanın birçok toplum ve devletinde çocuk eğitiminin hemen başında veya ilkokul birinci veya ikinci sınıfından itibaren dil öğretimi, sanat ve tasarım, fen öğretimi, teknoloji ve tasarım (iş teknik) ve tarih derslerinin verilmesi sürecinde eğitsel oyun ve oyuncaklara da yer verilmektedir. Bu durum buralarda oyuncak müzelerinin önemini ve sayısını da bir hayli artırmıştır. Nitekim bu hususta lider durumunda olan İngiltere’de çocuk oyuncak ve çocuk müzesi sayısı yirmi civarındadır. Bu noktada Londra’daki Pollock Oyuncak Müzesi ve Bethnal Green Çocukluk Müzesi, Victoria ve Albert Müzesi ile Brighton’daki Oyuncak ve Model Müzesi dünyanın lider müzeleri olarak bilinmektedir. Bunlar, oyun ve oyuncak tarihi konusunda akademik araştırma ve çalışmalarıyla tanınmaktadır. Yine bunlardan İngiltere’deki en geniş oyuncak koleksiyonuna sahip olan Bethnal Green Çocukluk Müzesi, bünyesinde çocuk edebiyatı yapıtları ve çocukluk malzemeleri (çocuk giysileri, çocuk/bebek bakım ürünleri vb.) barındırmaktadır. Bu müze aynı zamanda sosyal bir kurum olan ailenin ve çocukluğun tarihini, çocuk eşyaları üzerinden veya çocuklar yapımı olan eşyalar üzerinden inceleyerek ortaya koymayı ve topluma sunmayı amaçlayan dünyanın ilk çocukluk müzesi unvanını da taşımaktadır.

Müze ayrıca İngiliz toplumunun aile yapısı ve ebeveynlerin mesleki durumları, çocuk yetiştirmede yerine getirdikleri/getirilmesi gereken fonksiyonlara aracılık eden vasıtaların durumu hakkında da bilgi toplamıştır. Bunun yanı sıra müze; oyuncak kültürü ve sanayisi, çocuk oyunlarının tarihi geçmişi, çocuk oyun çeşitleri, çocukluk ve oyuncak müzeciliği konusunda birçok akademik araştırmaya öncülük etmiş ve aynı zamanda kitap, katalog vb. eserler yayınlamıştır. Victoria ve Albert Müzeleri, dünyanın en iyi tasarım ve sanat müzeleri niteliğindedir. Müzede bir kısmının tarihi geçmişinin 3000 yıl öncesine kadar uzandığı ve çeşitli kültürlerle ait olan birçok eser koleksiyonu bulunmaktadır. Müze hepsi de isminin baş harflerinin yazılışı ile başlayan V&A South Kensington, V&A Theatre Museum ve V&A Museum of Childhood adlı

müzelerden oluşan bir kompleks yapı durumundadır. Bu yapı içindeki Çocukluk Tarihi Müzesi; çocukluk kültürüne ait geniş koleksiyonları bulunan ve çocuklar için düzenlediği eğlence-eğitim etkinlikleri ile bu alanda Avrupa'nın önemli müzeleri arasında yer almaktadır (Zilcioğlu, 2008, s. 24).

Bununla birlikte Amerika'da da çocuk oyun ve oyuncak müzelerinin varlığının eskiye uzandığı görülmektedir. Gerçekten Çocuk Müzeleri Birliği yıllık raporuna (2009) göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde birliğe üye olan 300'e yakın çocuk müzesi bulunmaktadır. Birlik, ABD dışından ise 170 üyeye sahiptir. Rapora göre çok sayıda çocuk müzesi ise kuruluş aşamasındadır (Karadeniz, 2013, s. 226). Ayrıca Amerika'da çocuk oyun ve oyuncak konusuna odaklanmış olan müzelerin şaşırtıcı bir tema ve koleksiyon çeşitliliğine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu müzeler çocuk oyun ve oyuncak kültürüne yaptıkları katkının yanı sıra çağdaş eğitim stratejileri ile de dikkat çekmektedirler. Bunu yanında müze kapsamında çocuklara denizcilik eğitimi de verilmektedir (Yavuz, 2010, s. 167). Amerika'da önde gelen çocuk müzeleri şunlardır: Brooklyn Çocuk Müzesi, Boston Çocuk Müzesi, Berkeley Çocuk Müzesi, Chicago Çocuk Müzesi, Indianapolis Çocuk Müzesi, Los Angeles Çocuk Müzesi, Miami Çocuk Müzesi. Bunlardan Brooklyn Çocuk Müzesi, Brooklyn Sanat ve Bilim Enstitüsü yeni binasına taşındığında doğa tarihi numunelerini eski yerinde bırakınca 1899 yılında Brooklyn Çocuk Müzesi'nin koleksiyonu kendiliğinden oluşturulmuştur. Ayrıca Brooklyn Çocuk Müzesi'nin esas amacı olan orijinal doğa tarihi numunelerini etkileşimli sergiler yoluyla ziyaretçilere tanıtmaktı (Karadeniz, 2010, s. 171). Bu yönü ile yeni nesil müzelerin öncüsü olmuştur. Böylece “nesneden çok, kişi için müze oluşturmak” fikrinin benimsenip yayılmasına katkı sağlamıştır (Karadeniz, 2013, s. 226).

Boston Çocuk Müzesi, 1913'te eğitim gönüllüleri tarafından kurulan Boston Çocuk Müzesi uygulamalı eğitim etkinlikleri ile tanınmıştır. Öte yandan 1920'li yıllar Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk müzelerinin hızla arttığı yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda İtalyan kadın doktoru Maria Montessori (1870-1952) ve Amerikalı eğitim felsefecisi Jhon Dewey (1859-1952)'in “yaparak – yaşayarak öğrenme” felsefelerinin yaygınlaştığı yıllardır. Özellikle J. Dewey, bir eğitim ortamı olarak müzelerin çocuklara farklı öğrenme ortamları sunduklarını, müze ortamının çocuklara alternatif öğrenme yolları ile tanışmayı sağladığını ve çocukların gerçek nesnelerle

aktif bir şekilde çalışma becerisi kazandırdığını ileri sürmektedir (Ünal-Pınar, 2017, s. 2901).

Berkeley Çocuk Müzesi daha çok “Lawrence Hall of Science (LHS)” adı ile bilinmektedir. Ayrıca bu müze diğerlerinden daha büyük bir bilim ve araştırma merkezi konumundadır. Nitekim 1968 yılından beri faaliyet gösteren müze, okul ve benzeri eğitim kurumları ve öğretmen-eğitmenlerle belirli bir koordinasyon içerisinde çalışmaktadır. Müzenin San Francisco’yu yüksek bir tepeden izleyen heybetli bir binası ve daha ilk girişte çocukları büyüleyen gerçek boyutlarda müze giriş tabanına çizilmiş balina resmi ile ziyaretçileri son derece etkilemektedir. Ayrıca bu müze kuruluşundan itibaren bilim ve teknik konularının ağırlıklı olarak işlendiği bir mekân olmuştur. (Zilcioğlu, 2008, s. 18).

Chicago Çocuk Müzesi 1982 yılında “North Pier”de açılmıştır. Doğrusu burada eski liman binası restore edilerek peyzajı yapılmış ve böylece park alanları, müze, mağazalar ve yeme-içme için bir geniş alan oluşturulmuştur. Ayrıca şehirde yer alan gökdelenin mimarisi göz önüne alınarak müze; mimari konusunu ele alan önemli sergiler düzenlemiştir. Müzedeki bir diğer ilgi gören çalışma ise “Live in Studio (stüdyoda yaşam)” olmuştur. Burada yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri de çocuklarda korku uyandıran; örümcek, yılan, tarla faresi gibi sürünge hayvanlara karşı korkuyu ve ön yargıları yok etmeyi hedefleyen faaliyetlerdir (Zilcioğlu, 2008, s. 19).

Boston Çocuk Müzesi’nin kuruluşundan yaklaşık 12 yıl sonra 6 Aralık 1925’te ise Indianapolis Çocuk Müzesi hizmete açılmıştır. Amerika’nın en geniş mekâna sahip bu müzenin kuruluşu ile çocuk müzeleri, Amerika Birleşik Devletleri’nin en gözde eğitim ve eğlence merkezleri durumuna gelmiştir (Karadeniz, 2013, s. 226). Bir nevi aile müzesi durumunda olan bu mekân düzenlediği sergilerle ziyaretçilerine fauna ve flora konularında da önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca çocuklara dünya kültürlerini tanıtmayı da kendine hedef edinmiştir (Zilcioğlu, 2008, s. 19).

Los Angeles Çocuk Müzesi, büyük gökdelenler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu müze; dünyanın en ünlü film stüdyolarının bulunduğu Hollywood’a çok yakın bir mesafede bulunmaktadır. Bu sebeple olmalı ki, bu müzede genç yapımcı, senarist ve spikerlerin çalışma yapabilecekleri donanımlı stüdyolar yer almaktadır. Ayrıca animasyon ve atölye çalışmaları çerçevesinde ünlü yapım şirketi Walt Disney’in

kahramanlarının çizgi filmlerini yapmak ve ardından izlemek mümkündür (Zilcioğlu, 2008, s. 20).

Miami Çocuk Müzesi, kendine özgü bir mimariye sahip olup, gerçekleştirdiği çalışmalarla önemli ölçüde dikkat çekmektedir. Bununla birlikte müze yapısını oluşturan formlar, çocukların masallarda karşılaştığı dört element olan; toprak, hava, su ve ateşi simgelemektedir. Nitekim müze binası, yatay olarak bütün yapıyı çevrelemektedir. Ayrıca toprağı, dalga biçimde duvarları olan yapı suyunu, koni şeklinde dairesel sarmal rampası olan yapı havayı, üst tarafı alevler gibi tırtıklı olan bina da ateşi simgelemektedir. Bütün bu formların bir araya gelmesi ile de çocukların rahatça dolaşabilecekleri ve çevreyle bütünleşebilecekleri bir mekân oluşmaktadır (Zilcioğlu, 2010, s. 20). Bununla birlikte müze, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde. Nitekim bu amaçla çeşitli etüt programları, öğrenme güçlüğü çeken çocuklara özel öğretim programları, evsizler, yardıma muhtaç ya da dezavantajlı aileler ve çocukları için eğitim-öğretim programları gibi sosyal sorumluluk programları hazırlamaktadır (Karadeniz, 2013, s. 29). Bununla birlikte Avrupa'nın ilk çocuk müzeleri ise Almanya'da açılmıştır. 1970- 1973 yılları arasında Almanya'da ilk üç çocuk müzesi kurulmuştur. 1980- 1990 yılları arasındaki zamanda ise bunlara beş yeni müze katılmıştır. Ayrıca 1997 yılından sonra da bu zincire çok sayıda müze daha eklenmiştir. İlave olarak 1997 yılında söz konusu çocuk müzelerinden 10 tanesi bir araya gelerek "Almanya Çocuk ve Gençlik Müzeleri Derneği"ni kurmuşlardır. Bu derneğin temel hedefi; özellikle çocuk ve gençlik müzelerini müzecilik alanında tanıtmak ve gelişimlerini hızlandırmaktır. Bugün artık otuzun üzerinde üyesi bulunan bu dernek; ülke genelinde çocuk müzelerinin kurulması ve geliştirilmesi konusunda büyük çaba göstermektedir. Ayrıca dernek, ulusal ve uluslararası toplantılar düzenleyerek bu sayede söz konusu müzelerin birbirleriyle iş birliği içinde çalışmalarını konusunda sorumluluk almaktadır. Bununla birlikte "Hands on Europa" ya da "Çocuk Müzeleri Derneği/ACM (Champions Children's Museums)" gibi uluslararası derneklerle ortaklaşa çalışmalar düzenleyip, üyelerinin ve Almanya'nın genelindeki tüm çocuk müzelerinin uluslararası çalışmalardan haberdar olmasını, ortak ya da paralel projeler gerçekleştirmesini desteklemektedir (Zilcioğlu, 2008, s. 43).

Almanya'daki ilk çocuk müzelerine gelince; ilk kurulan müzeler olan Berlin Halk Müzesi'nin Gençlik Müzesi ve Frankfurt Çocuk Müzesi açılmıştır. Ayrıca 1983

yılında Nürnberg Çocuk Müzesi, 1987 yılında Wilhelm Lehmbruck Çocuk Müzesi, 1988 yılında ise Neusadt Çocuk Müzesi kurulmuştur. 2005 yılına gelindiğinde ise Almanya'nın Münih, Stuttgart, Bonn, Fulda, Bremen, Berlin, Halle ve Hamburg gibi önemli şehirlerinde bağımsız ya da bir müzenin alt birimi olarak 40'tan fazla çocuk müzesinin daha açıldığı görülmektedir. Bu arada ülkede çocuk müzelerinin yanı sıra çok sayıda oyuncak müzesi de kurularak ziyarete açılmıştır (Karadeniz, 2010, s. 171).

Avusturya'da açılan ilk çocuk müzesi ise Zoom Çocuk Müzesi'dir. Bu müze 1993 yılında Katılımlı Çocuk Müzesi Derneği'nin çalışmaları ile yapılanmaya başlanmış 1994 yılında "Buluşma Noktası Picasso" isimli sergi ile Viyana'da kapılarını ziyaretçilere açmıştır (Zilcioğlu, 2008, s. 23). 2002 yılında yine Viyana'da Schönbrunn Sarayı'nda başka bir çocuk müzesi daha açılmış ve bu müzeyi 2003 yılında sırasıyla Frida & Fred, Graz Çocuk müzeleri takip etmiştir (Karadeniz, 2010, s. 171).

"Çocuklar tarafından", "çocuklarla birlikte" ve "çocuklar için" ilkesinin geçerli olduğu müzelerde temel amaç düzenlenen tüm planlara çocukların katılımını ve onların bilinçlenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda çocuk müzelerini çocuklara istekli öğrenme imkânları sunan ve geçmişin izlerinden yola çıkarak yeniyi keşfetmeyi sağlayan mekânlar olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada müzenin temel hedefi; kültürel mirası bağımsız, yaratıcı bir çevrede ve sağlıklı bir şekilde öğretmektir. Bunun yanında yeni genç kuşaklara müzecilikte unutulmuş olan bir noktayı "Hazine Odası" olarak tanımlanan dünyayı bütünüyle tanıma noktasını hatırlatmak; çocukların hayal gücünü geliştirmek, psikomotor ve zihinsel gelişimini sağlamaya yardımcı olmak, bilişsel düzeyini güçlendirmektir. Böylece çocuğa algılama, açıklama, anlama, tasavvur etme ve sorgulama yetisini kazandırmaktır. Ayrıca diğer bir Avrupa ülkesi olan İskoçya da çocuk, çocukluk tarihi, oyun ve oyuncak yapım ve sanatının gelişimi üzerine kurulan müzelere sahiptir. Nitekim ülkenin ilk çocuk müzesi 1955 yılında açılan Edinburg Çocukluk Müzesi'dir. Müzenin temel amacı, çocukların ve dolayısıyla insanlığın geçmişteki hayatlarının bütün yönlerini sağlıklı ve eğitici bir şekilde yansıtan nesnelerin düzenli bir koleksiyonunu sergilemektir. Nitekim bu müzede 18. Yüzyıl ve öncesinden kalma pek çok çocuk oyuncakları bulunmaktadır. Bunların en bilinenleri oyuncak ayı, oyuncak bebekler, kuklalar, oyuncak asker, pedallı küçük ve iki veya dört tekerli çeşitli nesnelerden yapılmış ilkel arabalar ve nesiller boyunca çocukların sahip

oldukları oyuncaklardır. Bunlarla farklı oyunların sergilendiği bilinmektedir. (<https://www.edinburghmuseums.org.uk/venue/museum-childhood>). Bu müzeyi 1997 yılında açılan Highlands Çocukluk Müzesi ile Glendale Oyuncak Müzesi takip etmiştir (Karadeniz, 2010, s. 172).

Bu müzeler hazırladıkları tesirli faaliyet ve etkinlikleriyle anne, baba ve çocuğu aynı çatı altında tutan ve böylece kuşaklararası etkileşim ve iletişimi sağlayan merkezler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Ayrıca çoğu çocuk müzesi ebeveynlik becerileri kazandıran, ayrıca aileler için çocuk gelişimi konusunda önemli katkılar sağlayan danışma ve rehabilitasyon merkezi görevi yapmaktadır.

2.1.6. Türkiye’de oyuncak müzeleri.

2.1.6.1. Musa Baran oyun ve oyuncak müzesi. Arkeolog Musa Baran’ın önderlik etmesiyle 1983 yılında İzmir ili Urla ilçesi Bademler Köyü’nde Musa Baran’ın kendi evinde açılmıştır. Bu özel şahıs tarafından kurulan Türkiye’nin ilk oyuncak müzesi olarak bilinmektedir. Müzede bulunan oyuncaklar Bademler Köyü ve çevresinin tarihi geçmişine önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Diğer oyun ve oyuncak müzelerine kıyasla daha yöresel ve el yapımı oyuncakların sergilendiği bu müzede Arkeolog Musa Baran’ın çocukluğundan kalma eşyalar da bulunmaktadır. Musa Baran, müze ile ilgili verdiği mülakatında; 1969 yılında oyun ve oyuncak konusunu araştırmaya başladığını belirterek o yıllarda toplamaya başladığı koleksiyonun bir kısmının kendisinin yaptığı oyuncaklardan bir kısmının ise ‘halk çocuklarının oyuncakları’ndan oluştuğunu aktarmaktadır. Ayrıca Musa Baran, 1975 yılında emekli olduktan sonra çalışmalarını tamamen çocuk oyunları ve oyuncakları konusuna odaklandırmıştır. Musa Baran müze koleksiyonunda, hepsi de çocukluk oyun araçları olan sapan, patlangıç, kaynana zırlıtısı, leylek takırtısı, düdük, kaval, uçurtma ve topaç gibi geleneksel oyuncaklar yer almaktadır (Karadeniz-Atar, 2017, s. 482).

2.1.6.2. Ankara Üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi eğitim müzesi. 1990 yılında açılan müze Türkiye'nin devlet tarafından kurulan en eski oyuncak müzesi unvanını taşımaktadır. Müzenin üç temel işlevi gerçekleştirmek için açıldığı bilinmektedir.

Bunlar; 1- Çağımızın hızlı değişim süreci içinde kaybolma tehdidi altında bulunan oyuncakları korumak, oyuncak aracılığıyla tarım tarihi, sanayi tarihi, kültür tarihi, maden tarihi, eğitim tarihi, çocukluk tarihi, oyun tarihi alanlarında araştırmalar yapmak. 2- Oyuncaklar aracılığıyla çocuklarla müze, kültür, sanat, tarih, bilim alanlarında eğitim yapmak. 3- Çocuklara tarihi bilgi ve bilinç kazandırmak.

Tarihin pek çok döneminden kalma 3.000 civarında oyuncağın sergilendiği müzede arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılmış çok sayıda oyuncağın kopyası bulunmaktadır. Bunun yanı sıra müzede 1990-2015 yılları arasından elde edilen geleneksel oyuncaklar, fabrikasyon ve yabancı oyuncaklar da yer almaktadır. Burası oyuncak müzelerine ilgi duyan ebeveyn ve çocukların uğrak yerlerinden biridir. Ayrıca müze 2015 yılının başlarında geliştirilmiş şekilde yeni binasına taşınmıştır. Böylece 2015 yılının Temmuz – Ekim ayları arasında sergi tasarımı da tamamlamış ve temalarını değiştirmiştir. Yeni temalar olarak okul kültürü, ulaşım, geleneksel oyunlar ve oyuncaklar ve bebekler ilk sırayı almıştır. Ayrıca hayvanlar, bebek evi, minyatür ev eşyaları, trenler, yapı, inşaat ve malzemeleri, eğlence, müzik ve aletleri de müzedeki yerini almıştır (Karadeniz-Atar, 2017, 482). Müze, Prof. Dr. Bekir Onur tarafından 1994 yılında kurulmuş olan Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM) ile iş birliği içinde çalışmalar gerçekleştirmeye gayret etmiştir. Bu noktada çocuk kültürü konulu ulusal ve uluslararası araştırmalar, yayınlar yapmayı ve ortak etkinlikler düzenlemeyi amaçlamıştır. Özellikle de oyun ve oyuncak kültürü, çocukluğun tarihi ve sosyolojisi, çocuk gelişimi ve eğitimi ve müze eğitimi gibi alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde toplantılar hazırlamayı ilke edinmiştir. Böylece Türkiye'de çocuk kültürü kavramının çocuklar için, çocuklarla birlikte ve çocuklar tarafından oluşturulan bir kültür olarak benimsenmesini ve yerleşmesini hedeflemiştir (Karadeniz-Atar, 2017, s. 283).

2.1.6.3. İstanbul oyuncak müzesi. Türkiye'nin üçüncü oyuncak müzesi olan "İstanbul Oyuncak Müzesi" adı ile Sunay Akın tarafından 23 Nisan 2005 yılında İstanbul Göztepe'de açılmıştır. Müze, 20 yılda 40'ı aşkın ülkedeki koleksiyoner ve açık arttırmalardan aldığı oyuncaklar ile sanatçı telifleriyle temin ettiği oyuncaklardan oluşturulmuştur. Bu müze aynı zamanda "Dünyada Çocuk ve Oyuncak Müzeleri Birliği"nin kurulmasında da etkili olmuştur. Müzede Dedio yaratıcı eller atölyesi, oyuncak ev tasarım atölyesi, pinokyo tasarım atölyesi, dinazor atölyesi, minyatür mobilyalar tasarım atölyesi, taş devri oyuncakları atölyesi, seramik atölyesi, ebru atölyesi bulunmaktadır. Ayrıca bunlar vasıtasıyla çocuklara farklı el becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir (Erbay, 2017, s. 437).

2.1.6.4. İzmir oyuncak müzesi (Ümran Baradan oyun ve oyuncak müzesi). Müze İzmir Konak'ta 2004 yılında Sunay Akın'ın yardımlarıyla ünlü Seramik Sanatçısı Ümran Baradan'ın oyuncaklarının bir araya getirilmesiyle açılmıştır. Türkiye'nin üçüncü oyuncak müzesi olan bu müzede dünyanın pek çok yerinden gelen 1.000 civarında oyuncak görmek ve incelemek mümkündür. Müze koleksiyonu ağırlıklı olarak Ümran Baradan'ın özel eşyaları ve yağlı boya tablolarından oluşmaktadır. Ayrıca müzede bez bebekler, peluş oyuncaklar, bebek evleri, antik oyuncaklardan örnekler, metal oyuncaklar, ulaşım araçları, çizgi film-animasyon karakterleri, asker oyuncakları, uzay araçları ve interaktif oyuncaklar da bulunmaktadır (Karadeniz-Atar, 2017, s. 484). Ayrıca Müze bahçesinde Şirinler, Tom ve Jerry, Micky Mouse, Twitty, Buggs Buny, Keloğlan, Pinokyo ile Nasrettin Hoca gibi kurgusal kahramanların heykelleri sergilenmektedir (Erbay, 2017, s. 439). Bu müze 2009 yılında Konak Belediyesi'nin girişim ile Konak Belediyesi'nin himayesine alınmıştır. Böylece 17 Ocak 2010 tarihinde *Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi* adı ile tekrar ziyarete açılmıştır.

2.1.6.5. Antalya oyuncak müzesi. Bünyesinde 3.000'den fazla tarihi oyuncak bulunan müze, Sunay Akın önderliğinde 2010 yılında açılmıştır. Söz konusu oyuncaklardan özellikle 1880-1980 yılları arasını kapsayan yüz yıllık zamandan kalanlar sayı bakımından büyük dikkat çekmektedir. Sembolü kâğıttan bir gemi olan ve Kaleiçi Yat Limanı karşısında bulunan müze yılda çok sayıda ziyaretçi

ağırlamaktadır. Nitekim müze, çocukların yanı sıra yetişkinleri de masalımsı bir dünyaya davet etmektedir. (<http://www.bundlehaber.com/detay/8c249452-18bf-471f-b2b6-9e33acd4e7f1>. Erişim 04.08.2020)

2.1.6.6. Gaziantep oyun ve oyuncak müzesi. Sunay Akın öncülüğünde 2013 yılında restore edilmiş bir Gaziantep evinde açılan müzede el yapımı ve fabrikaysan olmak üzere 1700-1990 yılları arasına tarihlenen 600'ü aşkın çocuk oyuncacı bulunmaktadır. Üç katlı müzenin en dikkat çeken kısmı Dünya Çocukları Bölümü'dür. Burada yöresel kıyafetleriyle dünyanın dört bir yanından çocukların maketleri sergilenmektedir. Müze bu yönü ile diğer çocuk ve oyuncak müzelerinden farklı bir önem arz etmektedir. Ayrıca müzenin içerisinde bir de mağara galerisi bulunmaktadır. Müzenin genel yapısına bakıldığında 9 ayrı özel temalı bölümünün olduğu görülmektedir. Bunlar; giriş katında 4, orta katında 3, çatı katında 1 ve 2 katlı mağarada 1 olmak üzere toplamda 9 ayrı bölümdür. İlk kattaki odalarda Türk topluluklarına ait oyuncaklar, Sinema Odası, Mutfak ve Sosyal Yaşam alanları yer almaktadır. Sinema Odası kısmı ise, sinema, tiyatro, çizgi film ve masal kahramanlarının Oyuncak ve Oyun Müzelerinde Çocuklara Yönelik Eğitimin Boyutları oyuncaklarının bulunduğu alandır. Burada Pinokyo, Pamuk Prenses ve 7 Cüceler, Mickey Mouse, Hayalet Avcıları, Shekspare Sahnesi, Taş Devri, Charlie Chaplin ve Laterna Magica gibi pek çok oyuncak sergilenmektedir. Bu bölümlerin dışında, müzenin avlusunda, çocuklar için Oyuncak Atölyeleri ve çeşitli eğitim etkinliklerinin düzenlendiği bölüm bulunmaktadır. Burada geçmişten günümüze ulaşan çocuk oyuncak-oyun yaşam kültürünün korunması ve yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması amacı ile çalışmalar sürmektedir (Erbay, 2017, s. 441).

2.1.7. Oyuncak Bebek. Oyun ve oyuncak kavramının başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere gitmektedir. Nitekim arkeolojik kazılarda elde edilen oyuncak buluntularının bir kısmı Prehistorik (Tarih Öncesi) Dönemlere tarihlenmektedir. Bu noktada varlıkların küçültülerek maketlerinin yapılmasının nedeni üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda ilk başlarda oyuncak yapımının esas gayesinin oyun ve eğlenceden ziyade tamamen inanç amaçlı olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten tapınaklarda ve dinsel etkinliklerin yapıldığı mekanlarda

bulunan figürün, idol, kabartma ve heykelcikler bu görüşü destekler mahiyettedir. Bununla birlikte oyuncak yapma düşüncesinin ikinci aşamasında ise çocukların vakit geçirme, eğlenme, sosyalleşme ve gelecekte üstlenecekleri rollere hazırlama gibi amaçlar güdülmüştür. Bu amaçla çocukların oyunlarında kullandıkları oyuncakların yanında, eğitim, düşünmeye yöneltme ve yaratıcılık gibi farklı işlevleri yerine getiren oyuncaklar da üretilmiştir. Yapılan arkeolojik ve tarihi araştırmalar esnasında bunlardan her birinin örneklerine rastlamak mümkündür.

Diğer taraftan dünya üzerinde yaşayan toplulukların sahip oldukları farklı kültürler onların oyun ve oyuncak konusundaki çeşitliliğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yaşanan bölgenin coğrafi şart ve özellikleri, bir taraftan onların inanç ve yaşam biçimlerini şekillendirirken, diğer taraftan bu inanç ve yaşam biçimleri de birçok özellikleriyle oyuncaklara yansımıştır. Bu noktada önceleri doğada hazır bulunan doğal malzemeden yapılan oyuncaklar, insanın doğa karşısındaki başarısının göstergesi olarak düşünülen teknolojinin gelişimine bağlı olarak üretilen farklı maddelerden yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda uzun tarih sürecinde ilk insanların ilkel yaşantılarında küçültülmüş objeleri inanç amaçlı yapmış olduklarını ifade etmiştik. İnsanlar söz konusu oyuncaklarını ilk başlarda dönemin özelliklerine göre taş, kil, kemik ve boynuz gibi materyallerden yapmışlardır. Daha sonraları ise gelişme çağlarına ve hükmettikleri teknolojik verilere göre ahşap, fildişi, tekstil, seramik, çeşitli metal ve plastik gibi farklı materyalleri oyuncak yapımında kullanmışlardır. Bu noktada çocukların en eski oyuncaklarının taştan, kilden, ya da kurutulmuş meyveden yapılmış bilyalar olduğu, bunu kilden, pişmiş topraktan hayvanların, bebeklerin izlediği görülmektedir. Tarih Öncesi Dönemin bu basit oyuncaklarının ardından, tarihi devirlerde ve Ortaçağda çeşitli metallerden imal edilmiş dövme ve dökme tekniğinde yapılmış hayvanların, tahtadan yapılmış bebeklerin varlığına şahit olunmaktadır (Onur, 1992, s. 31). Böylece toplumların sosyo-kültürel gelişimlerine paralel olarak oyuncakların yapımında da ham madde ve teknolojik veri uygulamasının yanı sıra imal etme amaçlarının çeşitlendiğini ve oyuncakların daha çok tarihi ve inanç bilincini sağlama ve eğitim amaçlı oyunlarda kullanma gayesi ile yapıldıkları gerçeği ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan toplumsal yaşamda insanın kendisini küçülterek kopya etmesi geleneğinin çok eskilere dayandığını belirtmiştik. Gerçekten ilk bilinçli insan imgeleri

doğadan kopya edilen bebek ve benzeri figürler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk başlarda tapınım nesnesi olarak tanrılarına karşı gösterdikleri iman ve saygının bir parçası durumunda olan bu oyuncaklar, zamanla birer bilinç kazandırma ve eğitme-öğretme nesnesi durumuna gelmişlerdir. Doğrusu bu oyuncaklar sanatsal heykellerle karşılaştırıldığında onların özel bir konumunun olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada yapılan araştırmalar esnasında Avrupa'daki prehistorik alan olan birçok mağarada kemik, fildişi ve çeşitli taşlardan yapılmış çok sayıda insan ve hayvan heykelcikleri bulunmuştur. Bu heykelcikler arasında çoğunluğunu doğurganlık ve bereketi simgeleyen kalça, karın ve göğüs kısmı abartılı yapılmış Venüs (Ana Tanrıça) heykelcikleri oluşturmaktadır. Araştırmacılar Venüs heykellerinin ayin ve geçiş törenlerinde kullanıldıklarını düşünülmektedirler (Begiç, 2016, s. 220) .

Bu bağlamda MÖ.8500-5000 yılları arasını kapsayan ve dünyanın en eski toplu yaşam alanı ve tarımsal üretime ilk geçiş yapan yerleşimlerden biri olarak kabul edilen Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında bulunan Çatalhöyük buna güzel bir örnektir. Burada İngiliz arkeolog J. Melaart tarafından 1958 yılında yapılan ilk kazı çalışmasından bu yana yapılan arkeolojik çalışmalarda bulunan çeşitli eserler bu konuda yol gösterici mahiyettedir (Memiş, 2013, s. 11). Çatalhöyük yerleşiminde bol miktarda rastlanan kült odalarında pişmiş kilden yapılmış Ana tanrıça heykelcikleri, bereket ve doğurganlığın sembolü olarak kabul edilen boğa başı ve boynuzları, kadın göğüs freskleri bulunmuştur (Kılıç-Turgut,2014, s. 776). Ana Tanrıça, genç kadın, doğuran kadın ve yaşlı kadın olarak tasvir edilmiştir (Begiç, 2016, s. 220)

Yine Burdur sınırları içerisinde bulunan ve Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere tarihlenen Hacılar ve Kuruçay, Malatya Caferhöyük, Mersin Yümektepe, Diyarbakır Çayönü, Karaman Canhasan ve Konya ili Beyşehir ilçesinde bulunan Erbaba höyüklerinde yapılan kazı çalışmaları esnasında kilden yapılmış kadın ve hayvan heykelcikleri bulunmuştur (Kılıç, 2015, s. 123). Bu yerleşim alanlarında yapılan araştırmalar Anadolu'nun en eski toplumları ve onların kültürleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Yapılan arkeolojik, tarihi ve folklorik araştırmalar el yapımı oyuncak bebeklerin erken dönemlerden itibaren daha çok annelerin çocuklarına elinin altında bulunan atıl malzemelerden ürettirildiğini göstermektedir. Çok farklı materyallerden yapılan bu oyuncak bebekler çocuk oyunlarının önemli bir aracı görevini görmüşlerdir. Mevcut

olan teknolojik gelişme ve saklama koşullarının zorluğu nedeniyle daha çok zamana karşı dayanabilen materyallerden üretilen oyuncak bebekler çoğunlukla günümüze kadar ulaşırken, tekstil gibi dayanıksız materyallerden yapılanların büyük çoğunluğu ise zamanın derinliğine paralel bir şekilde maalesef yok olmuştur. Nitekim yapılan arkeolojik çalışmalarda bu tür çürümüş veya çürümeye yüz tutmuş ve tekstilden yapılmış farklı eşyalara ve özellikle de oyuncak bebeklere rastlanmıştır. Ayrıca eskiçağların ulaşım ve iletişim şartları çerçevesinde oyuncak bebek yapımının tarihsel süreçte bir noktadan çıkıp dünyaya yayılmasının mümkün olmadığı bilinen bir gerçektir. Öyleyse birçok toplum haiz olduğu hayat tarzı ve ulaştığı kültür seviyesine paralel olarak yaşam içerisinde bu ihtiyacı görüp kendi dönemin şartları dâhilinde geliştirmiş olmalıdır. Yani toplumsal yaşamın getirdiği yeni gelişmeler insanları bu yönde ihtiyaçlarını gidermeye yöneltmiştir. Dünyanın birçok toplumunda olduğu gibi Türk topluluklarında da aile yaşamı içinde çocukların büyüme süreçlerinde milli, tarihi bilinç sağlama, eğlenme ve eğitimlerine katkı yapmak amacıyla oyuncak bebekler her zaman üretilmiş ve bu yöndeki işlevselliğini korumuştur. Bu bağlamda kız çocuklarının eğlenme, hayal ve düşünce dünyasını geliştirme, gelecekte alacağı eş ve annelik rolüne hazırlama gibi birçok işlevi karşılayan oyuncak bebekler Türklerin Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan tarihinde her zaman varlığını korumuştur (Begiç, 2016, s. 222).

2.1.7.1. Türk kültüründe oyuncak bebek. Türk tarihine bakıldığında hemen hemen her dönemde oyuncak veya oyuncak bebek kavramının kendine has özellikleri ile varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Ancak Türkler bir taraftan Orta Asya'dan Anadolu topraklarına taşıdıkları kültürlerini yaşatmaya çalışırken, diğer yandan yerleştikleri yeni topraklarda var olan kültürlerden de etkilenmişlerdir. Bu yüzden Anadolu'da anneler tarafından çocukları için yapılan oyuncaklar yöreden yöreye küçük değişiklikler göstermektedir (Begiç, 2016, s. 219). Bu bağlamda denilebilir ki, Türkler yaşanan tarihi dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri çerçevesinde, pişmiş toprak, taş, kemik, metal, ahşap ve tekstil gibi çeşitli materyallerden üretilen ürünlerden oyuncak bebekler yapmışlardır. Söz konusu oyuncak bebekler Türklerin göç etmeleriyle onlarla birlikte yeni yurt edindikleri Anadolu coğrafyasına taşınmıştır. Yani köklü bir geçmişe ve oyuncak kültürüne sahip olan Anadolu coğrafyası 11.

yüzyıldan itibaren Türklerin eline geçmesinden sonra da oyuncak bebek yapım ve kullanım geleneği varlığını geliştirerek korumuş ve nihayetinde modern zamana kadar ulaşmıştır. Diyebiliriz ki, söz konusu köklü kültür aktarımı bugün Türkiye’de zengin bir oyuncak bebek yapımının mevcudiyetini sağlamıştır. Bu düşünceye karşıt olarak, Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra, Orta Asya’daki hayatlarında kültürün gelenekselleşmiş bir parçası olan oyuncak bebek yapımını bıraktıkları konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Türklerin Anadolu’ya geldikten sonraki zamanlarda da yani Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde de küçük zanaat ustalarının oyuncak bebek yapım geleneğini sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. Ayrıca 17. yüzyılda İstanbul’un Eyüp semtinde ayrı bir işkolu olarak oyuncak ve oyuncak bebek üretimi başlamıştır. Bununla çocukların eğlenme, bilinç kazanma ve eğitimleri noktasında belli bir ihtiyacı karşılaması hedeflenmiştir. Ayrıca Anadolu’da çocukların ihtiyacı olan oyuncaklar daha çok ebeveynler tarafından ellerinin altındaki hazır malzemelerden yapılmıştır. Bu noktada Anadolu’nun birçok yerinde yapma bebeğe değişik adların verildiğini de söylemek gerekmektedir. Bunlar; “gelin, güççe (Çanakkale, Afyon, Denizli, Konya, Akşehir, Niğde yörelerinde), korçak (Erzurum, Gümüşhane yörelerinde) ve kurçak (Manisa yöresinde) verilen isimlerden bir kaçıdır (Begiç, 2016, s. 223).

Diğer taraftan çocukların oyunlarında kullandıkları oyuncaklar ve bez bebekler kırsal alanda genellikle evde hazırda bulunan malzemelerden yapılmaktadır. Bu malzemelerin en başında eskimiş veya yeni kumaş parçaları, ip parçaları, çeşitli boncuklar, tel, ağaç dalı veya yaprağı, tahta parçaları, metal parçaları, süs kabakları, kabak lifi, kemik, taş, toprak, mısır kabuğu, ceviz, haşhaş kapsülü, şeker pancarı gibi birçok materyal yer almaktadır. Bununla birlikte çalıştığımız alan olan Denizli ve çevresinde yaptığımız araştırmalar esnasında yörede yetiştirilen bitkilerin de bebek yapımında kullanıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin; ay çiçeği ve çekirdeği, süs kabağı, kabak lifi, bağ çubuğu, süpürge otu, mısır kabuğu, haşhaş kapsülü, şeker pancarı, ceviz gibi materyallerden yapılmış olan bebekler bu tespiti doğrulamaktadır. Bununla birlikte Denizli’nin bazı yörelerine ait giyim-kuşam özelliklerini yansıtan bebekler yörenin folklorik yapısının anlaşılması açısından değere sahip oldukları gibi, özellikle kültür turizmi bağlamında tanıtımlarının yapılmasıyla beraber, yöre kadınına ekonomik katkı sağlama noktasında da büyük öneme sahiptirler. Bu açıdan bu kültürel

mirasın bazı kuruluşlarca projelendirilerek, özelliklerini bozmadan seri üretiminin yapılması önem arz etmektedir.

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Folklorik Bez Bebek Müzesi'nde bulunan bez bebekleri bu konuda öncülük yapacak niteliktedir. Bunların belirlenen amaçlar için kullanılması suretiyle Türk kültürünün ve özellikle de Denizli yöresinin kültürel ve folklorik zenginliklerinin turizm yoluyla tanıtılması ve ekonomik katma değer sağlanması açısından olumlu sonuçlar doğuracağı kanaatini taşımaktayız.

Ancak, bu noktada Denizli'nin birçok yöresinde annelerin ve çocuklarının evlerinde yaptıkları bez bebeklerin yapılacak araştırmalarla tespit edilerek söz konusu folklorik bez bebek müzesinde sergilenerek tanıtılması, ayrıca yapımının sonraki kuşaklara öğretilerek kültürel yapı içerisinde yaşatılması gerekmektedir. Böylece büyük güçteki uluslararası şirketlerin ürettiği-pazarlamasını yaptığı ve başka kültürlerle ait pek çok bez bebek oyuncağının yanında Türk kültürüne ve özellikle de Denizli yöresine ait bez bebeklerin çocuklara tanıtılması ve bu suretle çocukların bilinçlendirilmesi, tek tipleşme tehlikesi ile karşı karşıya kalan modern dünyada önemli bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Zira bu tür kültürel ve folklorik çalışmaların ihmal edilerek yapılmaması/yapılamaması durumunda sahip olunan bu büyük değerın küresel güçler tarafından yok edilme tehlikesi altında kalacağının bilincinde olunması icap etmektedir. Bu noktada temel düşünce yerel yönetimin idaresinde ve eğitim camiasının rehberliği altında oluşacak olan bir çalışma grubunun Denizli yöresinin önemli kültürel ve folklorik değerlerinden biri olan bez bebek oyuncak yapım ve korumasının çalışmalarını yürüterek bu kültür numunesinin gelecek nesillere tanıtımını dolayısıyla ilelebet yaşamasını sağlamak olacaktır. Zaten Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Folklorik Bez Bebek Müzesi'nin kuruluşu ve söz konusu mekâna çok sayıda bez bebek oyuncağının konularak Türk kültürü ve özellikle de Denizli yöresi ile ilgilerinin açıklanması bu hususta atılan önemli bir adım olarak görülmektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

(Begiç, 2016), çalışmasında öncelikle bez bebeklerin tarihçesi üzerinde durmuş ve bunların insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzandığını ifade etmiştir. Burada özellikle “toplumsal yaşamda insanın kendisini küçülterek kopya etmesinin çok eskilere dayandığını” belirtmiştir. Begiç, bu düşüncesini yapılan arkeolojik kazılarda

elde edilen buluntular Avrupa’da çeşitli mağaralarda kopya edilmiş olan sanatsal figürler ya da bulunan insan ve heykellerin varlığına dayandırmıştır. Bunun yanında Türklerin tarihinde de oyuncak kavramını kendine has özellikler gösterdiğini ve Türklerin bu özellikleri Türkistan’dan Anadolu topraklarına taşıdıklarını ve bunu yeni yurtlarındaki eski kültürlerle kaynaştırarak yaşattıklarını vurgulamıştır. Bunun yanında Begiç, çalışmasında çeşitli Avrupa müzelerinde sergilenen ancak esasen Mısır, Suriye, Mezopotamya, Anadolu kültürlerine özgü olan bazı bez bebek oyuncaklardan da örnekler vermiştir. Begiç ayrıca Anadolu Türk toplumunda annelerin eski kültürlere ait bez bebeklerin örneklerini ellerinin altındaki artık kumaş ve yörede yetişen bitkisel ürünlerden ürettiklerini de ifade etmiştir.

(Avcı, 2002), çalışmasında çocukların dünyaya geldikten hemen sonra oyuncaklarla tanıştıklarını ve oyuncakların gelişimi için besin kadar önemli olduğunu ve karakterlerinin oluşmasının önemli parçalarından biri değerinde olduğunu belirtmiştir. Avcı ayrıca makine üretimi oyuncakların çocuğun gelişimi açısından zayıf kaldıklarını ve hatta bazen zararlı olduklarını da örneklendirerek açıklamıştır. Bunun yanı sıra çalışmada oyuncakların çocukların yaşam ve gelişim seviyesine uygun olmaları, çocuğun ihtiyacına cevap vermeleri, oyuncanın dayanıklı olması, cazip ve eğlenceli olması gerektiğini de vurgulamıştır. Bu itibarla ebeveynler tarafından çocuk için oyuncak seçiminde hassas davranılması gerektiği üzerinde durmuştur. Burada en önemli etkenlerden bir tanesi olarak oyuncak seçiminin çocuğun cinsiyet ve ilgi alanına göre yapılmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Bu bağlamda oyuncakları çocuğun yaş durumuna göre sınıflandırılması gerektiğini söylemiştir. Bu sınıflandırmayı şöyle tarif etmiştir: 1) Çıngıraklar 2) Sesli kutular 3) Mobiller 4) Bileklikler 5) Müzikli oyuncaklar 6) Sesli yastıklar, toplar 7) Oyun battaniyesi 8) Takmalı-geçirmeli oyuncaklar 9) Küpler, bloklar, iç içe geçen kutular, dişlikler 10) Dolgu oyuncaklar 11) Bebekler 12) Toplar, 13) Gerçek yaşamdaki nesnelerin oyuncakları 14) Banyo oyuncakları, kuklalar, maskeler, başlıklar ve giysiler 15) Kitaplar, eğitici nesneler 16) Gerçek nesneler 17) Yapı-inşa oyuncakları 18) Bahçe oyuncakları.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde dünyada ve Türkiye’deki oyuncak müzeleri ve Özellikle de Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde bulunan oyuncak bebek konusunun araştırma modeli, bilgi toplama metodu ve elde edilen verilerin analizi ile ilgili yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Denizli’de kurulan Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde sergilenen çocuk oyuncaklarının tarihsel gelişiminin anlaşılabilmesi amacıyla bu araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Günümüzde çocuğun eğitiminde önemli bir faktör olduğu bilinen çocuk oyuncaklarının ortaya çıkış tarihinin eskiçağ toplumlarına kadar uzandığı anlaşılmıştır. Söz konusu bu oyuncakların çocukların zihinsel ve bedensel gelişiminde önemli bir rol oynadıkları ortaya konulmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde bulunan çocuk oyuncakları oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu müzede bulunan 500 civarındaki bez bebek oyuncaklar ele alınmıştır. Bu çocuk oyuncaklarının Denizli’nin değerlerini ne ölçüde yansıttıkları meselesine değinilmiştir. Öte yandan oyuncaklar içerisinde Denizli yöresinin gündelik hayatına ve kültürel değerlerine örnek teşkil edilenler seçilerek bilimsel ölçütler ışığında değerlendirmeleri yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Müzenin genel tanımı, kültürel bağlamda bir milleti, bölgeyi ya da memleketi temsil eden ve somut ya da somut olmayan kültürel miras üzerine odaklanmış olan, belirli bir mekânda ve bir tarihte kurulmuş, ayrıca insanların okul dışı öğrenimlerini önemli

ölçüde destekleyen bir içeriği olan kent fuarı veya festival mekânı şeklindeki kurum olarak yapılmaktadır. Söz konusu kurumun en önemli özelliği ise dünya insanlığının teknolojiyi icat etme ve doğaya hükmetme serüveninin gözler önüne serilmeye çalışıldığı yer olmasıdır. İnsanlığın medeniyeti inşa etme çabasını anlayabilmek, farklı nesneleri (araç-gereçleri) yoruma açık olarak dikkat çekici şekilde planlanmış sergilerle ve insanoğlunun düşünme-sorgulama kabiliyetini geliştirecek etkinliklerle desteklemek icap etmektedir. İşte bu noktada müzenin çağdaş işlevi; bir mekânda toplama, muhafaza etme, sergileme, araştırma ve eğitim faaliyetlerini yürütmektir. Bunun yanında müze, koleksiyonunu yönetici, tasarımcı ve eğitimcilerin tecrübe ve kabiliyetleriyle yorumlayıp halka açık diyalog içinde bulunmak durumundadır (Karadeniz-Atar, 2017, s. 478). Böylece toplum için bir eğlenme, öğrenme ve sosyalleşme mekânı oluşturulacaktır. Bununla birlikte ilk kuruldukları günden bu zamana kadar büyük gelişim göstermiş ve böylece işlev çeşitliliği artmış olan müzeleri kendi içerisinde farklı şekilde sınıflandırmak mümkündür. Bu noktada müzeler: amaçlarına, hedef kitlelerine, bağlı oldukları kurum/kuruluşun durumuna, hizmet alanlarına ve sahip oldukları koleksiyonlarına göre beş kategoride sınıflandırılmaktadır. Uzmanlar, koleksiyonlarına göre müzeleri: genel müzeler, arkeoloji ve tarih müzeleri, etnografya ve folklor müzeleri, sanat müzeleri, bilim ve teknoloji müzeleri, doğa tarihi ve doğa bilimleri müzeleri olarak sınıflandırmaktadırlar. ICOM'un sınıflandırması, bundan farklıdır. Nitekim burada daha fazla müze türünden söz edilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre; genel müzeler, sanat ve tarih müzeleri, etnografya ve folklor müzeleri, bölge müzeleri, bilim ve teknoloji müzeleri, savaş (askeri) müzeleri, eğitim müzeleri, üniversite müzeleri ve uzmanlıklarına göre herhangi bir devlet kurumu bünyesindeki müzeler veya özel müzeler en başta gelmektedir (Kavanagh, 1994, s. 103).

ICOM sınıflandırmasına göre, uzmanlık alan müzelerinin içerisinde yer alan çocuk oyuncak müzeleri, genel olarak uzmanlar tarafından tarihsel, toplumsal ve kültürel bir ürün olan ve insanoğlunun çocuk yaştan itibaren zihinsel, bedensel ve psikomotor gelişiminin sağlanmasına büyük katkı yapan oyuncağı koruma ve sergilemekle yükümlü önemli kuruluşlardır (Karadeniz-Atar, 2017, s. 478). Zira bilindiği üzere oyuncak, uzun tarihi süreç içerisinde gelişen, toplumsal ve kültürel yönü olan somut bir üründür. Bu bağlamda çocuk oyuncak müzesi ise bir nevi bir eğitim kurumu olarak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesine katkı yapan en önemli ürünlerin muhafaza

edildiği mekânlardan biri olarak bilinmektedir. Burada muhafaza edilen ürünün çağlar boyunca gelişme aşamalarını izleyen, anlam ve işlevini araştıran, üretildiği nesneleri ve üretim amacının ne olduğunu yorumlayan yer ise yine müzedir. Ayrıca çocuk oyuncak müzesi, çocuk oyuncaklarının örneklerini toplayarak, insanların geçmişin tecrübesini öğrenmeleri için sergileyen, böylece birey ve toplum eğitime yarar sağlamayı kendine görev edinmiş bir mekândır. İnsanlar müzelerde bulunan çocuk oyuncaklarının sayesinde bu oyuncakların üretildikleri çağın toplumsal ve tarihi hayat koşullarını öğrenme imkânı da elde etmektedirler. Bütün bu olumlu özelliklerinden dolayı dünyadaki çocuk oyuncak müze kurumlarının hızla arttığı görülmektedir. Buralarda çocuk oyuncak müzelerinin yanında çocuk kültürünün ve gelişim süreçlerinin farklı unsurları da göz önünde bulundurulmaktadır. Nitekim aynı maksatla kurulmuş olan bu müzeler; bebek müzesi, model oyuncak müzesi, oyuncak ayı müzesi, bez bebek müzesi, oyun müzesi, kukla müzesi, eğitim müzesi, dijital oyun müzesi, okul müzesi, çocuk müzesi, çocuk sanatları müzesi, çocuk edebiyatı müzesi çocukların bilim ve keşif merkezleri ve gözlem evleri gibi son derece önemli örneklerden oluşturulmuştur (Karadeniz-Atar,2017, s. 479).

Diğer taraftan modern dünyanın birçok toplum ve devletinde çocuk eğitiminin hemen başında veya ilkokul birinci veya ikinci sınıfından itibaren dil öğretimi, sanat ve tasarım, fen öğretimi, teknoloji ve tasarım (iş teknik) ve tarih derslerinin verilmesi sürecinde eğitsel oyun ve oyuncaklara da yer verilmektedir. Bu durum buralarda oyuncak müzelerinin önemini ve sayısını da bir hayli artırmıştır. Nitekim bu hususta lider durumunda olan İngiltere’de çocuk oyuncak ve çocuk müzesi sayısı yirmi civarındadır. Bu noktada Londra’daki Pollock Oyuncak Müzesi ve Bethnal Green Çocukluk Müzesi, Victoria ve Albert Müzesi ile Brighton’daki Oyuncak ve Model Müzesi dünyanın lider müzeleri olarak bilinmektedir. Bunlar, oyun ve oyuncak tarihi konusunda akademik araştırma ve çalışmalarıyla tanınmaktadır. Yine bunlardan İngiltere’deki en geniş oyuncak koleksiyonuna sahip olan Bethnal Green Çocukluk Müzesi, bünyesinde çocuk edebiyatı yapıtları ve çocukluk malzemeleri (çocuk giysileri, çocuk/bebek bakım ürünleri vb.) barındırmaktadır. Bu müze aynı zamanda sosyal bir kurum olan ailenin ve çocukluğun tarihini, çocuk eşyaları üzerinden veya çocuklar yapımı olan eşyalar üzerinden inceleyerek ortaya koymayı ve topluma sunmayı amaçlayan dünyanın ilk çocukluk müzesi unvanını da taşımaktadır.

Müze ayrıca İngiliz toplumunun aile yapısı ve ebeveynlerin mesleki durumları, çocuk yetiştirmede yerine getirdikleri/getirilmesi gereken fonksiyonlara aracılık eden vasıtaların durumu hakkında da bilgi toplamıştır. Bunun yanı sıra müze; oyuncak kültürü ve sanayisi, çocuk oyunlarının tarihi geçmişi, çocuk oyun çeşitleri, çocukluk ve oyuncak müzeciliği konusunda birçok akademik araştırmaya öncülük etmiş ve aynı zamanda kitap, katalog vb. eserler yayınlamıştır. Victoria ve Albert Müzeleri, dünyanın en iyi tasarım ve sanat müzeleri niteliğindedir. Müzede bir kısmının tarihi geçmişinin 3000 yıl öncesine kadar uzandığı ve çeşitli kültürlerle ait olan birçok eser koleksiyonu bulunmaktadır. Müze hepsi de isminin baş harflerinin yazılışı ile başlayan V&A South Kensington, V&A Theatre Museum ve V&A Museum of Childhood adlı müzelerden oluşan bir kompleks yapı durumundadır. Bu yapı içindeki Çocukluk Tarihi Müzesi; çocukluk kültürüne ait geniş koleksiyonları bulunan ve çocuklar için düzenlediği eğlence-eğitim etkinlikleri ile bu alanda Avrupa'nın önemli müzeleri arasında yer almaktadır (Zilcioğlu, 2008, s. 24).

Bununla birlikte Amerika'da da çocuk oyun ve oyuncak müzelerinin varlığının eskiye uzandığı görülmektedir. Gerçekten Çocuk Müzeleri Birliği yıllık raporuna (2009) göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde birliğe üye olan 300'e yakın çocuk müzesi bulunmaktadır. Birlik, ABD dışından ise 170 üyeye sahiptir. Rapora göre çok sayıda çocuk müzesi ise kuruluş aşamasındadır (Karadeniz, 2013, s. 226). Ayrıca Amerika'da çocuk oyun ve oyuncak konusuna odaklanmış olan müzelerin şaşırtıcı bir tema ve koleksiyon çeşitliliğine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu müzeler çocuk oyun ve oyuncak kültürüne yaptıkları katkının yanı sıra çağdaş eğitim stratejileri ile de dikkat çekmektedirler. Bunu yanında müze kapsamında çocuklara denizcilik eğitimi de verilmektedir (Yavuz, 2010, s. 167). Amerika'da önde gelen çocuk müzeleri şunlardır: Brooklyn Çocuk Müzesi, Boston Çocuk Müzesi, Berkeley Çocuk Müzesi, Chicago Çocuk Müzesi, Indianapolis Çocuk Müzesi, Los Angeles Çocuk Müzesi, Miami Çocuk Müzesi. Bunlardan Brooklyn Çocuk Müzesi, Brooklyn Sanat ve Bilim Enstitüsü yeni binasına taşındığında doğa tarihi numunelerini eski yerinde bırakınca 1899 yılında Brooklyn Çocuk Müzesi'nin koleksiyonu kendiliğinden oluşturulmuştur. Ayrıca Brooklyn Çocuk Müzesi'nin esas amacı olan orijinal doğa tarihi numunelerini etkileşimli sergiler yoluyla ziyaretçilere tanıtmaktı (Karadeniz, 2010, s. 171). Bu yönü ile yeni nesil müzelerin öncüsü olmuştur. Böylece “nesneden çok, kişi için müze

oluşturmak” fikrinin benimsenip yayılmasına katkı sağlamıştır (Karadeniz, 2013, s. 226).

Boston Çocuk Müzesi, 1913’te eğitim gönüllüleri tarafından kurulan Boston Çocuk Müzesi uygulamalı eğitim etkinlikleri ile tanınmıştır. Öte yandan 1920’li yıllar Amerika Birleşik Devletleri’nde çocuk müzelerinin hızla arttığı yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda İtalyan kadın doktoru Maria Montessori (1870-1952) ve Amerikalı eğitim felsefecisi Jhon Dewey (1859-1952)’in “yaparak – yaşayarak öğrenme” felsefelerinin yaygınlaştığı yıllardır. Özellikle J. Dewey, bir eğitim ortamı olarak müzelerin çocuklara farklı öğrenme ortamları sunduklarını, müze ortamının çocuklara alternatif öğrenme yolları ile tanışmayı sağladığını ve çocukların gerçek nesnelerle aktif bir şekilde çalışma becerisi kazandırıldığını ileri sürmektedir (Ünal-Pınar, 2017, s. 2901).

Berkeley Çocuk Müzesi daha çok “Lawrence Hall of Science (LHS)” adı ile bilinmektedir. Ayrıca bu müze diğerlerinden daha büyük bir bilim ve araştırma merkezi konumundadır. Nitekim 1968 yılından beri faaliyet gösteren müze, okul ve benzeri eğitim kurumları ve öğretmen-öğretmenlerle belirli bir koordinasyon içerisinde çalışmaktadır. Müzenin San Francisco’yu yüksek bir tepeden izleyen heybetli bir binası ve daha ilk girişte çocukları büyüleyen gerçek boyutlarda müze giriş tabanına çizilmiş balina resmi ile ziyaretçileri son derece etkilemektedir. Ayrıca bu müze kuruluşundan itibaren bilim ve teknik konularının ağırlıklı olarak işlendiği bir mekân olmuştur. (Zilcioğlu, 2008, s. 18).

Chicago Çocuk Müzesi 1982 yılında “North Pier”de açılmıştır. Doğrusu burada eski liman binası restore edilerek peyzajı yapılmış ve böylece park alanları, müze, mağazalar ve yeme-içme için bir geniş alan oluşturulmuştur. Ayrıca şehirde yer alan gökdelenin mimarisi göz önüne alınarak müze; mimari konusunu ele alan önemli sergiler düzenlemiştir. Müzedeki bir diğer ilgi gören çalışma ise “Live in Studio (stüdyoda yaşam)” olmuştur. Burada yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri de çocuklarda korku uyandıran; örümcek, yılan, tarla faresi gibi sürünge hayvanlara karşı korkuyu ve ön yargıları yok etmeyi hedefleyen faaliyetlerdir (Zilcioğlu, 2008, s. 19)

Boston Çocuk Müzesi’nin kuruluşundan yaklaşık 12 yıl sonra 6 Aralık 1925’te ise Indianapolis Çocuk Müzesi hizmete açılmıştır. Amerika’nın en geniş mekâna sahip bu

müzenin kuruluşu ile çocuk müzeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin en gözde eğitim ve eğlence merkezleri durumuna gelmiştir (Karadeniz, 2013, s. 226). Bir nevi aile müzesi durumunda olan bu mekân düzenlediği sergilerle ziyaretçilerine fauna ve flora konularında da önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca çocuklara dünya kültürlerini tanıtmayı da kendine hedef edinmiştir (Zilcioğlu, 2008, s. 19).

Los Angeles Çocuk Müzesi, büyük gökdelenler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu müze; dünyanın en ünlü film stüdyolarının bulunduğu Hollywood'a çok yakın bir mesafede bulunmaktadır. Bu sebeple olmalı ki, bu müzede genç yapımcı, senarist ve spikerlerin çalışma yapabilecekleri donanımlı stüdyolar yer almaktadır. Ayrıca animasyon ve atölye çalışmaları çerçevesinde ünlü yapım şirketi Walt Disney'in kahramanlarının çizgi filmlerini yapmak ve ardından izlemek mümkündür (Zilcioğlu, 2008, s. 20).

Miami Çocuk Müzesi, kendine özgü bir mimariye sahip olup, gerçekleştirdiği çalışmalarla önemli ölçüde dikkat çekmektedir. Bununla birlikte müze yapısını oluşturan formlar, çocukların masallarda karşılaştığı dört element olan; toprak, hava, su ve ateşi simgelemektedir. Nitekim müze binası, yatay olarak bütün yapıyı çevrelemektedir. Ayrıca toprağı, dalga biçiminde duvarları olan yapı suyunu, koni şeklinde dairesel sarmal rampası olan yapı havayı, üst tarafı alevler gibi tırtıklı olan bina da ateşi simgelemektedir. Bütün bu formların bir araya gelmesi ile de çocukların rahatça dolaşabilecekleri ve çevreyle bütünleşebilecekleri bir mekân oluşmaktadır (Zilcioğlu, 2010, s. 20). Bununla birlikte müze, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde. Nitekim bu amaçla çeşitli etüt programları, öğrenme güçlüğü çeken çocuklara özel öğretim programları, evsizler, yardıma muhtaç ya da dezavantajlı aileler ve çocukları için eğitim-öğretim programları gibi sosyal sorumluluk programları hazırlamaktadır (Karadeniz, 2013, s. 29). Bununla birlikte Avrupa'nın ilk çocuk müzeleri ise Almanya'da açılmıştır. 1970- 1973 yılları arasında Almanya'da ilk üç çocuk müzesi kurulmuştur. 1980- 1990 yılları arasındaki zamanda ise bunlara beş yeni müze katılmıştır. Ayrıca 1997 yılından sonra da bu zincire çok sayıda müze daha eklenmiştir. İlave olarak 1997 yılında söz konusu çocuk müzelerinden 10 tanesi bir araya gelerek "Almanya Çocuk ve Gençlik Müzeleri Derneği"ni kurmuşlardır. Bu derneğin temel hedefi; özellikle çocuk ve gençlik müzelerini müzecilik alanında tanıtmak ve gelişimlerini hızlandırmaktır. Bugün artık otuzun üzerinde üyesi bulunan

bu dernek; ülke genelinde çocuk müzelerinin kurulması ve geliştirilmesi konusunda büyük çaba göstermektedir. Ayrıca dernek, ulusal ve uluslararası toplantılar düzenleyerek bu sayede söz konusu müzelerin birbirleriyle iş birliği içinde çalışmalarını konusunda sorumluluk almaktadır. Bununla birlikte “Hands on Europa” ya da “Çocuk Müzeleri Derneği/ACM (Champions Children’s Museums)” gibi uluslararası derneklerle ortaklaşa çalışmalar düzenleyip, üyelerinin ve Almanya’nın genelindeki tüm çocuk müzelerinin uluslararası çalışmalardan haberdar olmasını, ortak ya da paralel projeler gerçekleştirmesini desteklemektedir (Zilcioğlu, 2008, s. 43).

Almanya’daki ilk çocuk müzelerine gelince; ilk kurulan müzeler olan Berlin Halk Müzesi’nin Gençlik Müzesi ve Frankfurt Çocuk Müzesi açılmıştır. Ayrıca 1983 yılında Nürnberg Çocuk Müzesi, 1987 yılında Wilhelm Lehmbruck Çocuk Müzesi, 1988 yılında ise Neusadt Çocuk Müzesi kurulmuştur. 2005 yılına gelindiğinde ise Almanya’nın Münih, Stuttgart, Bonn, Fulda, Bremen, Berlin, Halle ve Hamburg gibi önemli şehirlerinde bağımsız ya da bir müzenin alt birimi olarak 40’tan fazla çocuk müzesinin daha açıldığı görülmektedir. Bu arada ülkede çocuk müzelerinin yanı sıra çok sayıda oyuncak müzesi de kurularak ziyarete açılmıştır (Karadeniz, 2010, s. 171).

Avusturya’da açılan ilk çocuk müzesi ise Zoom Çocuk Müzesi’dir. Bu müze 1993 yılında Katılımlı Çocuk Müzesi Derneği’nin çalışmaları ile yapılanmaya başlanmış 1994 yılında “Buluşma Noktası Picasso” isimli sergi ile Viyana’da kapılarını ziyaretçilere açmıştır (Zilcioğlu, 2008, s. 23). 2002 yılında yine Viyana’da Schönbrunn Sarayı’nda başka bir çocuk müzesi daha açılmış ve bu müzeyi 2003 yılında sırasıyla Frida & Fred, Graz Çocuk müzeleri takip etmiştir (Karadeniz, 2010, s. 171).

“Çocuklar tarafından”, “çocuklarla birlikte” ve “çocuklar için” ilkesinin geçerli olduğu müzelerde temel amaç düzenlenen tüm planlara çocukların katılımını ve onların bilinçlenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda çocuk müzelerini çocuklara istekli öğrenme imkânları sunan ve geçmişin izlerinden yola çıkarak yeniyi keşfetmeyi sağlayan mekânlar olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada müzenin temel hedefi; kültürel mirası bağımsız, yaratıcı bir çevrede ve sağlıklı bir şekilde öğretmektir. Bunun yanında yeni genç kuşaklara müzecilikte unutulmuş olan bir noktayı “Hazine Odası” olarak tanımlanan dünyayı bütünüyle tanıma noktasını hatırlatmak; çocukların hayal gücünü geliştirmek, psikomotor ve zihinsel gelişimini sağlamaya yardımcı olmak, bilişsel

düzenini güçlendirmektir. Böylece çocuğa algılama, açıklama, anlama, tasavvur etme ve sorgulama yetisini kazandırmaktır. Ayrıca diğer bir Avrupa ülkesi olan İskoçya da çocuk, çocukluk tarihi, oyun ve oyuncak yapım ve sanatının gelişimi üzerine kurulan müzelere sahiptir. Nitekim ülkenin ilk çocuk müzesi 1955 yılında açılan Edinburg Çocukluk Müzesi'dir. Müzenin temel amacı, çocukların ve dolayısıyla insanlığın geçmişteki hayatlarının bütün yönlerini sağlıklı ve eğitici bir şekilde yansıtan nesnelerin düzenli bir koleksiyonunu sergilemektir. Nitekim bu müzede 18. Yüzyıl ve öncesinden kalma pek çok çocuk oyuncakı bulunmaktadır. Bunların en bilinenleri oyuncak ayı, oyuncak bebekler, kuklalar, oyuncak asker, pedallı küçük ve iki veya dört tekerli çeşitli nesnelerden yapılmış ilkel arabalar ve nesiller boyunca çocukların sahip oldukları oyuncaklardır. Bunlarla farklı oyunların sergilendiği bilinmektedir. (<https://www.edinburghmuseums.org.uk/venue/museum-childhood>). Bu müzeyi 1997 yılında açılan Highlands Çocukluk Müzesi ile Glendale Oyuncak Müzesi takip etmiştir (Karadeniz, 2010, s. 172).

Bu müzeler hazırladıkları tesirli faaliyet ve etkinlikleriyle anne, baba ve çocuğu aynı çatı altında tutan ve böylece kuşaklararası etkileşim ve iletişimi sağlayan merkezler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Ayrıca çoğu çocuk müzesi ebeveynlik becerileri kazandıran, ayrıca aileler için çocuk gelişimi konusunda önemli katkılar sağlayan danışma ve rehabilitasyon merkezi görevi yapmaktadır.

Bu noktada özellikle Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesine gelince, Denizli Balcı Evi Konağı birkaç yıl önce büyük bir yangınla tamamen harabeye dönmüş ve metruk duruma gelmiştir. Bu yapı birkaç yıl bu halde kaldıktan sonra, Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından onarılarak 2013 tarihinde Denizli yöresinin kültür değerlerini yansıtan Bez Bebek Müzesine dönüştürülmüştür. Bugün müzede emekli öğretmen Zeynep Karaaslan'ın 12 yılda yapmış olduğu ve bağışladığı 650'nin üzerindeki bez bebek sergilenmektedir. Müzede bez bebekler, genel olarak eski çatal-çomak bebekler, yün bebekler, şişe bebekler, elmadan bebekler, yastık bebekler, çömçe (tahta kaşık) bebekler, çorap bebekler, saksı bebekler, su kabağından bebekler, çanak-çömlek bebekler, tel bebekler, ceviz veya ceviz kabuğu bebekler ve bunların kompozisyonları yer almaktadır.

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi Denizli şehir merkezinde bulunan konumuyla ulaşılması kolay olan bir alandadır. Söz konusu bez bebek müzesi

başta okulöncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklar olmak üzere tüm kent sakinlerini bez bebekler aracılığıyla kentin sosyal yaşam kültürü ve gelenekleri konusunda aydınlatması ve Anadolu geleneksel bebek yapım tekniklerini sergilemesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Anadolu Türk toplumunun doğal ve kültürel envanterlerinin çıkarılması, Türkistan'dan Anadolu'ya yansıyan kültürel öğelerin tespit edilmesi ve toplumun zihin dünyasını yansıtması bakımından önemli olan kent arşivlerinin gelişmesinin sağlam bir zemin oturtulması ve ayrıca yerel yönetimlerin uhdesindeki tarihi-kültürel yapıların alt yapısını destekleyecek doğrultuda işlevlendirilmesi son derece gereklidir. Bu noktada konusunda büyük bir özveri ile çalışan Tarihi Kentler Birliği tarafından 2017 yılında ikincisi yapılan “Müze Özendirme Yarışması”nda “Yaşam Kültürü Müzeleri” kategorisinde Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi ödüllendirilmiştir. Gerçekten yapılan yarışmada her müze kendi fiziki koşulları ve tarihi-kültürel yapısı içerisinde ele alınarak, belirlenmiş olan altı kriter üzerinden özendirilmeye layık olanların başarılarının ödüllendirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu kriterler çalışmanın sonraki bölümünde detaylarıyla açıklanmıştır.

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nde sergilen çok sayıdaki bez bebek oyuncaklar detaylarıyla incelendiğinde özellikle Türk kültürünün ve Denizli yöresinin kültürel değerleri ve gündelik hayatları konusunda yeni nesillere önemli ölçüde faydalı oldukları görülecektir. Nitekim bunların arasında Denizli ve Batı Anadolu şehirlerimizden Aydın, Muğla yörelerinde de yoğun bir şekilde varlığı görülen Efe ve Zeybeklik geleneğinin varlığının bez bebekler aracılığıyla yansıtılması bölge kültürünün geleceğe taşınması adına önem arz etmektedir. Ayrıca Keloğlan Masalı'nın kahramanlarının bez bebek oyuncaklar üzerinden anlatılması da önemli bir durumdur. Bunun yanında Denizli yöresinde hemen hemen herkesin dilinde olan ve folklorik ritimleriyle dikkat çeken Cemilem Türküsü'nün kahramanları da bez bebeklerle anlatılmışlardır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, bu türkünün sözlerine kaynaklık eden olay esasen Kütahya Şaphane'de geçmesine rağmen Denizlili Ozan Özay Gönlüm tarafından bestelendiği için daha çok Denizli türküsü olarak bilinmektedir. Tüm bunlarla birlikte bez bebekler arasında Denizli Dokuma geleneği ve Tabaklık ile ilgili olanları da vardır. Ayrıca Deniz ve Batı Anadolu yöresinde oturan Türk toplumunun gündelik hayatına, yani tarımsal faaliyetler, pazarcılık, el işlemeciliği, nişan ve düğün gelenekleri, sünnet, kötülüklerden korunma için yapılan

kurşun dökme gibi olay ve olguları yansıtan çok sayıda bez bebek örneğini bulmak mümkündür. Ancak çalışmada farklı olay ve olguları yansıtan her türden sadece birer örnek alınmıştır. Ayrıca burada söz konusu bez bebeklerin detaylarıyla incelenerek gerekli bilimsel yorumların yapılması neticesinde yöre kültürünün geleceğe taşınması meselesine katkı yapma birinci hedef olarak belirlenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

2013 yılında Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyonu tamamlanan Balcı Evi, emekli öğretmen Zeynep Karaaslan'ın o zamana kadar yapmış olduğu bez bebekleri sergilemek amacıyla müze olarak hizmete açılmıştır. Nitekim Zeynep Karaaslan ait 650 civarındaki bez bebek çocuk oyuncağı burada sergilemiştir. Özellikle çocuklar başta olmak üzere Denizli'nin tüm sakinlerinin gezip görme şansına sahip oldukları söz konusu bez bebek müzesinde bulunan bez bebekler üzerinde yaptığımız çalışmanın Denizli ve yöresinin kültürel değerlerinin ve gündelik hayatının gelecek kuşaklara aktarmak için daha iyi katkı yapacağını düşünmekteyiz. Burada bulunan çocuk oyuncağı bez bebeklere gelince, bunları kendi içerisinde sınıflara ayırarak incelemek mümkündür. Bunları en başta kültürel değerleri yansıtan bez bebekler ve gündelik hayattaki faaliyetleri yansıtanlar şeklinde iki kategoride incelemek gerekmektedir.

1-Kültürel değerleri yansıtan çocuk oyuncağı bez bebekler: Şişe gelin bebekler, Telden gelin bebekler, Efe kıyafetli kadın ve erkek bez bebek, Bebek mevlidi (tuz mevlidi, kırk mevlidi dinleyen kadınlar), Sarayköy'ün geleneksel deve güreşi, Mehteran Takımı, Keloğlan ve annesi, Sünnet merasimi, Modern Türk kadını betimleyen bez bebekler, Geline kına yakan kaynana ve kına gecesi, Ahi töreni ve eski meslekler (bakırcılık, ayakkabıcılık, semercilik), Nişan kıyafeti şişe bebekler, Uyu oyna yastık bebek, Denizli ve yöresi efeleri bebekleri, Körebe oyununu oynayan çocuklar, İlkel oyuncak örnekleri, Kukla bebekler, Kurşun döken kadınlar, Aşuk ile maşuk, Denizli yöresi cemilem türküsü bebekleridir.

2-Gündelik hayatı yansıtan çocuk oyuncağı bez bebekleri: Kurutulmuş biber satan kadınlar, El işi dokuma yapan kadınlar, Ceviz satan kadınlar, Su kabağı lamba bebekler, Saksı bebekler, Evleri gezerek kumaş satan bohçacı kadınlar, Tarhana yapan kadınlar, Yöresel süpürge otundan yapılan ve düğünlerde oynatılan bebekler,

Kurutulmuş sebze satan kadınlar, Yufka ekmek ve sac böreği yapan kadınlar. Ayrıca modern dünya toplumlarının her an karşılaştıkları önemli bir çocuk hastalığı olan Down Sendrom'un belirtilerine dikkat çekmek için de Down sendromlu bebeklere yer verilmiştir. Burada dikkati çeken önemli hususlardan birisi kültürel değerleri yansıtan bez bebek oyuncakların sayı ve çeşit bakımından gündelik hayatı yansıtanlardan daha fazla olmasıdır. Diğer taraftan da bez bebeklerin yapımında seçilen renklerin işaret edilen kültürel değeri yansıtmada yerinde kullanılmasıdır. Böylece Türk kültüründe renklere atfedilen değerin anlaşılması konusu da göz önünde bulundurulmuştur denilebilir. Yeni nesillere bunların bez bebek kuklaları üzerinden öğretilmesi de öğretimin önemli araçlarından biri olarak anlaşılmaktadır.

Öte yandan gündelik yaşama ait aktiviteleri yansıtan bez bebeklerde özellikle kadın motifinin fazla kullanıldığı görülmektedir. Bunun temel amacının anne ile çocuk arasındaki sevgi bağının çocuklara yansıtılması olduğunu düşünmek zor değildir. Dolayısıyla erken yaşlarda olan çocukların anneye olan bağlılıkları ve hayata dair anneden beklentileri ve özellikle çocuğun eğitiminde ve beslenmesinde annenin üstlenmiş olduğu rol burada öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun dışından Denizli ve çevresinde gündelik hayata dair nelerin yapıldığı veya yapılabileceği önemli bir kompozisyon olarak işlenmiştir. Tüm bunların vasıtasıyla çocuğu hayata hazırlamanın zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Özetle eldeki verilerin değerlendirilmesi ve bilimsel bakış açısıyla Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Müzesi'nde bulunan bez bebeklerin kent insanın ve özellikle de çocukların hayata hazırlanmasında öğretici bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nden bulunan bez bebekler üzerine yapılan araştırmada elde edilen bulgular ve yorumlara yer vermiştir. Ayrıca bu bulgular ve yorumlar araştırmanın alt problemleri doğrultusunda sunulurak çözüm yolları aranmıştır.

4.1. Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nin Tarihçesi ve Konumu

Denizli'nin önemli tarihi yapılarından biri olan Denizli Balcı Evi Konağı bundan birkaç yıl önce sebebi bilinmeyen büyük bir yangınla harabeye dönüşmüştür. Bu yapı yangından sonra, Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından kısa süre içerisinde onararak 13 Ocak 2013 tarihinde Bez Bebek Müzesine dönüştürülmüştür. Bugün müzede emekli öğretmen Zeynep Karaaslan⁴'ın 12 yılda yapmış olduğu ve bağışladığı 650'nin üzerindeki bez bebek sergilenmektedir. Müzede bez bebekler, genel olarak eski çatal-çomak bebekler, yün bebekler, şişe bebekler, elmadan bebekler, yastık bebekler, çömçe (tahta kaşık) bebekler, çorap bebekler, saksı bebekler, su kabağından bebekler, şişe bebekler, tel bebekler, ceviz bebekler ve bunların kompozisyonları yer almaktadır.

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi başta çocuklar olmak üzere kent sakinlerini folklorik bebekler aracılığıyla kentin yaşam kültürü hakkında bilgilendirmesi ve geleneksel bebek yapım tekniklerini sergilemesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle kentlerimizin doğal ve kültürel envanterlerinin çıkarılması, kent arşivlerinin gelişmesi için sağlam bir zemin oluşturulması ve yerel

⁴ Zeynep Karaaslan 1955 yılında Yalova'da doğmuş olup 1976 yılında Denizli Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur. Denizli'de farklı okullarda öğretmenlik yapan Karaaslan aynı zamanda Halk Eğiti Merkezi'nin kurslarına katılarak el sanatları alanındaki becerisini geliştirmiştir. Karaaslan çoğunlukla geri dönüşümlü atıkları kullanarak yaptığı bez bebekleri Denizli Büyükşehir Belediyesi'ne bağışlamıştır. Söz konusu bez bebeklerle Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi kurulmuştur. Zeynep Karaaslan Türk halk kültürü ve geleneklerinin yaşatılması için birçok kitap yazmıştır. Bunların başlıcaları Sardunya Sokağı, Çocuklara Şiirler, Kâğıt Kuşlar ve Hayat, Pati Hikâyeleri ve Yarasa çocuklar.

yönetimlerin mülkiyetindeki tarihi yapıların kültür alt yapısını destekleyecek doğrultuda işlevlendirilmesi konusunda büyük bir özveri ile çalışan Tarihi Kentler Birliği tarafından 2017 yılında ikincisi yapılan “Müze Özendirme Yarışması’nda “Yaşam Kültürü Müzeleri” kategorisinde ödüle layık görülmüştür. Söz konusu yarışmada her müze kendi koşulları içerisinde ele alınarak, belirlenmiş olan altı kriter üzerinden özendirilmeye layık olanların başarılarının ödüllendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin kentin ortak hafızası ve sosyo-kültürel kimliğine gösterdiği özen dikkate alınarak, bu bilinçle yapılan tüm çalışmaların desteklenmesi kararı alınmıştır.

Burada “Müze Özendirme Yarışması’nda “Yaşam Kültürü Müzeleri” kategorisinde uygulanan kriterleri şu şekilde sıralamak gerekmektedir.

1- Mekân kalitesi: Burada müzenin içinde bulunduğu yapının mekânsal özellikleri, mekânın yapısal olarak korunması ve belirli amaç için yeniden işlevlendirilmesi aşamasında yapılan çalışmalar, yapının kent kimliği ile olan bağlantısı ve planlama kurgusu dikkate alınmıştır.

2- Arşiv ve araştırma çalışmaları: Müzenin arşivinin oluşturulma şekli, koleksiyonlarının nicelik ve niteliği, arşivin bilimsel araştırmaları ne ölçüde yönlendirebilecek konumda olduğu ve yapılan tüm yayınlar bu kapsamda ele alınmıştır.

3- Sergileme kurgusu: Müzenin bilgilendirme amaçlı olarak koleksiyonunu ziyaretçilerine aktarırken kullandığı temel argümanlar ve özellikle iletişim dili, oluşturulan sergi düzeni, yapılan seçki ve kullanılan sergi ara yüzü bu kriter altında değerlendirilmiştir.

4- Sosyal gücü: Müzenin bir tarih ve kültür mekânı olarak halkla kurduğu sağlıklı ilişki ve bu ilişkinin devamlılığı bu bağlamda değerlendirilmiştir. Müzede verilen alternatif eğitimler, destekleyici faaliyetler, düzenlenen sosyo-kültürel etkinlikler, program ve her şeyden önemlisi içinde bulunduğu kentin sosyal ve kültürel yaşamına olan olumlu etkisi bu kapsamda dikkate alınan kriterlerdir.

5- Kent ile ilişki: Bu kriter kapsamında müzenin kentin bütüncül kurgusu ve koruma çalışmaları ile olan ilişkisi değerlendirilmiş, kentte ne ölçüde bir kamusal odak olarak var olduğu sorusu sorulmuş ve bunun cevabı irdelenmiştir.

6- Süreç yönetimi: Müzenin açılması ve yönetimi süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve bu zorluklara karşı yenilikçi yaklaşımların ve iyimser çabaların ne ölçüde geliştirilebildiği bu kriter kapsamında ele alınmıştır.

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nin uygulanan kriterlerin büyük çoğunluğunu yerine getirdiğine kanaat getirilerek “Yaşam Kültürü Müzeleri” kategorisinde ödüle layık görülmüştür.

4.2. Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nde Bulunan Bez Bebek Örnekleri ve Kültürel Yansımaları

Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nde bulunan bez bebek örnekleri ve bunun kültürel yansımalarının görülebilmesi için görseller kullanılmıştır.

4.2.1. Şişe gelin bebekler. Atık cam şişelerin üzerine yine atık bez parçaları geçirilerek ve günün giyim-kuşam modasına uygun bir şekilde gelinlik kıyafetler giydirilmiştir. Üç şişe gelin figürünün bulunduğu bu kompozisyon, Türk toplumunun aile kurma aşamasında uygulanan önemli değerlerinden birisi olan gelinlik giyme/giydirme esasen evlenen genç kızlara evliliğin nişanesi olarak önemli bir değeridir.

Şekil 1. Şişe gelin bebekler

Nitekim Türk toplumunda varlığı eskiçağlara kadar uzanan düğün geleneğinin önemli bir parçasını gelinlik oluşturmaktadır. Öyle ki evlenme törenlerinde, gelinle ilgili

gösterişli adetler olduğu gibi, onu bu özel güne hazırlayanlar (süsleme işini yapanlar) da önem kazanmıştır. Bu bağlamda evlenen genç kızı gelin olarak süsleyecek kişilerin gelinlik seçimi, gelin başı ve makyajı üzerinde titizlikle durulmaktadır (A. Çiftoğlu, 2017, s. 56).

Öte yandan evlenen genç kızların giydikleri gelinliğin renginin beyaz olması da simgesel olarak çok önemli bir anlam içermektedir. Zira Türk halk kültüründe bir kadın için hayatın doğum, evlenme ve ölüm şeklinde üç aşamaya ayrıldığı bilinen bir gerçektir. İşte kadının hayatının ikinci aşaması olan evlenme esnasında giydiği beyaz gelinliği yeni bir hayatın başlangıcında temiz ve lekesiz bir geleceği temsil ettiği düşünüldüğü gibi, bunun gelin ile damat arasındaki sevgi ve samimiyet çerçevesi içerisinde kadının damada temiz ve şeffaf duygularla geldiğinin de bir göstergesi olduğu kabul edilmektedir. Böylece henüz oluşturulan aile yapısı temiz duygularla kurulmaktadır. Ailenin oluş yapısının saf ve temiz duygularla oluşturulması aile ve toplumun bekasının sağlıklı bir zemin üzerine temellendirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

4.2.2. Telden gelin bebekler. Atık bez parçalarından farklı renklerde olanlar yöresel kıyafet durumuna getirilerek “Tel Gelin Bebekler” oluşturulmuştur. Buradaki kompozisyon Denizli yöresel kıyafetleri ile resmedilmiş iki gelin bebekten oluşmaktadır. Gelin bebeklerin üzerinde yerel kıyafetlerin yanı sıra çeşitli takılar da bulunmaktadır. Ayrıca her bir bez bebeğin baş bağlama şeklinin diğerinden farklı olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki şekilde kadınlar başlarına fes, kırmızı takke giyip üzerine başörtüsü, yazma, krep ve pürgü bağlamışlardır (N. Ünal-E. Utkun Aktener, 2018). Telden Gelin Bebekler, Bez Bebek Müzesi’nde bulunan önemli figürlerden birisidir. Bununla yeni nesillerin Denizli etnografik değerleri ve özellikle de kılık-kıyafet gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Burada Kadınlar başlarına fes, kırmızı takke giyip üzerine başörtüsü, yazma, krep ve pürgü bağlamışlardır (N. Ünal-E. Utkun Aktener, 2018). Telden Gelin Bebekler, Bez Bebek Müzesi’nde bulunan önemli figürlerden birisidir. Bununla yeni nesillerin Denizli etnografik değerleri ve özellikle de kılık-kıyafet gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Ayrıca bu vesile ile folklorik kültürün yeni nesillere aktararak gelecekte yaşatılması

düşünülmüştür. Bu tür kültürel bir değerin bu şekilde yaşatılması yöre halkının yaşam biçimlerinin köy-kent yerleşimi arasındaki değişim farklılıklarının anlaşılması açısından da son derece önemlidir. Başka bir ifadeyle köyden kente olan göç hareketi ile kent yaşamına geçmiş olan yöre halkının giyim-kuşam alışkanlıklarında ne tür değişikliklerin olduğunun tespitini yapmak adına söz konusu bez bebek resmi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Daha doğrusu bez bebek kıyafetlerinin kent insanı giyim-kuşamı ile karşılaştırılması aradaki değişim ve farklılıkların ortaya konulmasına yarayacaktır.

Şekil 2. Telden gelin bebekler

4.2.3. Efe kıyafetli kadın ve erkek bez bebek. Efe ve Zeybek kıyafetleri Türk halkı düşüncesinde simgesel bir anlam uyandırmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar 19. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu'daki Efe ve Zeybekler merkezi otorite nezdinde “eşkıya, şaki, isyancı, soyguncu, bozguncu taifesi, başıbozuk vb.” gibi kem sözcüklerle nitelendirilmiş olsalar da Ege türkülerinde ve halk hikâyelerinde Efe ve Zeybeklere atfedilen fonksiyon, bu kişilerin daha çok birer halk kahramanı olarak düşünüldüklerini göstermektedir. Yani taşra ahalisi, Efe ve Zeybek konumu konusunda kesinlikle merkezi otoriteden farklı düşünmüştür (T. Baykara, 2013, s.16). Bu yönü ile kendi içerisinden çıkmış olan Efe ve Zeybeklere sahip çıkmıştır. Bez Bebek Müzesi'nde bulunan aşağıdaki tabloda (Şekil 3) Efe kıyafetleri ile tasvir edilen bir erkek ve bir kadın bulunmaktadır. Kentleşmenin hızla devam ettiği günümüzde bu

tür tasvirler Efe ve Zeybek olgusunun ve kültürünün yeni nesillere tanıtılması ve yaşatılması açısından son derece önemlidir. Nitekim özellikle Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından Efe ve Zeybek kültürünün yaşatılması için son yıllarda çok sayıda etkinlik yapılmakta ve yörenin bu kültürel özelliğinin yaşatılması için ahali yapılan etkinliklerle bilgilendirilmektedir. Ayrıca müzede bulunan bu sahne müzeyi sık sık ziyaret eden 3- 7 yaş çocukların bu konuda bilinçlendirilmesinde de önem arz etmektedir. Bunun birlikte Batı Anadolu ve özellikle Denizli ve Aydın yörelerine yaşamış olan Efe –Zeybek kültürünün bir parçası durumunda kabul edilen Efe-Zeybek kıyafetlerinin daha iyi tahlil edilebilmeleri için akademik bağımsız çalışmalara ihtiyaç olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Bunun yapılması haline bu kültür ve kültürün bir paçası olan kıyafetlerin tüm dünya insanlığı tanıtılması ve yaşatılması hedeflenmelidir. Bu bağlamda resimde görülen Efe kemerinin günümüzde de Denizli-Aydın yöresinde çok seyrek te olsa erkekler tarafından kullanılmaya devam ettiğini de belirtmek gerekmektedir. Ayrıca kemer üzerinde bulunan renklerin Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan Türk renk özneleri olduğunu ve bununla bir nevi Türk renk kültürünün de yaşatılmaya çalışıldığını ifade etmek lazımdır. Benzer renkleri özellikle kilim ve heybe dokumalarında da görmek mümkündür.

Şekil 3. Efe kıyafetli kadın ve erkek bez bebek

4.2.4. Kurutulmuş biber satan kadınlar. Atık bez parçalarından yapılmış olan bu sahne tamamen Denizli yöresinin gündelik hayat akışının bir bölümünü kapsamaktadır. Burada biber tarlalarından toplayıp kuruttukları kuru biberleri satan iki kadın figürü göze çarpmaktadır. Bu noktada Denizli’ye yaklaşık olarak 75 km uzaklıkta olan ve Denizli-Muğla karayolu üzerinde bulunan Kale İlçesi kendine has yetiştirmiş olduğu biberi ile meşhurdur. Bugün kurutulmuş Kale Biberi dünya pazarlarında kendine yer etmeye çalışmaktadır. Bir Denizli’nin coğrafi işaretlerinden birisi olan Kale Biberi haşlandıktan sonra sarımsaklı yoğurt ile yapılan ve “Biber Tatarı” adı verilen yemeğiyle meşhurdur. Bu yemek her Kale sakininin gelen misafirine ikram ettiği ilk lezzettir. Böyle bir özelliğe sahip olan kurutulmuş Kale Biberinin atık bez parçalarından yapılan bir oyuncak sahnesinde sergilenmiş olması Kale Biberinin tanıtımı açısından da önem arz etmektedir. Böylece Denizli’nin önemli bir ekonomik değerinin Bez Bebek oyuncak sahnesi üzerinden aktarılması son derece uygun bir çalışma olmuştur.

Şekil 4. Kurutulmuş biber satan kadınlar

Üzerlerinde yöresel kıyafetleri bulunan bu kadınların aile bütçelerine katkı sağlayacakları düşünülmüştür. Bu durum kadının sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte biber kurutma işlemi daha çok Denizli’nin Kale ilçesi ve çevresinde yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Böylece yöreye özgü olan biber üretimi ilçe ekonomisine önemli ölçüde katkı

yapmaktadır. Nitekim Kale Biberi, “Türkiye Gıda Ürünlerinde Coğrafi İşaret Tescilleri” tarafından 114 Tescil Alan ürün numarası ile tescillenmiştir. Bu resim yerli malların tanıtımı açısından önem arz etmektedir.

4.2.5. Bebek mevlidi (tuz mevlidi, kırk mevlidi dinleyen kadınlar). Bazı toplumlarda çocuğun doğumu bir takım dini ritüellerle kutlanmaktadır. Bu durum çocuğun toplumsallaşmasının, yani o toplumun dinsel bağlamda bir üyesi haline gelmesinin ilk adımı olarak düşünülmektedir. Örneğin İslam toplumlarında, bebeğin kulağına isminin okunması ve yapılan bebek mevlidi bu amaçla uygulanmaktadır.

Şekil 5. Bebek mevlidi (tuz mevlidi, kırk mevlidi dinleyen kadınlar)

Ayrıca çocuk doğduğu andan itibaren ailesi tarafından bir dini yönelim içerisine sokulur. Bu şekilde onun dinsel inanç ile bağının kurulacağı düşünülmektedir. Tüm bunlardan dolayı, toplumda bir dini ritüel ve sosyalleştirme aracı olarak yapılan Bebek Mevlitlerinin katılımcıları genellikle kadınlardır. Burada bebeğin annesi organizasyonda birinci sırada yer almaktadır. Bebeğin babaannesi ve anneannesi ise ikinci sırada yer alırlar. Komşu ve dost ailelerin kadınlarının katılımıyla yapılan bu dini ritüel, duaların okunması, hediyelerin takdim edilmesi ve hazırlanan yemeklerin yenilmesi ile sonlanmaktadır. Bez Bebek Müzesi’nde bulunan Resim 5’teki sahne Denizli yöresinde yaygın bir şekilde yapılan “Bebek Mevlidi” konusunu

betimlemektedir. Burada atık bez parçalarından yapılan kadın maketlerinin üzerinde yöresel kıyafetlerin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca bebek beşik içerisinde olup, duacı adam isem bebeğin başında dua etmektedir.

4.2.6. Sarayköy’ün geleneksel deve güreşi. Evcilleştirilip, ehlileştirilme tarihi MÖ 4-3. binyıllar arasına tarihlenen deve, etinden, sütünden ve kılından istifade edildiği gibi yük ve nakliye aracı olarak da kullanılmıştır.

Şekil 6. Sarayköy’ün geleneksel deve güreşi

Devenin susuzluğa olan dayanıklılığı ve uzun yol mesafelerindeki hareketliliği onun kervan ticaretindeki önemini arttırmıştır. Bu sebeple olmalı ki deve eskiçağlardan itibaren tüccar ve göçebe toplumların vazgeçilmez ulaşım ve nakliye araçlarından biri olmuştur. Ayrıca Türklerde Türkistan bozkırlarında önemli ulaşım aracı olan deve, Oğuz Türklerinin Anadolu topraklarında hâkimiyet sağlamasından sonra da Türk toplulukları için aynı rolünü devam ettirmiştir (O. Berrakçay, 2015, s. 34). Bu noktada Denizli ve çevresine yerleşen Türk boylarında da devenin varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Nitekim bugün Denizli Sarayköy ilçesi ve batısındaki Aydın ili ve çevresinde Deve besiciliği ve ehlileştirilmiş develerin ulaşımında kullanılması geleneği devam etmektedir. Ayrıca bu yörelerde her yıl Deve Güreşleri düzenlenmekte ve devenin eğlence amaçlı kullanımı da varlığını korumaktadır. Bez Bebek Müzesi’nde

bulunan yukarıdaki (Şekil 6) sahnede konar-göçer Yörük gruplarının hareketli hayat tarzlarının vazgeçilmez ulaşım hayvanı olan ve sırtında yükü bulunan deve ve yanında Yörük kadını ve Yörük beyi resmedilmiştir. Böylece hem devenin Yörük-Türkmen gruplarının sosyal hayatlarındaki önemi anlatılmaya çalışılmış, hem de söz konusu Yörük-Türkmen gruplarının sosyal yaşantıları hakkında fikir verilmiştir.

4.2.7. Mehteran Takımı. Mehter, farklı kaynaklarda çeşitli anlamlarda kullanılmış olsa da esasında “mızıkacı, çadırcı, kavas” gibi manalarda olan bir tabirdir. Farsçada bu sözcük “Ekber Azam (en büyük ve pek ulu)” anlamına gelmektedir.

Şekil 7. Mehteran takımı

Türklerdeki varlığı Altay topluluklarına kadar uzanan çeşitli müzikal aletlerin esasında kötü ruhları kovmak, dini ritüelleri yerine getirmek ve ayrıca düzenlenen eğlenceleri neşelendirmek amacıyla kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Daha sonraları Selçuklu Türklerinde görülen ve onlardan Osmanlılara geçmiş olan mehter, buralarda ise daha çok savaş zamanlarında ordunun yanında yer alıp Osmanlının gücünü ve azametini düşmana göstermek ve kendi ordusuna moral vererek rakibin moralini düşürmek amacıyla bir güç gösterisi olarak kullanılmıştır.

Barış zamanlarında ise “eyyam-ı adiyye” olarak isimlendirilen mehter, Allah’a, Peygambere, padişaha ve efradına methiyeler düzenleyen günün belirli vakitlerinde ve

farklı törenlerde icra görevi üstlenen bir müzik topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır (E.E. Kaya, 2012, 98). Bez Bebek Müzesi'nde sergilenen yukarıdaki (Şekil 7) sahnede atık bez parçalarından yapılmış olan mehter takımının tüm üyeleri kıyafetlerinin yapılış şekilleri ve renkleri ile kompoze edilmiştir. Mehter takımlarının son yıllarda Denizli yöresinde sıkça görülmelerinin bir yansıması olan yukarıdaki sahne, bu müzik grubunun Türk ordu tarihindeki varlığının genç nesillere öğretilmesi açısından önemli bir örnektir.

4.2.8. El işi dokuma yapan kadınlar. El dokuma üretimi Anadolu'da geçmiş zamanın derinliklerine kadar uzanan, yani Tarih Öncesi Çağlarda dahi önemli bir üretime dayalı sosyal ve ekonomik bir faaliyettir. Zira yapılan tarihi ve arkeolojik araştırmalarda dokuma üretimine örnek teşkil eden tarihi malzemeye rastlandığı gibi, dokumanın yapıldığı dokuma tezgâhları da ortaya çıkarılmıştır. Yine bu ekonomik üretim işleminin erkekler tarafından yapıldığı gibi birçok yörede kadınlar tarafından da yapıldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 8. El işi dokuma yapan kadınlar

Denizli'deki dokuma faaliyetlerinin gelişmiş olduğu yöreler Buldan,⁵ Babadağ ve Tavas Kızılcabölük mahallesi olmasına rağmen hemen hemen her beldede bu üretimin yapıldığı bilinmektedir. Nitekim bir araya gelen komşu kadınların imece usulü ile evlenecek yaştaki kızların çeyizlerine işlemeli dokumalar yapmalarının yanı sıra bazen de bu işlemleri satarak aile bütçesine ekonomik katkı sağladıkları görülmektedir. Bez Bebek Müzesi'nde sergilenen yukarıdaki (Şekil 8) sahnede gelenekselleştirilmiş olan dokuma ve el işi çalışmalarının imece usulü ile yapıldığının bir örneği gösterilmiştir. Bu tasvir, Türk kültürünün önemli bir parçası durumuna gelmiş olan bu üretim geleneğinin gelecek nesillere tanıtılması ve yeni nesillerin eğitim ve öğretim seviyelerinin geliştirilmesi açısından son derece önemlidir.

4.2.9. Keloğlan ve annesi. Her toplum için hak, hukuk ve ahlâk ya da erdem değerleri önemlidir. Saygı, sevgi, hoşgörü, sadakat, vefa, samimiyet, duyarlılık ve fedakârlık gibi değerler hem bireyin hem de toplumun kültürünü dolayısıyla yaşamını oluşturmaktadır.

Şekil 9. Keloğlan ve annesi

Hak, adalet, güven gibi değerler birer ihtiyaçtır ve bunlar kanun yoluyla sağlanmaktan çok toplumdaki bireylerin ahlâk anlayışıyla sağlanmaktadır. Hukukun toplumlarda

⁵ Buldan dokumaları hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Aytaç-Melek Hidayetoğlu, “Buldan Mekikli Dokumaları”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 62, 2004, s. 49-52.

haksızlık, suiistimal ve yolsuzluk gibi sorunların çözülmesinde kurumsal olarak işlemesi beklenirken, masalarda da toplum düzeni adına bu işi yapan kahramanlar bulunmaktadır. Bu noktada Keloğlan tiplemesi, Türk masallarında düzen sağlayan, haksızlık ve suiistimallerle mücadele eden, akıllı, zaman zaman kurnaz, cesur, mücadelecı kimliğiyle halkın aradığı kahraman tipini karşılamaktadır (M. Murat, 2014, s. 97). Keloğlan Türk masallarının milli bir kahramanıdır. Bu bağlamda Türk dünyasında “Keloğlan” tipine bağlı olarak anlatılan sayısızca masal vardır. Buradaki Keloğlan tiplemesi, Türk insanın zekâsını, aklını, başarısını, azmini, şansını ve saflığını kendi üzerinde toplayan, problemleri gülerık çözümleyendir. Keloğlan, masaların dışında çeşitli destan, hikâye, efsane ve köy seyirlik oyunlarında, türkü, mani, deyim ve atasözlerinde de karşımıza çıkmaktadır (E. Şimşek, 2017, s. 44). Bununla birlikte Keloğlan tiplemesi, aslında saf görünen fakat insanlara birçok ders veren, zaman zaman halk felsefecisi olarak tanımlanabilecek tutum ve davranışlarda bulunmaktadır (K. Erdal, 2016, s. 1808).

Keloğlan masalarında gündelik hayatın gerçekleri konusuna önemli vurgu yapılarık çocukların eğitime ve bilinç kazanmalarına katkı yapılmaktadır. Gerçekten bu masalarda elde edilen servetin kalıcı olmadığı, aldatma işlerinin ve tembelliğin kesinlikle bırakılması gerektiği betimlenmiştir. Ayrıca dirlik, düzenlik ve barıştan yana olmanın, sevginin, iyiliğin ve hoşgörünün insanları mutluluğa götüreceği masaların içerisinde verilmektedir. Bez Bebek Müzesi’nde sergilenen yukarıdaki (Şekil 9) Keloğlan tiplemesi, tembel Keloğlan ile annesi arasında geçen diyalog üzerinden tasvir edilmiştir. Annesi, Keloğlanın doğruyu yapması ve söylemesi konusunda sürekli onu takip edip nasihatte bulunmaktadır.

4.2.10. Sünnet merasimi. Sünnet kelimesi Arapça olup, “yoğun yol” anlamına gelmektedir. Daha geniş bir ifade ile Tanrıya giden yolu ve insanın benimsediği iyi ve kötü tutumları ifade eder. Yahudilikte sünnet olmak dini bir emirdir. Hristiyanların ilk temsilcileri sünnetlidir. Ancak daha sonra Yunan ve Roma’nın putperest inançlarının etkisiyle bu uygulama Hristiyanlıktan kaldırılmıştır.

Şekil 10. Sünnet merasimi

Daha geniş bir ifadeyle Sünnet, sözlük ve ansiklopedilerde ilk akla gelen manasıyla, Hz. Muhammed'in sözleri ve davranışları olarak tanımlanmıştır. Ayrıca her Müslüman'dan bu sözlerle uyması ve davranışları örnek alması beklenmektedir. Zira kutsal kitap Kur'an'dan sonra İslam'ın ikinci aslı kaynağı peygamberin "sünneti"dir. Ayrıca İslam inancına göre sünnetlere uyulmasında ümmet için büyük sevap ve fayda vardır. Bu yönüyle sünnet, bir Müslüman'ın günlük hayatta uyması gerekli bazı kural ve kaideleri içermektedir. Bu kural ve kaideler toplumda aile içi ilişkiler, komşuluk ilişkileri, yeme-içme ve temizlik kuralları içinde olmak üzere hayatın her alanını içermektedir. Öyle ki kapıdan içeriye girince selam vermek, sofradan üç parça eşyayı kaldırmak gibi bazı davranışlar sünnet olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanında toplumumuzda "sünnet" kavramı, yemek tabağında hiç artık bırakmayacak şekilde yemeği tüketmek "sünnetlemek", namazın farz olan bölümlerinin dışındaki bölümleri (sünnet) olarak da kullanılmıştır.

Türk toplumunda erkek çocuğunun cinsel organının kesilmesi işlemi de "sünnet" olarak adlandırılmıştır. Söz konusu işlemin Türklerde "sünnet" olarak adlandırılmasında bunun dinî bir davranış biçimi olarak görülmesinin etkisi olduğunu savunanlar çoğunluktadır. Şüphesiz bu işlemin "sünnet" olarak adlandırılmasında bu işlemi yerine getirmenin hükmünün "sünnet" olması etkili olmuştur (Y. Öztürk, 2018, s. 14). Şu hâlde Sünnet Türklerde esasen erkek çocuklara uygulanan küçük cerrahi bir operasyondur. Türk kültür ve geleneklerinin İslami inanç ve düşünce ile birleştirilerek bir merasim veya ritüel durumuna getirilmiş halidir diyebiliriz. Yukarıdaki (Şekil 10)

bez bebek sahnesinin betimlemelerinde de görüldüğü üzere sünnet merasimi bir folklorik ve dini ritüel şeklinde yapılmaktadır. Burada olayın kahramanı sünnet olacak olan erkek çocuktur. Onun dışında çocuğun anne-babası ve kadın-erkek diğer aile bireyleri ile akraba ve dostlar bulunmaktadır. Denizli yöresinde yaygın olan bu merasimlerde katılan tüm bireylere yemek verilmekte, ufak eğlenceler düzenlenmekte, dua edilmekte ve hediyeler sunulmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bazı yörelerinde sünnet merasimlerinin diğer bir üyesi ise “kirve”dir. Kirveler genellikle yakın kan bağı olmayan ve aile ile aynı sosyoekonomik seviyedeki kişilerden seçilmektedir. Kirvelik işlevinin sağlanmasından sonra kirve ile aile arasında sıkı bir dostluk ve kardeşlik bağı kurulmaktadır.

Böylece sünnet merasimi ve sünnet olma işlemi aynı zamanda toplumda dostluk ve birlikteliğin (sanal akrabalık oluşturma) önemli bir aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kirvelik; var olan ilişkileri güçlendiren, ilgili ailelerin sosyal ağlarını genişleten, farklı dini inanç, mezhep ve etnik kökenleri bir araya getiren sosyal güvenlik mekanizması olarak işlev görmektedir (Y. Öztürk, 2018, s. 136).

4.2.11. Modern Türk kadınıni betimleyen bez bebekler. Atık bez parçalarından yapılmış olan “Bez Bebekler”, renkli giysileri ile Cumhuriyet Dönemi Denizli Türk kadınıni betimlemektedir. Aşağıdaki tabloda (Şekil 11) temsili kadınlar kılık kıyafet, hal ve davranışları ile okuryazar ve belirli bir kültür seviyesine ulaşmış birer birey olarak resmedilmişlerdir.

Şekil 11. Modern Türk kadınıni betimleyen bez bebekler

Bu durum Cumhuriyet ile Türk kadınının toplum içerisindeki birey olma statüsünü kazanma noktasında sosyal realiteyi göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Denizli özelinde Türk kadınının kendine olan güveninin bu şekilde resmedilmesi gelecek kuşaklar için kadının Cumhuriyetle birlikte kazanmış olduğu haklar açısından da manidardır. Bununla birlikte kadınların kıyafetlerini oluşturan bez parçalarının Denizli'nin Buldan ve Kızılcabölük gibi yörelerinde üretilen bezlerden yapılmış olması, Denizli ve yöresinin dokuma üretiminin geçmişi, yöresel özgünlüğü ve ekonomik katma değer sağlaması açısından da önem arz etmektedir.

4.2.12. Ceviz satan kadınlar. Aşağıdaki tablodaki betimleme (Şekil 12) Denizli yöresinde köylü-çiftçi kadınların sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde önemli rol oynadıklarına güzel bir örnektir. Ayrıca burada cevizin resmedilmesi de yörede yetişen ürünlerin tanıtımı açısından önemlidir. Resimde de görüldüğü üzere yöresel köylü kıyafetleri ile pazara gelmiş olan kadınlar bahçelerinde yetiştirmiş oldukları cevizleri satmaktadırlar. Kadınların ürünlerini çuvallara değil de bohça şekline getirdikleri bez parçalarının içerisinde pazara taşımaları, bu yörede yapılan bohçacı kadınlar geleneğinin bir yansıması olmalıdır. Denizli semt pazarlarında bu tür yöresel ürün satan ve böylece aile bütçesine katkı sağlayan çok sayıda kadına rastlamak mümkündür. Onların mevcut durumlarını temsil etmesi bakımından bu tür tanıtımların yoğunlaştırılması kanaatini taşımaktayız.

Şekil 12. Ceviz satan kadınlar

4.2.13. Geline kına yakan kaynana ve kına gecesi. Toplumsal hafızanın nesilden nesile iletilmesinde ritüeller önemli bir araçtır. Tanımlamada, ritüellerin kalıplaştığı, sembolik anlamlar taşıdığı, adetlerin devam etmesini ve buna bağlı olarak birlik ve beraberliği sağladığı ifade edilmektedir. “İnanç ve gelenek”lerin kontrolünde olan ritüellerin değişimi zor ve sınırlıdır (G. Küçükbasmacı, 2016, s. 75).

Şekil 13. Geline kına yakan kaynana ve kına gecesi

Bu noktada geline kına yakma geleneği Türk toplumunun evlilik kavramının oluşturulması içerisinde önemli bir aşama ve ritüeli kapsamaktadır. Evliliğin nişanesi kabul edilen düğün merasiminden önce damat tarafı kız tarafına giderek veya her iki taraf farklı bir mekânda bir araya gelerek, damadın annesi veya onun vekili statüsündeki bir kadın geline kına yakmaktadır. Bu işlem daha çok akşamın geç saatlerinde yapıldığı için buna halk arasında kına gecesi adı verilmektedir. Ayrıca gelin kına gecesi kıyafeti giymektedir. Yukarıdaki resimde de kına gecesi kıyafeti giymiş gelin görülmektedir.

Geline kına yakmanın Türklerde çok farklı ve anlamlı yönleri vardır. Geline yakılan kına onun kocasına olan bağlılığının bir nişanesidir. Ayrıca damada, askere alınan gençlere ve kurbanlık koçlara da kına yakılmaktadır. Bunların hepsi bağlılık ve kutsiyet ifade etmektedir.

Yukarıdaki resimde (Şekil 13) görüleceği üzere kına yakma işlemi başlamadan önce dua ve ilahiler eşliğinde kına yoğurma işlemi yapılmakta ve ardından hafif müzik eşliğinde yerel kıyafetlerini giymiş olan kadınlar ve özellikle de damadın annesi geline kına yakma işlemine başlamaktadır. Sosyal ve kültürel yaşamın bir parçası olan kına

yakma geleneği Denizli’de yaygın olan bir adet olduğundan bunun temsili bir sahnesi Bez Bebek oyuncaklarla oluşturulup müzeye konulmuştur. Aile kavramının oluşum aşamalarından biri olan bu geleneğin gelecek kuşaklara tanıtılması ve devamlılığın sağlanması açısından yukarıdaki tasvir büyük önem ifade etmektedir. Nitekim ritüeller,

“Kültürel belleğin ilk örgütlenme biçimleri” olarak kabul edilmektedir. Sözlü kültürün egemen olduğu toplumlarda, topluluğun kimliğini yansıtan bilginin saklandığı yer hafızasıdır. Ancak hafızanın toplumun birlikteliğini oluşturabilmesinde: “kaydetme, çağırma ve iletme; ya da şiirsel biçim, ritüel sunuş ve toplumsal katılım” olarak tanımlanan üç koşul gereklidir. İşte kına gecesi uygulamalarının bu üç koşulu sağladığı görülmektedir: şiirsel biçim-kına ilahileri/ ağıtları; ritüel sunuş-kına yakma; toplu katılım. Bu durumda, kına geceleri toplum kimliğinin inşasında ve devamlılığında önemlidir (G. Küçükbasmacı, 2016, s. 90).

4.2.14. Saksı bebekler. İnsanlar ev, iş yeri, özel bürolar ve çalışma odalarında saksı çiçekler bulundurarak, doğaya olan özlemlerini gidermek veya odanın manzarasına canlı renkler katmak istemektedirler.

Şekil 14. Saksı bebekler

Bu tür saksıların Bez Bebek tasvirleri ile yapılması görüntüye farklı bir anlam katmaktadır. Bu tür temsili resim insanların düşünce yetilerinin ve yaratıcılıklarının gelişmesi açısından da kıymetlidir. Zira burada kullanılan bez parçalarının nasıl

değerlendirilebileceğini göstereceği gibi, insanların hafif tebessüm ederek geçmişi hatırlamalarını da sağlamaktadır. Bu tür bez bebek kuklaları çocukların zihinsel gelişimlerine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu tarz betimleme biçimlerinin varlığı tarihin derinliklerine kadar uzanmakta olup, bu tür betimlemelere Sfenx adı verilmektedir.

4.2.15. Ahi töreni ve eski meslekler (bakırcılık, ayakkabıcılık, semercilik).

Gelişen teknoloji ve sanayi, nüfus artışı gibi çok sayıda faktör sosyo-ekonomik hayatı ve siyaseti belirlemektedir. Bu vasıta ile yeni meslekler doğarken, bazı eski meslekler de kaybolmaktadır. Bu noktada tarihte var olmuş ancak günümüzde olmayan mesleklerden birkaçı yapılan maketleri ile Bez Bebek Müzesi'nde sergilenmektedir (Bkz. Şekil 15).

Şekil 15. Ahi töreni ve eski meslekler (bakırcılık, ayakkabıcılık, semercilik)

Bunlardan ilk bahsedeceğimiz Bakırcılık; Bakır madeninin kolay eritilebilmesi ve diğer madenlerden ucuz olması nedeniyle gündelik yaşamda kullanılabilecek birçok eşya üretilmiştir. Bakır madeninin insanoğlu tarafından keşfedilmesi yedi bin yıldan daha önceye dayanmaktadır. Anadolu coğrafyası da bakırın ilk kullanıldığı yerlerden biri olmuştur. Ayrıca Anadolu'da bakır işleme ihtiyaç duyulan kap kacak yapma

geleneği de günümüze kadar varlığını korumuştur. Günümüzde bakır işlemeciliğinin devam ettiği yerlerden birisi de Denizli Kaleiçi'dir. Yukarıdaki resim, bakırcılarında içinde bulunduğu ve Kaleiçi esnafının oluşturduğu bir ahi toplantısını anlatmaktadır (E. Korkmaz, 2016).

4.2.16. Su kabağı lamba bebekler. Su Kabağı Lamba Bebekler adı verilen bu bebekler esasen bal kabağından yapılmış çocuk oyuncaklarıdır. Bunlar daha çok dekorasyon ve süs amaçlı kullanılmaktadır. Buradaki üzerleri çeşitli boncuk veya parça bezlerle süslenerek biri erkek diğeri kadın formunda yapılmıştır. Hristiyan dünyasında daha çok cadılar bayramı eğlencesinin bir parçası olan bal kabağı süslü oyuncaklar, Türkiye'de de birçok yerde bir dekorasyon parçası olarak görülmektedir. Bu oyuncaklara Denizli'de bulunan çeşitli restoran ve ticarethanelerde ve ayrıca bazı evlerde rastlamak mümkündür.

Şekil 16. Su kabağı lamba bebekler

Günümüz dünyasında birçok ülkede balkabağı oyma sanatı halen varlığını korumaktadır. Balkabağının içinin oyulmasıyla çeşitli hayvan ve insan tasvirinde süslenmiş sanat eserleri ortaya konulmakta ve bu eserler balkabağı festivallerinde sergilenmektedir.

4.2.17. Evleri gezerek kumaş satan bohçacı kadınlar. İnsanların yaşadıkları yörelere özgü elbiseler imal etmeleri, o bölgenin yöresel kıyafetlerini oluşturmaktadır. Geleneksel kültürün önemli bir parçası olan yöresel giyim, modern modaya uymayan ancak geçmişten bugüne toplumların kültürünü yansıtan giyim tarzıdır (N. Ünal-E. Utkun, 2018, s. 126). Anadolu Türk kadınları daha birkaç yıl öncesine kadar ailelerinin giyim kuşam gereksinimlerini evleri, mahalle ve köyleri tek tek gezerek kumaş satan bohçacı kadınlardan satın aldıkları kumaşları biçip dikerek karşılamışlardır. Kumaş satan “bohçacı kadın” geleneği eski dönemlere nazaran etkisini yitirmiş olsa da bu geleneğin izlerine günümüzde rastlamak mümkündür.

Şekil 17. Evleri gezerek kumaş satan kadınlar bohçacı kadınlar

Bez Bebek Müzesi’nde sergilenen yukarıdaki (Şekil 17) sahnede renkli bez parçalarından oluşturulan dört kadın maketinden üç tanesi kumaş satan kadınları tasvir etmekte olup, bu alanda gündelik hayatın nostaljik yapısına bir nebze ışık tutmaktadır

4.2.18. Nişan kıyafeti şişe bebekler. Nişan Kıyafeti Şişe Bebekler; Toplam üç kişilik maket en sağda boynu uzun betimlenmiş ve siyah ve uzun kaban giydirilmiş ayrıca kırmızı papyonu olan erkek durmaktadır. Ortada ise geniş ve süslü beyaz etek ile üzerine renkli gömlek giydirilmiş nişan kıyafetli kız bulunmaktadır. Yine solda ise siyah uzun kabanlı ve papyonlu beyaz gömleği ile sağdıç erkek yer almaktadır. Bu şişe kıyafetli bebeklerle Türk toplumunda ve Denizli’de geleneksel olarak yapılan ve evliliğin ilk adımı olarak kabul edilen nişan merasimi esnasında gelin, damat ve sağdıç üçlüsünün kıyafetlerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca sağdıç geleneğinin Türk toplumundaki varlık ve rolüne de atıf yapılmıştır. Sağdıç nişan veya düğünde güveyin yanında yer alan en yakın arkadaşıdır. Sağdıç zifaf zamanına kadar güveyin yanında yer alır (G. S. Sağlık, 2008, s. 78).

Şekil 18. Nişan kıyafeti şişe bebekler

4.2.19. Uyu oyna yastık bebek. Aşağıda (Şekil 19) Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi’nde sergilenen bir Uyu Oyna Yastık Bebek maketi görülmektedir. Süslü ve renkli parça kumaşlardan yapılan bu maketler ile çocukların gelişiminde önemli bir etmen olan duyu organlarının oyuncak ile temas etmesine dikkat çekilmiştir. Zira çocuklar doğumlarından itibaren oyuncaklarla oynayarak bir

çok gelişimsel kazanç elde etmektedirler. Bunlardan birisi de dolma yastıkları veya diğer adıyla uyu oyna yastık bebekleridir.

Şekil 19. Uyu oyna yastık bebek

Dünyanın birçok toplumunda varlık gösteren uyu oyna yastık bebek geleneğine Türkiye’de de sık rastlanılmaktadır. Bebeklerin bu tür dolgu ve yumuşak oyuncaklarla teması, onların duygusal kişilik gelişimlerini desteklemektedir (Ç K. Bağdaş, 2015, s. 164). Ayrıca bu oyuncaklar, bebeğin hayal dünyasını ve ilerideki yaşamında toplum içindeki rol modelini geliştirmeye de yardımcı olmaktadır.

4.2.20. Down sendromlu bebek. Toplumda farkındalık bilincinin oluşması amacıyla yapıldığı görülen bu bez bebek kuklasında diğer bebeklerden 1 fazla kromozoma sahip olan bir Down Sendromlu bebek temsili yapılmıştır. Normalde insan vücudunda bulunan kromozom sayısı 46 iken, Down Sendromlu bireylerde ise bu sayı 47’dir.

Şekil 20. Down sendromlu bebek

Yukarıdaki resimde (Şekil 20) beşik olarak düzenlenen ayakkabı kutusu içerisine konulmuş bir Down Sendromlu bebek tasvir edilmiştir. Down Sendromu özelliklerinin yansıtılması için bebeğin kafa yapısı büyük gösterilmiştir. Bununla birlikte bebeğin gözleri küçük ve çekik, burnu ise basık şekilde tasvir edilmiştir. Dahası, Down Sendromlu bebeklerin anneleri nazarındaki değerlerinin dışa yansıtılması için beşik şekline dönüştürülen ayakkabı kutusunun etrafı anneye ait olan ve annenin çeyizi olarak düşünülen dantellerle süslenmiştir.

4.2.21. Denizli ve yöresi efeleri. Efe sözcüğünün kökeni ve tanımı ile ilgili çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimi araştırmacılar efe sözcüğünün zeybek sözcüğü ile aynı manada olduğunu ifade ederlerken, bazıları da efenin zeybeklerin elebaşı rolündeki kişiye verilen bir unvan olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim efe sözcüğünün hepsi de Türkçe olan Ece, Ebe, Aba, Efendi, ... , Aha kelimelerinden geldiğini kabul edenler vardır. Bunun yanı sıra efe sözcüğünün Ephesus (Efes) antik yerleşiminin adından türediğini savunanlar da olmuştur (B.G. Yavuz, 2012, s. 19-20).

Şekil 21. Denizli ve yöresi efeleri

Ayrıca Selçuklular zamanında Aydın ve Teke yöresindeki koruma görevlilerine “efe” denildiğini, zeybek sözcüğünün ise bugün bile Özbek Türkmenlerince kullanıldığını

ve efe oyununun Türkistan'dan gelen bir Şamanist ibadet olduğunu iddia edenler de mevcuttur (E. Oruç, 2012, s. 38). Günümüzde efe oyunlarının çoğunlukla Denizli ve Aydın ilinin birçok yerinde oynandığı malumdur. Efe oyunlarında efelerin yiğit ve mertliklerini sembolize eden kendilerine özgü kıyafetleri bulunmaktadır. Denizli efelerinin kıyafetlerinin betimlendiği yukarıdaki (Şekil 21) sahneye baktığımızda, ilk bakışta efelerin kıyafetleri dikkat çekmektedir.

Denizli yöresinin bazı gruplarının günlük yaşamlarının küçük bir parçasını oluşturan ve özellikle de folklorik bir davranış olarak varlığını devam ettiren bu kıyafetin atık bez parçalarından yapıldığı görülmektedir. Ayrıca efelerin kıyafetlerinin belirli bir düzen içerisinde ve her giysinin efe kültüründe bir anlamının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu noktadan meseleye baktığımızda oturan üç kişiden oluşan maketteki efe kıyafetlerini şu şekilde tasvir edebiliriz:

- 1) Fes ve Püskül: Maketi bulunan üç kişinin hepsi fesli olmasına rağmen sadece ortada oturanda hem fes hem de püskül bulunmaktadır. İlk bakışta bu kişinin diğerlerinin lideri olduğu ve fiziken daha cüsseli olduğu da görülmektedir.
- 2) Kefiye (Boyun Dolağı), genellikle efelerin kış aylarında boyunlarına doladıkları ve çoğunlukla ipekten dokunmuş ve uçları oyali olan kefiye bu maketlerde yoktur. Bu bir eksikliktir.
- 3) Ten Gömleği: İçlik olarak giyilen bu giysi her üç makette de vardır. Bunlar genellikle ipekli kumaş ve pamuktan yapılmaktadırlar.
- 4) Camedan: İçliğin üzerine giyilen ve önü çapraz düğmeli olan, vücuda oturacak şekilde mavi ya da mor çulhadan yapılan bu giysi her üç makette de mevcuttur. Bunların yakaları yuvarlak veya “V” kesimlidir. İçlerinde de çeşitli renklerde astarı dikilmiştir. Ayrıca ön kısmında iki adet cep vardır. Ceplerden sol taraftakine köstekli saat konulmaktadır.
- 5) Cepken: Camedanın üzerine giyilmektedir. Efeyi heybetli göstermek için tasarlanmıştır.
- 6) Zıbın (Gömlek): Her üç makette de beyaz zıbın bulunmaktadır.
- 7) Kuşak (Acem Salı): Pamuklu veya yünlü kumaştan yapılan ve bele dolanan bu giysi her üç makette de mevcuttur.

8) Silahlık: Kuşağın üzerine sarılan ve bol cepli deriden yapılan bu avadanlık her üç makette de vardır. Arkadan iki kayışla bele bağlanan bu silahlıklarda tütün kesesi, para kesesi, ağızlık yeri, bıçak ve tabanca yeri ile kan kesici yün kesesi gibi birçok bölme bulunmaktadır. Ancak maketlerde bu ayrıntı fark edilememektedir.

9) Köstekli Saat: Efelerin takı mahiyetinde kullandıkları köstekli saatler süslü zincirlerle boyundan sol cebe ya da camadanın sağ yaka düğmesinden sol cebe sokularak kullanılmaktadır. Maketlerde bu işlenmemiştir.

10) Şalvar (Potur): Üç makette de bulunan bu giysi dizlik veya potur adıyla bilinmektedir. Bu bir tür kısa pantolondur. Bu mavi renkte çulhadan dikilmektedir. Bunun efenin yaşam biçimine bağlı olarak özel işlevi vardır. Yazın arası bol olan potur giysilerde serinlik sağlanmakta, kışın ise efeyi soğuktan korumaktadır.

11) Kara Don: Efeyi kışın soğuktan, yazın ise dikenden korumak için poturun altına giyilmektedir. Üç makette de bulunmaktadır.

12) Tozluk: Efelerin baldır bölgelerini darbe ve dikenden korumak için giyilen ve dizden ayakların üst kısmına kadar olan bölgeyi saran bir giysidir. Aynı zamanda bir aksesuar görevi görmektedir.

13) Tulumbacı Pabucu: Altı düz kabaralı ve üstü deri olan bu ayakkabıların en önemli özelliği, sağ ve solu olmamasıdır. Bunun nedeni efenin ayakkabının tekini arama zorunda kalmamasıdır. Maketlerde ayakkabı tam olarak görülmektedir.

14) Kaput (Aba): Efelerin daimî kıyafetlerinden olmayan aba, maketlerde de görülmemektedir. Ancak efelerin soğuk ve yağışlı havalarda diz altına kadar inen keçe kabanlar giydikleri bilinmektedir.

15) Pazıbent ve hamaylı: Efe ve zeybeklerin kollarına taktıkları gümüş işlemeli ya da deriden yapılmış pazu bağıdır. Maketlerde işlenmemiştir.

16) Mendil: Efeye annesi yavuklusu veya kız kardeşi tarafından en güzel iğne ile işlenmiştir. Maketlerde görülmeyen mendilin rengi ve oyası onu veren kişinin duygusuna göre değişkenlik göstermektedir. Efenin duygusal aksesuarı olan mendil silahlığın üstüne sol yana denk gelecek şekilde üçgen biçiminde sokulmaktadır (M.E. Dalka, 2013, s. 320-321).

4.2.22. Tarhana yapan kadınlar. Yeme içme alışkanlıkları toplumların kültürlerini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Tüketilen gıdaların üretilmesi temel olarak buna dayanmaktadır. Mesele Anadolu Türk toplumu açısından ele alındığında, Türklerin yaşadıkları coğrafyanın hayvansal ve bitkisel gıda üretimi bakımından zengin olması onların bu hususta geniş bir mutfak kültürü oluşturmalarının zeminini hazırlamıştır.

Şekil 22. Tarhana yapan kadınlar

Bu noktada Batı Anadolu Bölgesinin hinterlandında yer alan Denizli ilinde de hayvansal ve bitkisel gıdaların mutfak kültürünün tamamını oluşturduklarını görmek mümkündür. Bu beslenme maddelerinden birisi de yukarıdaki resimde (Şekil 22) görülen tarhanadır. Beslenmede çok önemli bir yere sahip olan tarhana geleneksel ve yöresel bir yiyecek haline gelmiştir. Resimde de görüldüğü üzere Denizli mutfağının önemli bir besin maddesi durumuna gelmiş olan tarhana un, yoğurt maya ve çeşitli baharatların (D. Yönel-Ş. Karagöz-M.Güllü, 2018, s. 193) ya da buğday yarması ve süzme yoğurdun fermente edilip kurutulduktan sonra öğütülmesiyle üretilmektedir.

Yukarıdaki resimde Denizli yöresi kadınlarının gündelik yaşamlarından bir kesit verilmiştir. Hepsi de parça bezlerden yapılan maketlerin yer aldığı sahnede, kadın kurutulmuş olan tarhanayı öğütürken, çocukları ise annelerinin yaptıkları işi dikkatli bir şekilde izlemektedirler. Ayrıca solda da tarhananın içine konulduğu ve yine parça bezlerden yapılmış olan bir torba bulunmaktadır. Bu sahnede kadın ve çocukların yöresel kıyafetleri de dikkat çekmektedir.

4.2.23. Yöresel süpürge otundan yapılan ve düğünlerde oynatılan bebekler. Süpürge otu halk arasında funda bitkisi olarak da bilinmektedir. Mor, pembe ve benzeri renk tonlarında çiçekleri bulunan bu bitki az güneşli yerlerde rahatça yetişebilmektedir. Süpürge otu özellikle tıp alanında kullanılan bir bitki türüdür. Cilt üzerinde bulunan rahatsızlıkları gideren bu bitki, kurdeşen, egzama vb. rahatsızlıkların tedavisinde tohumu ezilerek kullanılmaktadır. Bu ot aynı zamanda grip ve soğuk algınlığı gibi rahatsızlıkları gidermek için de kullanılmaktadır.

Şekil 23. Yöresel süpürge otundan yapılan ve düğünlerde oynatılan bebekler

Süpürge otu birçok farklı alanda kullanıldığı gibi aynı zamanda sepet, süpürge ve oyuncak bebek yapımında da kullanılır. Özellikle ev hanımları bu ottan çocuklarına ve torunlarına oyun oynayabilecekleri atık kumaş parçaları ile süslenmiş bez bebekler yapmaktadırlar.

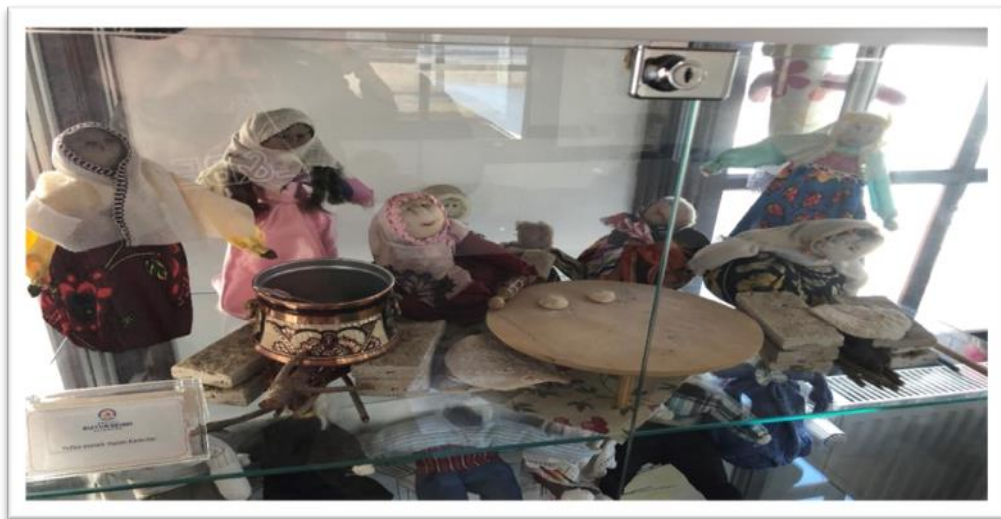
4.2.24. Kurutulmuş sebze satan kadınlar. Ülkemizde Temmuz Ayı başından Eylül Ayı sonuna kadar kurutulabilen birçok meyve ve sebze türü yetişmektedir. Köylü kadınlar genelde açık havada güneşli günlerde kuruttukları meyve ve sebzeleri pazarlara getirip satmakta böylece ev ekonomisine de önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Kışın tüketilmek üzere kurutulan biber, patlıcan, kabak vb. ürünlere

organik olduğu için halkın büyük ilgi gösterdiği bilinmektedir. Aşağıdaki resimde (Şekil 24) kurutulmuş sebzelerin ve bunları satan kadınların bir tasviri görülmektedir.

Şekil 24. Kurutulmuş sebze satan kadınlar

4.2.25. Yufka ekmek ve sac böreği yapan kadınlar. Yufka, lavaş ve sac böreği, oklava adı verilen araçlarla hamurun açılmasıyla şekillendirilen yuvarlak ince ekmek türlerindendir. Genellikle buğday unundan yapılır ve ürünün içerisine maya konulmaz. Yapılan hamurdan küçük parçalar alınarak beze adı verilen düzgün şekilli yuvarlak hamurlar el yordamıyla hazırlanır.

Şekil 25. Yufka ekmek ve sac böreği yapan kadınlar

Bezeler oklava kullanılarak senit adı verilen ahşap masalarda açılır. İnce ekmekler ateş üstüne konulan saç adı verilen metal araç üzerinde pişirilir. Pişen ekmek uzun süreli kullanılmak üzere saklanabilir ve yemekten birkaç saat önce servise hazırlamak için su serpilerek yumuşatılır. Yufka üretimi, köylerde geleneksel olarak kadınlar tarafından yardımlaşarak yapılır. Komşuların hep birlikte ince ekmek (yufka) yapmak için toplandığı bu sosyal dayanışma ortamında bireylerin günlük sıkıntıları da dile getirilir ve çareler üretilir. Yufka yapımında en tecrübeli ve maharetli kişiler hamurun yoğrulması, açılması ve pişirilmesi işleminden sorumlu olurlarken, geleneğin aktarılması için de gençleri beze yapımı, malzeme temini ve yufkayı sacda pişirme gibi diğer yapım süreçlerine dâhil ederler. Böylece on bin yıllarından beri devam eden bu geleneğin gelecekte de var olmasının temelini oluştururlar.

4.2.26. Körebe oyununu oynayan çocuklar. Körebe oyununun ilk olarak yaklaşık 2000 yıl önce Yunan medeniyetinde oynandığı söylenmektedir. Ancak son zamanlarda yapılan tarihi ve folklorik araştırmalar bu eğlence oyununun tarihinin çok daha eski dönemlere kadar uzandığını ve çok farklı toplumlarda var olduğunu göstermiştir (Polat, 2013, s. 330). Oyun günümüzde hala popüler bir oyun olarak oynanır.

Şekil 26. Körebe oyunu oynayan çocuklar

Körebe, bir kişinin ebe seçilmesiyle başlar. Ebenin gözleri gözbağıyla etrafını göremeyeceği şekilde sıkıca bağlanır. Diğer oyuncular ebenin etrafında yerini alırlar. Körebe diğer oyuncular tarafından kendi etrafında 3-5 tur döndürülerek yer ve yön bilgisinden yoksun bırakılır ve böylece oyun başlamış olur. Körebe diğer oyuncuları yakalamaya çalışırken, diğer oyuncular ise yakalanmama mücadelesi verirler. Oyuncular oyun alanı içerisinde dolaşır, kaçar ve körebeye yönelik alaycı sesler çıkarırlar. Körebe oyuncuları el yordamıyla yakalamaya çalışır. Körebe tarafından yakalanan oyuncu yeni ebe haline gelir. Ancak körebenin ebelikten kurtulması için birini yakalaması yetmez, yakaladığı kişinin kim olduğunu da doğru tahmin etmesi gerekir. Bu oyunun en az 5-6 kişiyle oynanması gerekmektedir. Körebe oyunu dünyanın dört bir yanında benzer kurallar eşliğinde oynanmaktadır. Bu noktada birçok değişken açısından farklı anlam ve değere sahip olan en yalın ifade ile çocuk için yaşamın kendisi olarak tanımlanan oyunu bulgularına göre yetişkinler “eğlence” olarak adlandırmışlardır. Bu oyunun esas amacı “duygusal gelişimdir”. Yani çocukların duygusal gelişimini sağlamaktır. Bu sebeple çocukluk dönemlerinde en çok “saklambaç” ve “körebe” oynanmaktadır. Kendilerinden küçük ve/veya becerisi az olan bir çocuk kendileri ile oynamak istediklerinde ise “olumlu” bir tutum takınarak çoğunlukla oyunlarına almışlardır. Bu oyunun diğer bir önemi ise kültür oluşumu ve aktarımında önemli bir işleve sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra bu oyun çocuk-yetişkin rol gelişimi üzerinde de önemli bir yere sahiptir. Türkiye’nin farklı yörelerinde, farklı isimlerle bu tür oyun ve oyuncuların varlığı ve bu oyun ve oyuncular için üzerinde uzlaşılan benzer kuralların olması bunun bir çocuk geleneği olduğunu göstermektedir.

4.2.27. İlkel oyuncak örnekleri. Yapılan arkeolojik, tarihi ve kültürel araştırmalar oyuncak yapımının tarihi derinliğinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu göstermiştir. Denizli Büyükşehir Belediyesi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Oyuncak Müzesi’nde bulunan yukarıdaki oyuncaklar tarihi tam olarak belirlenemeyen, ancak yapım tekniği ve maddesi bakımından son derece ilkel olduğu görülen çeşitli çocuk oyuncaklarının birer taklidi durumundadır.

Şekil 27. İlkel oyuncak örnekleri

Müzedede sergilenmiş olan söz konusu oyuncakların alt rafta bulunan türlerine bakıldığında atık bez parçalarından yapılmış olan ve farklı renklerde kadın giysilerini andıran oyuncaklar görülmektedir. Bu oyuncakların Denizli yöresinin giyim tarzında hazırlanmış olmaları bir amaca yönelik yapılmış olduklarının en iyi göstergesidir. Nitekim bu tür oyuncak bez bebekler yörenin folklorik kültürü hakkında önemli ipuçları vermesi bakımından son derece önem arz etmektedir.

Bu bağlamda üst rafta bulunan ve ilkel oyuncak taklidi şeklinde yapılmış olan diğer oyuncakların tür ve yapılış mahiyetlerine bakıldığında ise çoğunluğu tahta parçalarından yapılan bu oyuncakların ilk sırasında el arabası şeklinde çocuk beşiği gelmektedir. Tekerlikleri bulunan ve kamıştan bir paçayla boyunduruk kısmına bağlanarak sığırların çekeceği vaziyette yapılmış olan bu beşik bir nevi eskiçağdaki ilkel oyuncak durumunda olan çocuk beşiklerini arındırmaktadır. Diğer yönü ile ise son zamanlara kadar kullanılan kağnıların portatif halidir. Ayrıca çam kozalaklarından yapılmış ikinci bir ilkel araba daha bulunmaktadır. Bununla birlikte bir de kumaştan yapılmış ilkel flüt örneği bulunmaktadır.

4.2.28. Kukla bebekler. Kuklanın kökeni eskiçağ toplumlarına kadar dayanmaktadır. Doğadaki cansız varlıkların da ruhlarının olduğu, dolayısıyla canlı olduğu inancına dayanan animizm etkisiyle kutsal olduklarına inandıkları nesneleri tören figürlerinde kullanmışlardır (Temuçin, 2007, s. 20).

Şekil 28. Kukla bebekler

Türk kuklacılığının kökeni Türkistan'a kadar dayanmaktadır. Burada da kukla ilk ortaya çıktığı zamandan itibaren yine dini ritüellerde kullanılan bir araç olmuştur. Günümüzde ise daha çok eğlence ve eğitim amaçlı kullanılmaktadırlar. Bu cümleden hareketle Bez Bebek Müzesi'nde bulunan kuklaların toplamı yedi tane olup, her birisinin doğada bulunan cansız bir varlığın temsili veya sembolü olduğu görünümünde olması eski inancın bir yansıması olarak algılanmaktadır. Ancak her şeye rağmen bu tür kukla yapımının temel amacı çocukların eğlenirken öğrenmelerini sağlamaktır. Ayrıca evrende bulunan cansız nesneleri tanıma ve tanıtmaya yönelik eğitim ve öğretim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürümesini desteklemektir.

Böylece çocukların zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Türk toplum ve aile yapısı içerisinde çocuğun eğitim ve eğlence aktivitelerinin tarihinin çok eski dönemlerden günümüze kadar varlığını koruması ve hâlihazırda bunun örneklerinin bulunması Türk toplumunun çocuk, aile ve dolayısıyla milli bekasına

verdiği değer bakımından önemlidir. Bu değer ve önemin daha da artırılması yarınlar için elzem durumdadır.

4.2.29. Kurşun döken kadınlar. Kurşun dökme İslam Ansiklopedisi’nde, “*Bazı hastalıkları ve nazar değmesini tedavi etmek için başvurulanan, Eski Türklerden kalma hurafi bir uygulama*” şeklinde ifade edilmektedir. Daha çok kadınlar tarafından yapılan ve halk kültürünün önemli bir ögesi olan kurşun dökme, uygulandığı itibarıyla eritilmiş kurşunun soğuk bir suya dökülmesi şeklinde yapılmaktadır.

Şekil 29. Kurşun döken kadınlar

Kimi yörelerde ise suyun içine ekmek, soğan sarımsak gibi malzemelerin atılması, kurşunun dökülmesiyle çıkan buhar/duman neticesinde kötücül gücün ortadan kalkması veya bu suretle bu gücün tespit edilmesi esasına dayanmaktadır. Kurşun dökmenin geçmişi Şamanizm inanç ve ritüellerine kadar uzanmaktadır. Bu tür bir ritüelin İslam inancında yeri olmamakla birlikte söz konusu gelenek İslamlaşmış Türk toplumlarında günümüze kadar devam etmiştir. Ayrıca Ateş kültü ile de bağlantılı olduğu düşünülen, batıl inanç ve geleneğin yansıması olan bu uygulama daha çok nazar ve uğursuzlukları kovma amacıyla yapılmaktadır (İ. Polat, 2020, s. 11). Hatta bu gelenek kötülükleri, olumsuzlukları ve nazarı engellemek için başvurulanan en popüler ritüellerden biridir. Denizli yöresinde de halk kültürünün önemli unsurlarından birisi

olarak yaşayan kurşun döktürmeye çok farklı yorumlar olsa da bu geleneğin bilimsel olarak hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olduğu söylenmektedir. Bir grup uzman, kişideki statik elektriğin erimiş haldeki kurşuna geçeceği ve kişiyi rahatlatabileceğini belirtirken, bir diğer grup ise bu işlemin insan sağlığına olan zararına işaret etmektedir.

Gerçekten Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Zeliha Kayaaltı ve ekibi kurşun dökme geleneğinin insan sağlığı üzerindeki etkisini tespit etmek için; 1 yıl ile 50 yıl arasında kurşun dökme işini yapmış olan kadınlar üzerinde inceleme yapmışlardır. Bu araştırma esnasında, kanda en yüksek 6 olması gerektiği kabul edilen “antimonun”, kurşun döken kadınlarda 13.9 ile 15 arasında olduğunu gözlemişlerdir. Antimonun vücutta bıraktığı temel hasarlar; bağışıklık sisteminde çökme, sinir sisteminde, solunum ve sindirim sistemlerinde ve vücudun diğer sistemlerindeki negatif etkileri olarak tanımlanabilir (Timur, 2016, s.1).

4.2.30. Aşuk ile maşuk. Mevcut araştırmalara göre, Aşuk ile Maşuk geleneği özünü Divan Edebiyatından almaktadır. Burada daha çok aşktan esinlenerek dünyevi aşk konu edilmekte olup, özellikle dünyevi aşkın tek yönlü tarafı gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Nitekim oyunda Aşuk sever ama karşılık bulamaz, Maşuk ise ilgisizliği ve vefasızlığı ile maşukunu üzmeyle devam etmektedir. Böylece oyun boyunca Aşuk’un Maşuk’a yaptığı kur ve maşukun nazlanması yansıtılır.

Şekil 30. Aşuk ile maşuk

Oyun iki sevgilinin birleşmesi ve karşılıklı olarak oynadıkları yöresel coşkulu danslarla devam etmektedir. Ayrıca oyunda oyuncular ellerini başlarının üzerinde birleştirerek, giyilen etekler boyun seviyesinden itibaren boya doğru çekilerek kafalarda belirgin bir yükselti oluşturulmaktadır. Bu kısma halk edebiyatında Aşuk için kalpaklı, Maşuk için ise yemenili görünümü verilmektedir. Bu oyun daha çok İçel ilinin Silifke ilçesi ile Burdur yöresinde oynanmaktadır. Diğer Batı Anadolu illerinde özellikle Denizli’de de görülmektedir. Oyunda temsili olarak Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin hikâyelerinin kavuşamama hali ve aşkı için her şeyi göze alma durumları işlenmektedir.

4.2.31. Denizli yöresi Cemilem bebekleri. Halk müziği koleksiyonuna Özay Gönülüm tarafından Denizli/Acıpayam türküsü olarak geçirilen “Cemilem” türküsündeki Cemile Hanım karakteri ve arkadaşlarının atık bez parçalarından yapılan temsili resimleridir. Burada Ege Bölgesi düğünlerinde çalınan “Gaydiri Gubbak Cemilem” türküsünün oluşum hikâyesinden söz edecek olursak; bu hikâye esasen Kütahya İli, Şaphane İlçesi Gölçük Köyü dağlık alanlarında geçmektedir. Hikâyenin kahramanlarının her ikisi de bugün hayattadır. Hikâyenin anlatımı şöyledir:

Şekil 31. Denizli yöresi Cemilem bebekleri

1960-1970’li yıllarda ailenin sekiz çocuğundan üçüncüsü olan Cemile Hanım babası Koca Memiş ile kışları Gölçük Köyü’nde oturmakta yazları ise Şaphane’nin yaylalarına çıkmaktadır. Bu arada Cemile artık büyümüş serpilmiştir. Ayrıca İsmail oğlu Zabit Cicikaro Cemile ile evlenmeye kararlıdır. Tüm hazırlıklar tamamlanmış ve düğün başlamıştır. Ancak düğün alayı esnasında Gâvur Ali lakaplı, Ormancı Ali ısrarla rakı istemiş, onun bu isteği ilk başlarda reddedilmiş ise de ahalinin düğünü terk etmeye kalkışması sonucu Gâvur Ali’ye rakı verilmiş ve böylece gençlerin çoğu rakı içtikten sonra evin bahçesinde yağmur sularından oluşan küçük su birikintisine silah sıkmaya başlamıştır. İşte tam bu sırada bir cinayet işlenmiştir. Bütün bunlara rağmen Cemile Zabit Cicikaro’ya gelin gitmiştir. Ancak kısa zaman sonra Cicikaro ailesinden uğursuz gelin muamelesi gören Cemile baba evine dönmüştür. Cemile baba evinde iken Ümmet Yıldırım tarafından kaçırılmış ve olayın mahkemeye intikal etmesi üzerine Cemile baba evine dönmüş Ümmet Yıldırım ise hapse girmiştir. İşte Cemilem türküsünün sözleri Ümmet Yıldırım tarafından habiste yazılmış, Özay Gönlüm tarafından ise bestesi yapılmıştır. Görüldüğü üzere Cemilem türküsünün hikâyesi tamamen Kütahya Şaphane’de geçmiştir (edebiyatdefteri.com, Erişim: 10.04.2021)

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın hemen başında yapılan literatür taramasından elde edilen bilgilere dayalı olarak oyun ve oyuncak tarihinin insanlığın erken dönemlerine kadar uzandığının izleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile Türkiye toprakları başta olmak üzere dünyanın pek çok eski yerleşim alanlarında yapılan tarihi, arkeolojik, antropolojik ve etnografik araştırmalar esnasında taş, kil toprak, tahta, metal, fildişi vb. malzemelerden yapılmış ilkel çocuk oyuncaklarına rastlanılmış ve bazı çocuk oyun alanları tespit edilmiştir. Nitekim araştırmalardan elde edilen söz konusu buluntular konunun daha iyi anlaşılması için kıymetli kabul edilmiştir. Bununla birlikte oyun amaçlı imal edilen söz konusu oyuncakların çocuğun bedensel, psikomotor ve zihinsel gelişimini sağlamak ve hoşça vakit geçirmek için elzem oldukları kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda araştırmalar esnasında tespiti yapılan oyuncakların ait oldukları dönemin toplumlarının soyo-kültürel ve inanç yapılarını ve medeni gelişmişliklerini de yansıttıklarını ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca gerek araştırmalar esnasında elde edilen her türlü bulgunun, gerekse çağdaş topluluk ve ailelerin kendi mamulleri olan ve eğitim-öğretim dolayısıyla oyun amaçlı kullanılan nesnelerin belli bir alanda muhafaza edilmeye başlanmasıyla koleksiyonercilik ve bunun devamında ise müzecilik kavramlarının ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bunun yanında müze kavramının ortaya çıkması ve tam teşekkülü müze yapılarının kurulmasıyla birlikte insanlık tarih ve kültürüne dair elde edilmiş olan her türlü bulgunun (tarihi malzemenin) koruma altına alınıp sergilenmesiyle genç nesillerin bilgilendirilmesinin ve bu husustaki merakının giderilerek bilinç kazanmalarının amaçlandığı fikri ileri sürülmüştür. Bu noktada yapılan kültürel aktarım ile milletlerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin gelecek kuşaklara ulaştırılmasının sağlanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu amaçla Türkiye’de 19. yüzyılın ortalarından hemen sonra müzecilik

faaliyetlerinin başladığı ve bunların zaman içerisinde gelişerek amaçlarına yönelik olarak kendi içerisinde belirli kategorilere ayrıldığı ayrıntılarıyla ifade edilmiştir. Bununla birlikte her türlü eski eseri koruma ve sergileme işlevine sahip olan müzelerin yanında özellikle çocuk oyun ve oyuncak müzelerinin de Avrupa'da 19. yüzyılın sonlarından itibaren, Türkiye'de ise 1983 yılında İzmir'de kurulan Musa Baran Oyun ve Oyuncak Müzesi ile başladığı belirtilmiştir. Nitekim Dünya'daki ve Türkiye'deki çocuk oyun ve oyuncak müzelerinin çocukların eğlenerek öğrenme ve kişisel bilinç kazanma aktiviteleri açısından son derece önemli olduklarının altı çizilmiştir. Ayrıca bu tür müzelerde sergilenen oyuncak malzemeler üzerinden toplumun sahip olduğu somut veya somut olmayan kültürel mirasın çocuklara öğretilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Bu öğretim sürecinin ise özellikle çocukların bellek ve dil becerilerinin ve ayrıca bilişsel becerilerinin arttığı ve benlik yapısının geliştiği ilk çocukluk oyun dönemi (3-6 yaş) ve ikinci çocukluk dönemi (7-11 yaş) zamanlarına denk getirildiği sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi'nin 13 Ocak 2013'ta açıldığını ve bu müzeye emekli öğretmen Zeynep Karaaslan tarafından 650'den fazla bez bebek oyuncak bağışlandığını söylemek gerekmektedir. Söz konusu oyuncakların büyük çoğunluğu Zeynep Karaaslan'ın kendi el üretimi olup, çok azı ise Denizli yöresinden toplanmıştır. Bugün müzede sergilenmiş olan bu oyuncakların kendi içlerinde yansıttıkları işlevler çerçevesinde kategorilere ayrıldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca müzede sergilenmiş olan oyuncakların Türk toplumunun ve özellikle de Denizli ahalisinin sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması hususunda önemli bir görevi ifa etmek için imal edilerek sergilendikleri kanaati ortaya çıkmıştır. Zira müzede sergilenmiş olan ve çalışmamız içerisinde belirli örneklerini detaylarıyla irdelediğimiz birçok bez bebek oyuncak konu ve tema bakımından Türk kültürünün maddi ve manevi yönünün önemli izlerini yansıtmaktadır. Bu veçhile imal edilip sergilenmiş olan bez bebek oyuncaklardan bazı numuneleri burada söylemek icap etmektedir. Bunlar; Şişe gelin bebekler, Tel gelin bebekler, Efe oyunu, Mehteran Topluluğu, Ahi kıyafetli insanlar (Ahi topluluğu), Kına gecesi, Sünnet toplantısı, Aşuk ile Maşuk, Keloğlan ile annesi, Kurşun döken kadınlar, Cemilem bebekleri ve üretici ya da pazarlamacı kadınları sıralamak mümkündür. Burada dikkat çeken en önemli hususlardan birisi kız çocuklarının oyun oynama ve eğitimlerine yönelik imal edilmiş olan söz konusu oyuncaklarda daha çok Türk

toplumunun sosyal ve kültürel hayatında kadın temasının ve rolünün işlenmiş olmasıdır. Yani sosyal ve kültürel hayattaki birçok husus kadının fonksiyonel rolü üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu sebepten bez bebek oyuncakların çoğunluğu kadın maketlerinden oluşmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen bu müzede sergilenen oyuncak bebeklerin Türk toplumunun ve özellikle de Denizli yöresinin sosyal yapısı, kültürel durumu ve inancı hakkında önemli bilgi ve yansımaları içerdiğini tekrar söylemek gerekmektedir. Ayrıca bu ve benzeri müzelerde bulunan oyun alanı ve bebek oyuncakların ziyaretçileri üzerinde bilinç kazanma konusunda önemli etki bıraktığını da özellikle belirtmek icap etmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışmada ulaşılan sonuçlar çerçevesinde aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür.

- 1-Oyun ve oyuncak malzemenin tarihi gelişiminin dikkatli bir şekilde incelenerek sonuçlarının ortaya konulması, bu iki olgu üzerinden insanlık kültürünün gelişim aşamaları ve fikri üretim safhalarının tespiti kolaylaşacaktır.
- 2- Türkiye’de oyun ve oyuncak müzelerinin sayılarının artırılması ve daha işlevsel bir temele oturtulması yeni nesillere kültürel miras aktarımı ve bilinç kazanımları bakımından önem arz etmektedir.
- 3- Denizli Balcı Evi Zeynep Karaaslan Bez Bebek Müzesi, oyuncak bez bebekleri nicelik ve nitelik bakımından yeterli olmalarına rağmen üzerindeki etiketlerde temsil ettiği durum ile ilgili yeterli bilgi notu bulunmamaktadır. Bunun geliştirilmesi ziyaretçilerin bilgi sahibi olmaları ve müzede gördüklerinden keyif almaları açısından önemlidir.
- 4- Pandemi süreci biter bitmez 6-12 yaş çocuklara müze eğitimi konularında bilinçlendirme yapılarak müzedeki oyun ve bez bebek oyuncakların tanıtılması onların gelişimine katkı sağlayacaktır. Bunun eğitim müfredatı içerisine alınmasına ihtiyaç olduğu düşüncesindeyiz. Nitekim bu çocukların psikomotor gelişimlerine de etki edecektir.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, E. ve Demir, U. (2019). Mukaddes emanetlerin İstanbul'a intikali, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (40), 143-186.
- Akmehmet K. T. ve Odakan A. (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi, *İtü Dergisi/b*, 3(1), 47-58.
- Artun, A. (2012). *Müze ve modernlik tarih sahneleri sanat müzeleri I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, R. (2019). Atiana'da ne oldu? Priamos hazineleri ve Osmanlı Devleti'nin tutumu, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research* 3(1), 1-16.
- Atasoy, S. (1999). *Müzecilikten yansımalar*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Avcı, N. (2002). Çocuk ve oyuncak, *Abece Eğitim ve Ekin Dergisi*, (190), 10-17.
- Aytaç, A. ve Hidayetoğlu, M. (2004). Buldan mekikli dokumaları, *Milli Folklor Dergisi*, (62), 49-52.
- Bağdaş, Ç. K. ve Danacı, M. Ö. (2015). Dolgu oyuncaklar. (M. Ö. Danacı (Ed.), *Eğitimde Araç Gereç Geliştirme*. (161-171). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Baykara, T. (2013). Zeybeklik ve zeybek kavramı XVIII. yüzyıldan geriye gidebilir mi? *Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, İzmir.
- Begic, H. N. (2016). Türk kültüründe geleneksel bez bebekler, *Motif Akademi Hakbilimi Dergisi*, 9(18), 217-228.
- Berrakçay, O. (2015). *Deve güreşi ritüellerinde müzik ve müzisyenlik*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

- Cezar, M. (1987). *Müzeci ve Ressam Osman Hamdi Bey*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.
- Çabuk, A. Ç. (2017). Türk kültüründe gelin süsleme ve süsleme ustaları, *Milli Folklor*, (113), 54-68.
- Çal, H. (1997). Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika nizamnameleri, *Vakıflar Dergisi*, (26), 391-400.
- Çolak, B. (2011). On dokuzuncu yüzyıldan günümüze Türkiye'de sergileme kavramı, sergi etkinlikleri ve sergi mekânları, *Sanat Dergisi*, (19), 1-8.
- Dalkaç, M. E. (2013). Düünden bugüne efe ve zeybek kostümleri: doğrular-yanlışlar. M. Ekici ve G. Ateş (Ed)., *Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Sempozyumu Bildirileri* (319-323), İzmir.
- Demir, K. (2018). Sergi-i Umumi-i Osmani'nin (1863) açılışı sergi'nin duyurulmasında gazetelerin rolü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 155-169.
- Demiralp, D. (2014). İlkçağ Anadolu'sunun Frigya yöresinden yükselen bir hüznün tınısı-antik metinlerin ışığında Satry Marsyas'ın trajik öyküsü, *EUL Journal of Social Sciencies*, 1, 88-104.
- Doğruer, F. S. (2019). Zeugma mozaik müzesi mekânsal ve yapısal özelliklerinin önleyici koruma açısından incelenmesi, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, (18), 30-58.
- Döngel, Z. A. (2014). *Günlük yaşam resmi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Eldem, E. (2019). Osman Hamdi Bey'in "Karanlık" yılları 1871-1881, *Milli Saraylar Sanat Tarih ve Mimarlık Dergisi*, (17), 53-75.
- Erbay, F. (2017). Oyuncak ve oyun müzelerine çocuklara yönelik eğitimin boyutları, *Milli Eğitim Dergisi*, 46(214), 435-444.

Erdal, K. (2016). Keloğlan masallarında çocukların eğitime yönelik iletiler, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1805-1822.

Gündüz, F. (2007). Osman Hamdi Bey (1842-1910), *İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı*, s. 468-469.

Güngör, Y. (2005). *Bergama krallık kültürü*. İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Hürriyet Gösteri Sanat ve Edebiyat Dergisi, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1990.

İslam Ansiklopedisi, Askeri müze maddesi

İşbilen, E. Ş. (2017). I. Dünya savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde eski eserlere yaklaşım ve Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılar, *Mediterranean Journal of Humanities*, 2, 307-322.

Kanca, H. (2013). XIX. Yüzyılın ikinci yarısında uluslararası Osmanlı fuarı:1863-Sergi-i umumi-İ Osmani, *III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı*, 167-180.

Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen müze kavramı ve çağdaş müze mekânlarının oluşturulmasına yönelik tasarım girdileri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(9), 17-46.

Karabıyık, A. (2007). *Çağdaş sanat müzeciliği kapsamında Türkiye'deki müzecilik hareketlerine bir bakış* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karadeniz, C. (2010). Avrupa'da çocuk müzeleri: Frank-Furt ve Hamburg örneği, *Cyprus Folklor ve Edebiyat Dergisi*, 16(63), 169-178.

Karadeniz, C. (2013). Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk müzeleri: Miami çocuk müzesi örneği, *Cyprus Folklor ve Edebiyat Dergisi*, 19(74), 225-240.

Karadeniz, C. ve Atar M. (2017). Türkiye'de oyuncak müzelerin durumu ve sürdürülebilirliği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6)1, 477-492.

- Karaduman, H. (2004). Belgelerle ilk Türk Asâr-ı Atîka nizamnamesi, *Belgeler*, 25(29), 73-92.
- Karaduman, H. (2005). Belgelerle Konya Mevlâna müzesinin kuruluşu, *Vakıflar Dergisi*, 29, 135-161.
- Kartal, Z. (2015). Isparta müzesi örneği ve Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri çalışmaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 137-159.
- Kavanagh, G. (1994). Museums and the first world war a social history, *Leicester University Press*.
- Kaya, E. E. (2012). Türk ordu geleneğinde askeri müzik olgusu, *İDİL Dergisi*, 1(3), 93-105.
- Kazancı, S. (1998). XIX. yüzyıl Osmanlı müzeciliği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, V. (2009). Modern müzecilik ve Türk müzeciliği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2), 1-17.
- Keseroğlu, H. S. ve Demir, G. (2016). Antikçağda bilim ve kütüphane, *Türk Müzeciliği*, 30(3), 365-397.
- Kılıç, Y. (2014). Sumeroloji araştırmalarının Türk dil ve tefekkürüne katkıları, *Türk Tefekkür Dünyası Sempozyum Bildirileri*, s.728-739.
- Kılıç, Y. (2015). Anadolu'nun ilk kentleri, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, Saraybosna, 119-136.
- Kılıç, Y. ve Ateş, A. (2019). Eski Mezopotamya'nın büyük arşivleri (Nippur, Tell Şemşâra, Babil, Mari (Tell Hariri) arşivi ve Ninive (Asurbanipal) kitaplığı), *Kafdağı*, 4(2), 88-106.
- Kılıç, Y. ve Turgut, M. (2016). *Eski Anadolu'da Bucrania kültü ve bu kültürün Günümüz Bozkır'ına yansımaları*, H. Bahar, H. Kuyumcu, Çağatay Benhür, H. G.

Küçükbezci, M. Turgut, F. N. Küçükballı (Ed)., Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (773-790), Konya.

Konukçu, İ. (t.y.) Batıda ve Türkiye’de sosyal yaşam ile şekillenen koleksiyonlar ve müzeciliğe yansımaları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 241-258.

Korkmaz, E. (2016). *Denizli ili yaşayan el sanatları* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.

Korur, A. (2008). *Cumhuriyetin ilk on beş yılında Türk heykel ve resim sanatı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçükbasmacı, G. (2016). Kültürel bellek ve süreklilik: kına gecelerinden mezuniyet gecelerine, *Milli Folklor Dergisi*, (112), 73-94.

Küçükerman, Ö. (1995). Türk sanayi ve tasarım tarihi eserleri koleksiyonu için önemli bir başlangıç İstanbul’da bir sanayi müzesi, *ANTİK&DEKOR*, (28), 48–54.

Madran, E. (1996). Cumhuriyet’in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 16(1-2), 59-97.

Memiş, E. (2013). *Eskiçağ Türkiye tarihi*. Bursa: Ekin kitabevi.

Mercin, L. (2017). Müze eğitimi, bilgilendirme ve tanıtım açısından görsel iletişim tasarımı ürünlerinin önemi, *Milli Eğitim*, (214), 209-237.

Meriç, H. (2011). Osmanlı devletinde ilk müze/Müze-i Hümayun: Çinili köşk, *Sigma* 3. Özel Sayı. 308-314.

Mumcu, A. (1969). Eski eserler hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3), 45-78.

Murat, M. (2014). Keloğlan masalları ve kültürel etkileşim, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 95-106.

- Okan, B. (2015). Günümüzde müzecilik anlayışı, *Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi*, 187-198.
- Onur, B. (1992). *Oyuncaklı dünya*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Oral, M. (2002). Ankara etnografya müzesi inkılap şubesi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29(30), 117-130.
- Oruç, E. (2013). Efeler, efelerin kökeni ve efelerin yasası, E. Ekici ve G. Güneş (Ed.), *Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (38-44), İzmir.
- Önge, M. (2018). Kültür mirasını tanımlamak için Türkiye’de kullanılan ilk özgün terim: Asar-ı Attika, *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1), 8-14.
- Özmen, S. (2018). Müze eğitiminin gelişimi, *Humanitas*, 6(11), 301-324.
- Öztekin, O. A. (2014). *Müze kavramı ve müze yapılarının iç yapılarının İstanbul’dan örneklerle incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, Y. (2018). *Geçmişten günümüze Denizli yöresi sünnet törenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Polat, H. (2013). Anadolu’da bir çocuk geleneği; sözde oyuncu, *Akademi Dergisi*, (57), 329-346.
- Polat, İ. (2020). Kurşun dökme geleneği ve ateş kültü ile ilişkisi, *Akademik MATBUAT*, 4(1), 11-26.
- Sağlık, G. S. (2008). Türkmen düğün geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 71-78.
- Sazak, G. (2016). Ermitaj Devlet Müzesi’ndeki Türk kültürüne ait arkeolojik buluntular. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 239-249.

- Serbestoğlu, İ. ve Açık, T. (2013). Osmanlı Devleti'nde modern bir okul projesi: Müze-i Hümayun mektebi. *Akademik Bakış*, 6(12), 157-171.
- Swobod, G. (2013). Die kaiserliche gemäldegalerie in wien und die anfänge des öffentlichen Kunstmuseums.
- Şahin, M. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyete müzecilik (1846-1938)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, E. (2017). Türk masallarının milli tipi: Keloğlan. *Ankara Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (1), 41-57.
- Şimşek, F. ve Dinç, G. (2009). XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eser anlayışının doğuşu ve bu alanda uygulanan politikalar. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 101-127.
- Temuçin, E. (2007). *Çocuk tiyatrosunda sanatsal bir anlatım aracı olarak kukla* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tengiz, K. G. (2012). *İstanbul çinili köşk müzesi teşhirinde bulunan Kütahya kullanım Çinileri ve Çanakkale seramiklerinin kataloglanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Türkseven, H. (2010). *Osmanlı Devleti'nde eski eser politikası ve Müze-i Hümayun'un kuruluşu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ünal, F. ve Pınar Y. (2017). Erken çocukluk eğitiminde müze deneyiminin rolü". *İdil Dergisi*, 6(38), 2899-2917.
- Ünal, N. ve Aktenar, E. U. (2018). Denizli giysilerinin çağdaştırma ve model analizi çalışmaları (Acıpayam, Buldan Çivril ve Serinhisar ilçeleri örneği). *The Journal of Social Science*, 2(3), 126-135.

- Üre, P. (2014). Byzantine heritage archaeology and politics between russia and the ottoman empire: Russian archaeology institute in constantinople (1894-1914),
- Üstünipek, M. (2013). İstanbul sanat müzeleri ve sosyal-medya:twitter örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 3(4), 20-28.
- Timur, M. (2016). Fren balatalarında kullanılan antimonun çevre ve insan sağlığına etkilerinin araştırılması. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 32(2), s.1-5.
- Walker, A. (2009). The library of sir hans sloane (1660-1753): creating a catalogue of a dispersed library, *World Library and Information Congress 75th IFLA General Conference and Council*, 1-12.
- Yavuz, B. G. (2012). *Yukarı küçük menderes havzasında zeybekler*. İzmir: Ödemiş Belediyesi Yayınları.
- Yavuz, S. (2010). *Müzecilik: dünya ve Türkiye müzeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Yıldırım, N. (2013). *Constantinopolis hipodromu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yönel, D., Karagöz, Ş. ve Güllü M. (2018). Tarhana üretimi ve çeşitleri. *2018 International West Asia Congress of Tourism Research*, 8,193-204.
- Yücel, E. (1980). Türk-İslam eserleri müzesi. *Sanat Dünyamız Dergisi*, 25-31.
- Zilcioğlu, Ş. (2008). *Avrupa'da çocuk müzeleri ve müze eğitimi: Alman örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İnternet Kaynakları

Erişim tarihi: 8 Temmuz 2020,

<https://www.edinburghmuseums.org.uk/venue/museum-childhood>

Erişim tarihi: 4 Aęustos 2020, <http://www.bundlehaber.com/detay/8c249452-18bf-471f-b2b6-9e33acd4e7f1>

Erişim tarihi: 10.04.2021, edebiyat defteri

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Beyhan KILIÇ

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler ve

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : 2012 MEB Mardin İli Derik ilçesi Okul Öncesi Öğretmeni, 2013-2021 Pamukkale Üniversitesi Öğretmen

Projeler : -

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı, Pamukkale Üniversitesi

İletişim

Tarih :